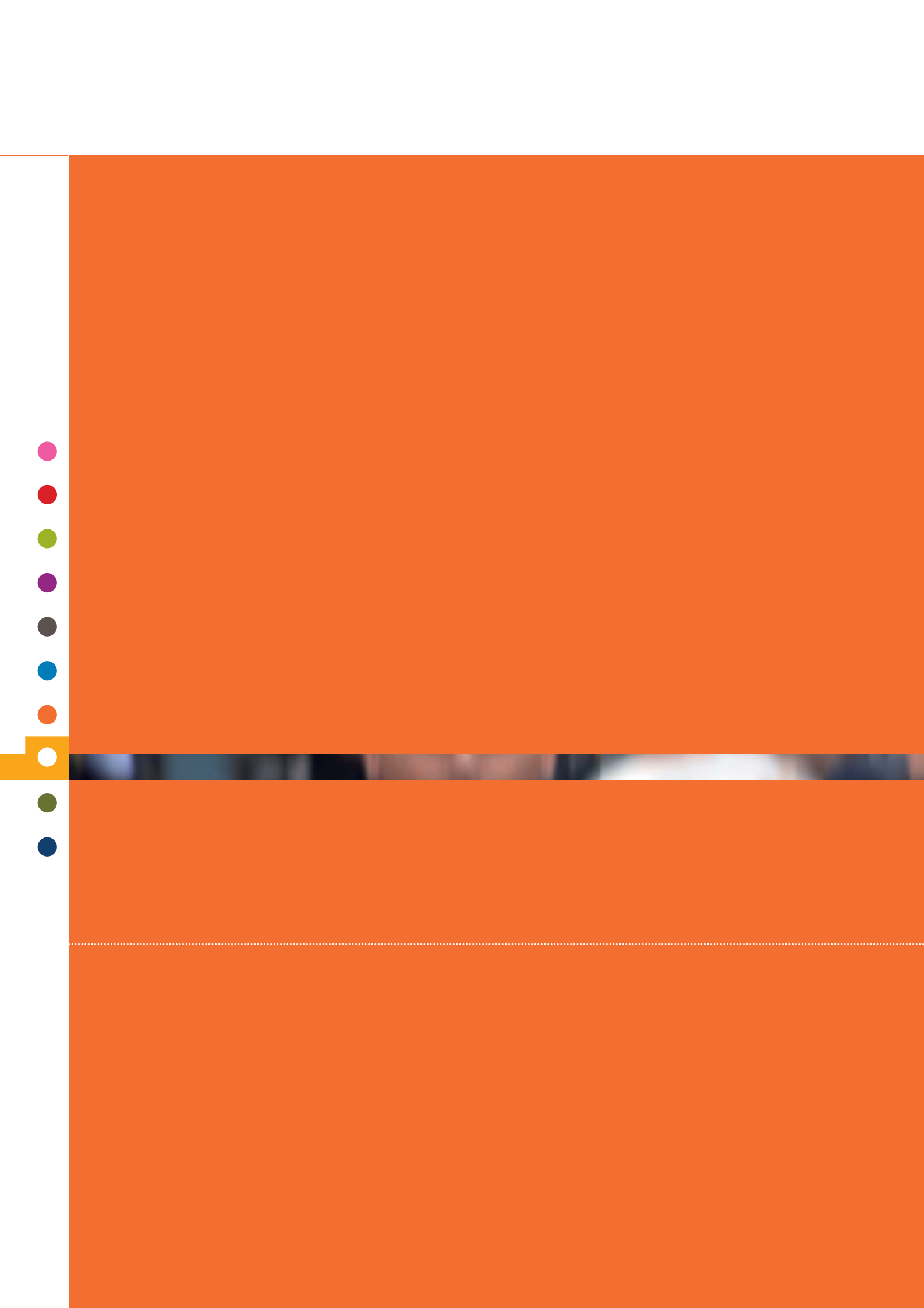

JAAAR VERSLAG 2013

ETOS

VOORWOORD

Dit is het jaarverslag van het Algemeen Pensioenfonds KLM over het jaar 2013. Het bestuur legt in dit jaarverslag verantwoording af over het gevoerde beleid en de beleggingsresultaten. U kunt lezen over de ontwikkeling van de dekkingsgraad van het fonds, de verleende indexatie en over de totstandkoming van de arbeidsvoorwaardelijke overeenstemming over een nieuwe pensioenregeling.

Het bestuur dankt allen die zich dit jaar hebben ingezet voor het pensioenfonds.

Amstelveen, 24 juni 2014

Het bestuur van het Algemeen Pensioenfonds KLM

Arend de Jong
vicevoorzitter

Gerard Lagendaal
vicevoorzitter

INHOUDSOPGAVE

Kerncijfers	6
Gebeurtenissen 2013	8
Belangrijkste gebeurtenissen in het verslagjaar	8
Ontwikkelingen na afsluiten verslagjaar	13
Algemeen	15
Doelstelling	15
Organisatie	15
Inhoud en kenmerken van de pensioenregeling	16
Personalia	19
Bestuursverslag	23
Externe ontwikkelingen	25
Algemeen bestuurlijke zaken	29
Pensioenregeling en uitvoering	39
Beleggingen van het fonds	40
Het financiële beleid	49
Risicomanagement	56
Verslag verantwoordingsorgaan	62
Reactie van het bestuur	63
Jaarrekening	65
Balans per 31 december	66
Rekening van baten en lasten	67
Kasstroomoverzicht	68
Toelichting algemeen	69
Toelichting op de balans	81
Toelichting op de rekening van baten en lasten	111
Overige gegevens	124
Bestemming resultaat	124
Actuariële verklaring	125
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	127
Bijlagen	129
Deelnemersbestand	132
Ontwikkelingen 2004 – 2013	134
Functies en nevenfuncties bestuur	138
Begrippenlijst	140

KERNCIJFERS

(bedragen in miljoenen euro's)

	2013	2012
Deelnemers		
Aantal actieve deelnemers	14.629	14.833
Aantal gewezen deelnemers	8.302	8.368
Aantal pensioengerechtigden	9.777	9.804
Totaal	32.708	33.005
Pensioenactiviteiten		
Feitelijke premie	169,6	197,9
Kostendekkende premie	190,8	205,0
Gedempte kostendekkende premie	162,3	n.v.t.
Pensioenuitkeringen	146,5	146,3
Pensioenuitvoeringskosten	4,8	4,6
Vermogen		
Stichtingskapitaal en reserves	1.184,5	912,1
Voorziening pensioenverplichtingen	5.234,0	5.358,5
Dekkingsgraad		
Nominale dekkingsgraad	122,3%	116,5%
Vereiste dekkingsgraad volgens FTK	118,8%	116,5%
Reële dekkingsgraad	83,3%	74,8%
Indexering		
Pensioenrechten actieve deelnemers	0,00%	0,00%
Ingegane pensioenen en premievrije pensioenrechten	0,50%	1,00%

(bedragen in miljoenen euro's)

	2013	2012
Beleggingen		
Vastgoed	494,3	503,2
Aandelen	2.629,6	2.461,7
Vastrentende waarden	2.992,8	2.860,0
Overig	267,2	398,1
Totaal	6.383,9	6.223,0

Rendement

Rendement vastgoed	6,9%	14,6%
Rendement aandelen	18,2%	16,5%
Rendement vastrentende waarden	- 7,5%	13,9%
Totaalrendement	2,0%	14,8%
Vijfjaarsgemiddeld totaalrendement	9,7%	4,3%
Tienjaarsgemiddeld totaalrendement	6,4%	7,7%

Kostenratio's

Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (bedragen in euro's)	196	186
Kosten vermogensbeheer / gemiddeld belegd vermogen	0,35%	0,33%
Transactiekosten / gemiddeld belegd vermogen	0,25%	0,18%

GEBEURTENISSEN 2013

BELANGRIJKSTE GEBEURTENISSEN IN HET VERSLAGJAAR

Algemeen beeld

Het verslagjaar was in verschillende opzichten een overgangsjaar. De financiële crisis leek achter de rug, maar van een breed en duurzaam economisch herstel was nog geen sprake. Financiële markten bleven gevoelig voor economische en politieke ontwikkelingen. Het kabinet wil al enkele jaren wijzigingen in het pensioenstelsel doorvoeren om het stelsel toekomstbestendiger te maken. Ondanks de nodige voorbereidingen waren er in 2013 nog geen echte doorbraken in dit dossier. Deze moeten nu in 2014 plaatsvinden.

Voornemen van het kabinet was om in 2013 drie belangrijke wijzigingen van het pensioenstelsel door te voeren: een nieuw FTK, een nieuw fiscaal kader en de versterking van de bestuurlijke organisatie van pensioenfondsen. Dit laatste, het wetsvoorstel inzake de bestuurlijke organisatie van pensioenfondsen, werd in 2013 gerealiseerd. Het voorstel om het fiscale kader voor pensioenen per 2015 ingrijpend te beperken, bleef steken in de Eerste Kamer. Begin 2014 diende het kabinet een aangepast voorstel in, na afspraken te hebben gemaakt met enkele oppositiepartijen. Ook de discussie over het zogenoemde nieuwe pensioencontract, die al loopt vanaf 2010, werd in 2013 niet afgerond. Hoewel de staatssecretaris met brieven wel aangaf welke richting werd overwogen, was er eind 2013 nog geen wetsvoorstel. Het voorgaande betekent dat 2014 het jaar van de grote wijzigingen moet worden. Het kabinet heeft echter aangegeven tevens een brede maatschappelijke dialoog te willen voeren over de verdere toekomst van het pensioenstelsel. Dat zou betekenen dat het ook na de wijzigingen van 2014 op het pensioenfront nog onrustig blijft. De onzekerheid die er, mede door de crisis, al enkele jaren is, zal dan voortduren en maakt het een uitdaging om een goed lange termijnbeleid te voeren.

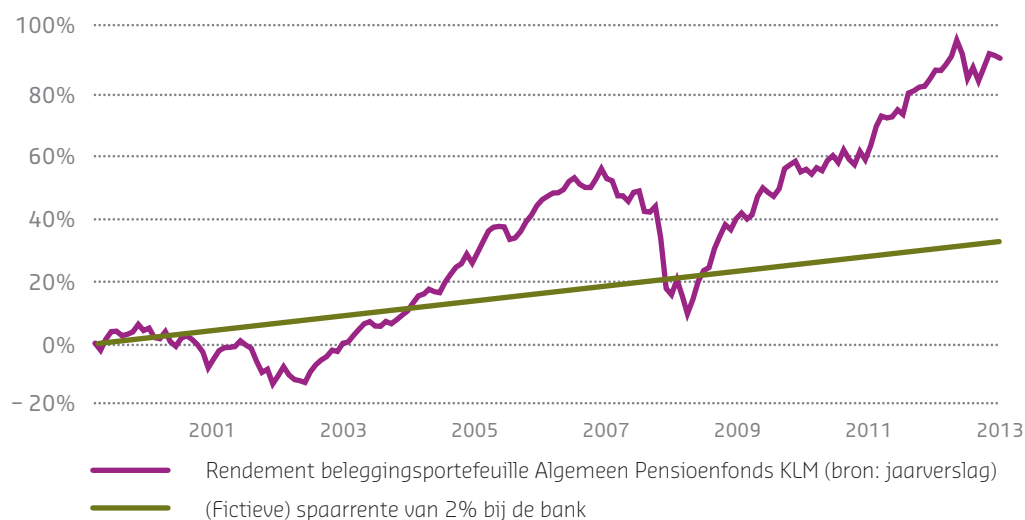
Financiële resultaten

Het pensioenfonds behaalde over 2013 een beleggingsresultaat van 2%. Op aandelenbeleggingen behaalde het fonds een uitstekend resultaat. Dit werd echter grotendeels teniet gedaan door de ontwikkeling van de vastrentende waarden. Met name de staatsobligaties rendeerden slecht.

Het vermogen steeg naar 6,4 miljard euro per eind 2013.

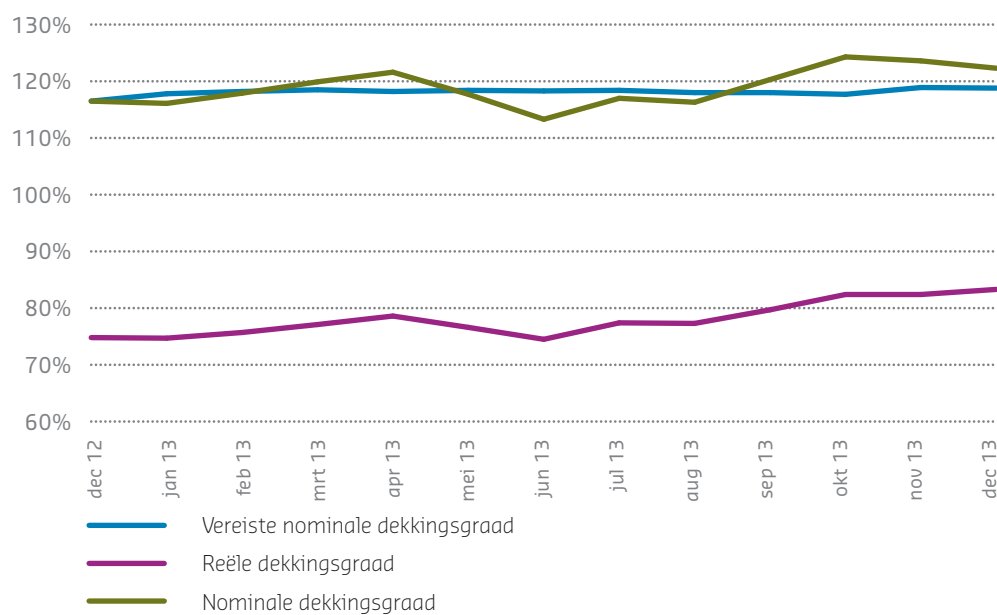
Over een langere termijn is het totaalrendement van het fonds beduidend gunstiger. De hierna volgende grafiek geeft het rendement vanaf 2000 aan en vergelijkt dit met een rendement op een fictieve spaarrekening.

Rendement beleggingsportefeuille (in %)

Per 31 december 2013 bedroeg de nominale dekkinggraad 122,3%. De dekkinggraad liet in 2013 de volgende ontwikkeling zien:

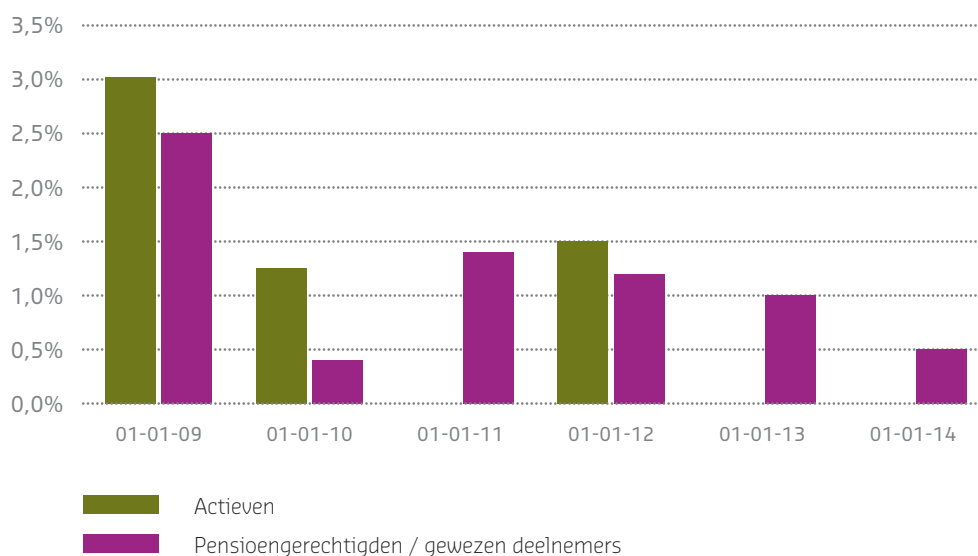
Verloop dekkinggraden in 2013 (in %)

De ingegane pensioenen en pensioenaanspraken van gewezen deelnemers zijn per 1 januari 2014 met 0,5% aangepast. De pensioenaanspraken van werknemers werden niet aangepast vanwege het ontbreken van een loonronde voor werknemers na 1 januari 2013.

Grafisch ziet de verleende indexatie over de afgelopen vijf jaar er als volgt uit:

Indexatie

Pensioenregeling

Het bestuur heeft eind 2013 de arbeidsvoorwaardelijke afspraken voor een nieuwe pensioenregeling met de looptijd van een jaar (tot 1 januari 2015) getoetst en in uitvoering genomen. Arbeidsvoorwaardelijke partijen hebben - in afwachting van nieuwe pensioenwetgeving die in 2015 zijn beslag moet krijgen - de kern van de bestaande regeling met een jaar verlengd, aangevuld met enige wijzigingen:

- De normpensioenleeftijd voor de toekomstige opbouw van pensioen wordt verhoogd naar 67.
- De doorsneepremie wordt gehandhaafd op 24% en de premieruimte die ontstaat als gevolg van de verhoging van de normpensioenleeftijd wordt gereserveerd in afwachting van arbeidsvoorwaardelijke afspraken hierover.
- De indexatiestafel is gedifferentieerd met een stapsgewijs oplopend indexatiepercentage.

Overgangsmaatregel 3

De uitvoering van een arbeidsvoorwaardelijke afspraak uit 2005 heeft in het verslagjaar veel aandacht van het bestuur gevraagd. In verband met het verbod op VUT- en prepensioenregelingen zijn de arbeidsvoorwaardelijke partijen in 2005 overgangsregelingen overeengekomen voor deelnemers die op dat moment 50 jaar of ouder waren. Op grond hiervan verwerven deelnemers, die op 1 januari 2006 tussen de 50 en 55 jaar oud waren, op 61,5-jarige leeftijd extra pensioenrechten. Dit gebeurt onder de voorwaarden dat zij op dat moment nog in dienst zijn en er voldoende middelen beschikbaar zijn.

Eind 2012 publiceerde DNB een sectorbrief over de uitvoering van zogenoemde VPL-regelingen door pensioenfondsen. Kern van deze sectorbrief was dat financiering van deze (arbeidsvoorwaardelijke) regelingen niet ten laste van het pensioenvermogen mag gaan en inkoop van voorwaardelijke aanspraken daarom tegen kostendekkend tarief moet plaatsvinden. Direct gevolg hiervan was dat het destijds door de arbeidsvoorwaardelijke partijen vrijgemaakte bedrag niet voldoende was. Oorzaak hiervan waren de verhoogde inkooptarieven vanwege de renteontwikkeling en de gestegen levensverwachting.

Het pensioenfonds heeft daarom arbeidsvoorwaardelijke partijen, die opdrachtgevers van en verantwoordelijken voor deze regeling zijn, gevraagd om een oplossing te vinden. Daarnaast overlegde het bestuur met DNB. Op basis van dit overleg kon het tekort worden teruggebracht tot EUR 22,3 miljoen per ultimo 2013.

Het bestuur heeft het dreigende tekort verschillende malen onder de aandacht gebracht van de arbeidsvoorwaardelijke partijen en verzocht om in aanvullende financiering dan wel andere oplossingen te voorzien. Zonder aanvulling vanuit de arbeidsvoorwaardelijke partijen zijn er vanaf medio 2015 geen middelen meer beschikbaar om voorwaardelijke aanspraken in te kopen.

Vernieuwing beleggingsbeleid

In 2013 heeft het bestuur een aantal veranderingen aangebracht in het beleggingsbeleid. Mede in reactie op de crisis zijn vanaf 2009 vooral maatregelen getroffen om de risico's te beperken. Tegen de achtergrond van de gewijzigde omstandigheden heeft het bestuur de risico beperkende maatregelen geëvalueerd. Geconcludeerd is dat de afdekking van het aandelenrisico minder effectief is geweest dan verwacht en inmiddels relatief hoge kosten met zich meebrengt. Besloten is daarom om vanaf 2013 geen nieuwe average price options meer aan te schaffen.

Uit onderzoek bleek ook dat de afdekking van het valutarisico efficiënter kan worden ingericht. Dat heeft geleid tot (gefaseerde) verlaging van de afdekking van vreemde valuta. Verder is de renteafdekking aangepast aan de methode waarop de pensioenverplichtingen worden gewaardeerd. Vanaf begin 2013 past DNB voor langere looptijden een ultimate forward rate (UFR) toe bij de vaststelling van de rentetermijnstructuur. Over het geheel bezien zet het bestuur in op iets meer rendement tegen een verantwoord risico.

Nieuwe governance

Het bestuur heeft na grondige afweging van de verschillende wettelijke bestuursmodellen besloten om het zogenoemde paritair bestuursmodel voort te zetten. Dat houdt in dat het pensioenfonds bestuurd wordt door vertegenwoordigers van degenen die het risico dragen: de werknemers, pensioengerechtigden en werkgever. Het bestuur is van oordeel dat in dit model de betrokkenheid en zeggenschap van de risicodragers het beste is gewaarborgd. Voor het interne toezicht wordt de visitatiecommissie gehandhaafd. Uit de wet vloeit voort dat de frequentie van de visitatie wordt verhoogd van een maal in de drie jaar naar jaarlijks. Verder krijgt het verantwoordingsorgaan een nieuwe opzet. Dit orgaan beoordeelt het beleid van het bestuur, maar geeft in de nieuwe opzet ook advies over een aantal belangrijke onderwerpen. Als gevolg van de nieuwe inrichting heeft de wetgever de deelnemersraad laten vervallen. De deelnemersraad zal dan ook per 1 juli 2014 worden opgeheven. In de eerste maanden van 2014 zijn de wijzigingen in de statuten en andere documenten doorgevoerd.

Communicatie

Het verslagjaar is gestart met goed bezochte informatiebijeenkomsten voor deelnemers en pensioengerechtigden. Hiermee maakte het bestuur zijn beleid van persoonlijke communicatie en dialoog met belanghebbenden goed zichtbaar. Hoewel de directe aanleiding het 80-jarige bestaan van het pensioenfonds was, zal het bestuur met het vervolcontact niet tot het volgende jubileum wachten. Om belangstellenden beter te bereiken, is een digitale nieuwsbrief opgezet, die inmiddels al 5.000 abonnees heeft. Andere voorbeelden van meer persoonlijke communicatie en dialoog waren de proef met een tijdelijke informatiestand bij een van de bedrijfsonderdelen, de periodieke Pensioen In Zichtbijeenkomsten en de klankbordgroepen. Daarnaast is energie gestoken in verbetering van de geschreven communicatie in Focus, in brochures en op de website.

Kosten

Het bestuur is zeer alert op kostenbeheersing en transparantie van uitvoeringskosten. De afgelopen jaren zijn de uitvoeringskosten constant gebleven, ondanks de verschillende wijzigingen die moesten worden geïmplementeerd en uitbreiding van de dienstverlening. In 2013 zijn deze kosten gestegen naar 196 euro per deelnemer (2012: 186). Deze stijging houdt met name verband met de gestegen externe kosten van compliance. Deze ontwikkeling is breed in de sector zichtbaar. Door de wetgever en toezichthouder worden steeds zwaardere eisen gesteld aan de bestuurlijke inrichting, deskundigheid, beheersing van risico's en de administratieve organisatie. Gezien de verwachte ontwikkelingen in de komende jaren, is het bestuur bezorgd dat deze zullen leiden tot verdere stijging van de kosten.

De kosten van het vermogensbeheer zijn gekoppeld aan de omvang van het vermogen en groeien met het vermogen mee. Door de stijging van het vermogen is er in absolute zin sprake van een kostenstijging. Procentueel zijn de vermogensbeheerkosten echter in lijn met voorgaande jaren, als gevolg van extra transacties in 2013 liggen de transactiekosten hoger dan in het vorige jaar.

ONTWIKKELINGEN NA AFSLUITEN VERSLAGJAAR

Het bestuur heeft de eerste maanden van 2014 vooral gesproken over de oplossing door arbeidsvoorwaardelijke partijen van het vraagstuk rond Overgangsmaatregel 3. In februari 2014 is het arbeidsvoorwaardelijk overleg over dit onderwerp gestart. Bij het vaststellen van dit verslag was nog geen overeenstemming bereikt.

In december 2013 sloot het kabinet met enkele oppositiepartijen een pensioenakkoord. In dit akkoord is geregeld dat het fiscaal toegestane opbouwpercentage vanaf 2015 verlaagd wordt tot 1,875% voor middelloonregelingen. Tevens vindt er een aftopping plaats op een pensioengevend inkomen van 100.000 euro. Hierdoor is boven die inkomensgrens geen fiscaal gefaciliteerde pensioenopbouw meer mogelijk. Wel wordt de mogelijkheid gegeven om over het inkomen boven 100.000 euro vanuit het netto-inkomen, pensioen op te bouwen via een lijfrentevoorziening. Deze netto lijfrente valt buiten box 3 en de erfbelasting. Deze voorstellen liggen op dit moment in de Eerste Kamer en zullen naar verwachting op korte termijn worden aangenomen. Door een intensieve lobby van de pensioensector zal het ook mogelijk worden om deze opbouw via een nettopensioenregeling binnen het pensioenfonds uit te voeren, onder voorwaarde van een goede fiscale afgrenzing. De wetgeving om dit te regelen moet echter nog plaatsvinden.

De arbeidsvoorwaardelijke partijen zullen dit fiscale kader 2015 moeten vertalen in een nieuwe pensioenregeling per 1 januari 2015.

Bij brief van 4 april 2014 heeft de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de Tweede Kamer geïnformeerd dat het kabinet een wetsvoorstel inzake een nieuw FTK aan de Raad van State heeft gestuurd. De inhoud van het wetsvoorstel is nog niet bekend. Wel is duidelijk dat het kabinet kiest voor een 'tussen-variant', een variant tussen het oorspronkelijke nominale en reële kader. Gekozen wordt voor een nominale pensioentoezegging, maar met andere eisen aan het beleid van pensioenfonds via waardering van de verplichtingen, aan te houden buffers en berekening van een beleidsdekkingsgraad. Wanneer wetsvoorstellen worden ingediend is nog niet bekend.

In 2014 zal Blue Sky Group een juridische herstructurering ondergaan, waarbij activiteiten zullen worden ondergebracht in een drietal vennootschappen. De aandelen van deze vennootschappen worden gehouden door Blue Sky Group Holding. Het pensioenfonds is thans nog voor een derde aandeelhouder van de besloten vennootschap Blue Sky Group en wordt bij de overgang aandeelhouder van de holding.

De reden voor deze herstructurering is gelegen in de zogenoemde AIFMD-wetgeving die per 22 juli 2013 van kracht is geworden. Uit deze wetgeving vloeit voort dat collectief vermogensbeheer (het beheren van beleggingsfondsen) juridisch gescheiden van het zogenoemde individuele beheer moet plaatsvinden. Daarnaast is voor collectief beheer een separate (AIFMD-)vergunning nodig. De aanvraag voor deze vergunning is op

28 november 2013 ingediend bij de AFM. In dat kader is in november ook de besloten vennootschap BSG Fund Management opgericht. Zodra de vergunning verkregen is, zal de feitelijk herstructurering plaatsvinden. Voor de verschillende vennootschappen gelden kapitaalsvereisten. Omdat het eigen vermogen van Blue Sky Group onvoldoende was om hieraan te voldoen, heeft het pensioenfonds als aandeelhouder, in februari 2014 een agiostorting van 1 miljoen euro op het bestaande aandelenkapitaal gedaan. Deze extra storting wordt in de jaarrekening over 2014 verantwoord als onderdeel van de waardering van de deelneming in Blue Sky Group.

Het aanwezige eigen vermogen van het fonds lag eind maart drie aaneengesloten kwartalen boven het niveau van het wettelijk vereist eigen vermogen.

ALGEMEEN

DOELSTELLING

De Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM heeft als doelstelling het verzorgen van een zo waardevast mogelijk pensioen tegen acceptabele kosten waarbij belangen van alle belanghebbenden evenwichtig worden afgewogen. Het bestuur voert hiertoe een solide financieel beleid en toetst of arbeidsvoorwaardelijke afspraken in overeenstemming zijn met de wet- en regelgeving en uitvoerbaar zijn.

ORGANISATIE

Het pensioenfonds heeft de juridische vorm van een stichting en wordt geleid door een bestuur. Binnen het fonds bepaalt het bestuur als hoogste orgaan het beleid.

Het bestuur is bevoegd tot het nemen van besluiten die betrekking hebben op het fonds en de daarmee verbonden handelingen.

Bestuur

Het bestuur bestaat uit twaalf leden. Vier van hen worden benoemd door de werknemers, twee door de pensioengerechtigden en zes door KLM. Het bestuur heeft een externe voorzitter benoemd, die geen stemrecht heeft. Deze voorzitter leidt de vergaderingen en bewaakt de zorgvuldigheid van de besluitvorming. Het bestuur benoemt een lid vanuit de groep deelnemers en pensioengerechtigden tot vice-voorzitter en een werkgeverslid tot vicevoorzitter.

Bestuurscommissies

Binnen het fonds bereidt een aantal bestuurscommissies en werkgroepen de besluitvorming in de bestuursvergaderingen voor. Ook voor de uitvoering of uitwerking van besluiten kunnen commissies of werkgroepen worden ingesteld. Het pensioenfonds heeft de volgende vaste commissies: ALM-commissie, audit committee, beleggingsadviescommissie, communicatiecommissie en een commissie pensioenzaken. Voor specifieke onderwerpen worden ad-hoc-werkgroepen ingesteld, zoals de werkgroep riskmanagement en de werkgroep dienstverleningsovereenkomsten. De bevoegdheden van commissies zijn geregeld in terms of reference. Het audit committee is een gezamenlijke commissie van dit pensioenfonds en het Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel. De beleggingsadviescommissie is een gezamenlijke commissie van dit pensioenfonds, het Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel en het Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM. De beleggingsadviescommissie bestaat uit vijf externe deskundigen; leden van het bestuur nemen als vertegenwoordigers van het fonds deel aan de vergaderingen. De overige bestuurscommissies bestaan voornamelijk uit bestuursleden.

Verantwoordingsorgaan

Het bestuur legt verantwoording af aan een verantwoordingsorgaan, dat bestaat uit negen leden die KLM N.V., de deelnemers en de pensioengerechtigden vertegenwoordigen. Het verantwoordingsorgaan beoordeelt jaarlijks het gevoerde beleid,

de uitvoering daarvan en de voor de toekomst gemaakte beleidskeuzen. Het oordeel van het verantwoordingsorgaan wordt opgenomen in het jaarverslag.

Deelnemersraad

In het kader van de medezeggenschap van pensioengerechtigden heeft het fonds naast bestuurszetels voor pensioengerechtigden ook een deelnemersraad. In deze raad hebben acht vertegenwoordigers van de deelnemers en vier van de pensioengerechtigden zitting. De deelnemersraad heeft in overeenstemming met de wet een adviserende bevoegdheid.

Intern toezicht

Het wettelijk voorgeschreven interne toezicht wordt uitgevoerd door een visitatiecommissie. Deze bestaat uit drie onafhankelijke deskundigen. De visitatiecommissie beoordeelt het functioneren van het bestuur van het fonds. Dit gebeurt op basis van onderzoek van bestuursprocessen en -procedures, de aansturing van het pensioenfonds en de wijze waarop het fonds de langetermijnrisico's beheerst. De bevindingen van de visitatiecommissie worden opgenomen in het jaarverslag.

Accountant en actuaris

Het fonds heeft KPMG Accountants N.V. als externe accountant en MERCER (Nederland) B.V. als certificerend actuaris aangesteld. Het bestuur heeft een actuaris van de uitvoeringsorganisatie aangewezen als adviserend actuaris van het fonds.

Uitvoeringsorganisatie

De uitvoering van de taken van het fonds, alsmede de bestuurlijke ondersteuning is uitbesteed aan Blue Sky Group B.V. Het fonds is voor een derde deel aandeelhouder van de uitvoeringsorganisatie. De uitvoering gebeurt op basis van dienstverleningsovereenkomsten, service level agreements en mandaten. Het bestuur heeft voor de representatie van het fonds in maatschappelijke contacten de directeur en een lid van het managementteam van de uitvoeringsorganisatie benoemd tot titulair directeur en secretaris van het fonds.

INHOUD EN KENMERKEN VAN DE PENSIOENREGELING

De pensioenregeling van het pensioenfonds geldt voor alle werknemers in een grondfunctie met een dienstverband dat onder de KLM-cao valt en daarmee gelijkgesteld. De deelnemers betalen met een deelnemersbijdrage mee aan de financiering van de pensioenregeling. De pensioenregeling kent de hierna volgende pensioensoorten:

Pensioensoorten

Het **ouderdomspensioen** bij het fonds kent twee regelingen. Een middelloonregeling voor deelnemers geboren op of na 1 januari 1950 dan wel in dienst getreden na 31 december 2005 en een eindloonregeling voor deelnemers geboren voor 1 januari 1950.

De *middelloodregeling* baseert het ouderdomspensioen op het gemiddeld over de gehele loopbaan verdiende salaris. Tot en met 31 december 2012 bouwde de deelnemer jaarlijks 2,25% van de netto pensioengrondslag op. Met ingang van 1 januari 2013 is dit 2,15% van de netto pensioengrondslag. Het totaal bereikbare pensioen is de som van het pensioen dat een deelnemer elk jaar over de in dat jaar geldende pensioengrondslag heeft opgebouwd. De normpensioendatum is in deze regeling de eerste dag van de maand waarin de 65-jarige leeftijd wordt bereikt voor die aanspraken die zijn opgebouwd tot en met 31 december 2013. De aanspraken die met ingang van 1 januari 2014 worden opgebouwd, kennen een normpensioendatum die gelijk is aan de dag waarop de 67-jarige leeftijd wordt bereikt. Een vervroegde of uitgestelde pensioenleeftijd en deeltijdpensioen zijn onder voorwaarden mogelijk. Deelnemers die op 31 december 2005 deelnemer waren in het fonds, maar geboren zijn op of na 1 januari 1950, hadden de keuze om tijdelijk tot 1 januari 2011 pensioen op te bouwen op basis van een eindloonregeling, daarna geldt opbouw op basis van de middelloodregeling. Als voor deze deelnemers arbeidsongeschiktheid is ingetreden in de periode tussen 31 december 2005 en 1 januari 2011, vindt de premievrije opbouw voor het arbeidsongeschikte deel plaats in de eindloonregeling en voor het eventuele arbeidsgeschikte deel in de middelloodregeling.

Ploegendienstpensioen wordt opgebouwd door deelnemers die in ploegendienst werken. Dit pensioen is een aanvulling op het ouderdomspensioen. Het ploegendienstpensioen gaat tegelijk met het ouderdomspensioen in. Met ingang van 1 januari 2011 wordt in de middelloodregeling geen afzonderlijk ploegendienstpensioen meer opgebouwd. Vanaf deze datum vindt de opbouw over ploegendienstbetalingen plaats binnen het reguliere ouderdomspensioen.

Prepensioen en overbruggingspensioen gelden alleen voor degenen die geboren zijn voor 1950 en deelnemer waren op 31 december 2005. De prepensioenregeling biedt deze deelnemers de mogelijkheid om op de leeftijd van 61 jaar en 6 maanden te stoppen met werken. Overbruggingspensioen wordt uitgekeerd vanaf de ingangsdatum van het ouderdomspensioen tot de 65-jarige leeftijd. Het bestaat uit een AOW-vergoeding van maximaal 70% van de franchise en een premiecompensatie.

Nabestaandenvoorzieningen

Het fonds kent de volgende voorzieningen voor nabestaanden van deelnemers en pensioengerechtigden:

- Een **nabestaandenpensioen** ter hoogte van 70% van het ouderdomspensioen en ploegendienstpensioen dat tot aan het moment van overlijden is opgebouwd.
- Een **facultatief nabestaandenpensioen** voor een extra dekking die ervoor zorgt dat het nabestaandenpensioen bij overlijden 70% van het bereikbare ouderdomspensioen en ploegendienstpensioen is. De deelnemer en de partner kunnen gezamenlijk van deze verzekering afzien.
- Een **Anw-hiaatpensioen** dat voorziet in een aanvullende uitkering aan de nagelaten partner van een deelnemer of gepensioneerde, ter hoogte van de uitkering op grond

van de Algemene nabestaandenwet (Anw). Net als bij het facultatief nabestaandenpensioen kunnen de deelnemer (of gepensioneerde) en de partner gezamenlijk van het Anw-hiaatpensioen afzien.

- Een **wezenpensioen** voor kinderen tot de 18-jarige leeftijd. Bij het volgen van een opleiding waarvoor aanspraak op studiefinanciering kan worden gemaakt, wordt het wezenpensioen uitgekeerd tot de 27-jarige leeftijd (middelloonregeling) dan wel tot de 25-jarige leeftijd (eindloonregeling).

Arbeidsongeschiktheidspensioen gaat bij volledige arbeidsongeschiktheid in na twee jaar arbeidsongeschiktheid. Bij gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid heeft de deelnemer recht op het pensioen wanneer de loongerelateerde WGA¹-uitkering op grond van de WIA² eindigt en de WGA-vervolguitkering begint. De deelnemer ontvangt het arbeidsongeschiktheidspensioen zolang de arbeidsongeschiktheid duurt, maar uiterlijk tot de normpensioendatum.

Aanvullend pensioen is een beschikbare premieregeling waarbij de premie direct wordt omgezet in aanspraken op ouderdomspensioen. Vanaf 1 januari 2007 worden geen nieuwe verzekeringen meer afgesloten voor het aanvullend pensioen. Met ingang van 1 januari 2013 is geen inleg in deze verzekeringen meer mogelijk.

Aangesloten werkgevers

Het pensioenfonds is een ondernemingspensioenfonds. KLM N.V. valt onder de werkingssfeer van het fonds. Ook ondernemingen die tot de KLM-groep behoren kunnen daaronder vallen. In dit kader zijn KLM Health Services en KLM Flight Academy, beide 100% dochters van KLM N.V., eveneens aangesloten werkgevers.

Indexering (toeslagverlening)

Het pensioenfonds streeft ernaar om de opgebouwde pensioenaanspraken op basis van het aanvullend pensioen en de middelloonregeling jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de lonen volgens de cao van het grondpersoneel. Voor ingegane pensioenen en premievrije aanspraken streeft het fonds ernaar om deze jaarlijks aan te passen aan de wijziging van de afgeleide prijsindex. Het bestuur beslist jaarlijks op basis van een per 1 januari 2014 vernieuwde indexatiestafel in hoeverre het pensioenfonds pensioenrechten en pensioenaanspraken aanpast. Dit betekent dat er geen recht op indexatie bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst indexatie kan plaatsvinden. Het pensioenfonds financiert de indexatie uit het beleggingsrendement.

¹ *Regeling werkhervatting gedeeltelijk arbeidsgeschikten.*

² *Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen.*

Bestuur

Voorzitter

ir. E.H. Kok

Benoemd door de werknemers

drs. J. van den Brink, H.K. de Bruijn MBA, drs. H.A. Essenberg, M. Raaijmakers

Benoemd door de KLM

mr. P.J.M. Jansen, drs. A.R. de Jong RC (vicevoorzitter), R. Kies,
mw. drs. G.E. van der Landen, P.M. Schelvis RA, drs. M.P.A. Stienen

Benoemd door de pensioengerechtigden

P.A. van Gent, G.K.R. Lagendaal (vicevoorzitter)

Toevoegde

mr. drs. H.W. de Roos

Secretaris

drs. E.J.J. Voorhoeve

Directeur

drs. B.A.A.M. van der Stee

Compliance officer

ir. E.H. Kok

ALM-commissie

Voorzitter

mw. drs. G.E. van der Landen

Leden

drs. J. van den Brink, drs. H.A. Essenberg, mr. P.J.M. Jansen, drs. A.R. de Jong RC,
R. Kies, G.K.R. Lagendaal

Audit committee

Voorzitter

P.M. Schelvis RA

Leden

P.A. van Gent, Algemeen Pensioenfonds KLM, H.K. de Bruijn MBA, Algemeen
Pensioenfonds KLM, mr. P.J.M. Jansen, Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel,
R.C. Koster, Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel

Beleggingsadviescommissie

Voorzitter

drs. H.H. van der Koogh

Leden

drs. S. Bartlema, prof. dr. D. Brounen, dr. C.L. Dert, mw. dr. M.W.M. Donders

Vertegenwoordigers van het bestuur

mw. drs. G.E. van der Landen, drs A.R. de Jong RC, G.K.R. Lagendaal

Communicatiecommissie

Voorzitter

drs. H.A. Essenberg

Leden

mr. P.J.M. Jansen, R. Kies, M. Raaijmakers, M.K.M. Ritsema (adviseur)

Commissie pensioenzaken

Voorzitter

mr. P.J.M. Jansen

Leden

H.K. de Bruijn MBA, drs. J. van den Brink, P.A. van Gent

Werkgroep risicomanagement

Voorzitter

P.M. Schelvis RA

Leden

drs. H.A. Essenberg, P.A. van Gent, R. Kies

Verantwoordingsorgaan

Benoemd door de werknemers

C. Hoogeveen, E.J. Reurich, J.J.N. Walter (voorzitter)

Benoemd door de KLM

M.J. Besseling RA, drs. G. Woelders (vicevoorzitter), vacature

Benoemd door de pensioengerechtigden

drs. J.H. Kas, drs. ing. J. Schaatsbergen, vacature

Deelnemersraad

Benoemd door de werknemers

M.A. Berkhemer, H.D. Nota (vicevoorzitter), C.J.M. Palmen, N. van der Plas,
mw. L.A. Silvis, H. van Steenis, F.A.G. van der Voort van der Kleij, E. Zwart

Benoemd door de pensioengerechtigden

P. Kuiken, mr. H.A. de Monyé³, F.H. Reder (voorzitter), W. Stijnman

Visitatiecommissie

drs. D. del Canho, drs. P.D. Eenshuistra, mr. H. Nijse (voorzitter)

Accountant

KPMG Accountants N.V.

Actuaris

MERCER (Nederland) B.V.

Uitvoeringsorganisatie

Blue Sky Group B.V., Amstelveen

³ Na vaststellen van dit jaarverslag vernam het bestuur het overlijden van de heer De Monyé op 21 mei 2014. Bestuur, deelnemersraad en verantwoordingsorgaan betreuren zijn overlijden ten zeerste. Het pensioenfonds is de heer De Monyé veel dank verschuldigd voor zijn deskundige inzet als lid van de deelnemersraad, waarvan hij sinds 2010 lid was.

5013

BESTUURSVERSLAG

'Een deel van het gedachtegoed van het nieuwe FTK is al opgenomen in de uitvoeringsovereenkomst van 2013. Zoals het vaststellen van het (verlaagde) pensioenopbouwpercentage, premiestabilisatie op het huidige niveau en een goed overdacht, voorzichtiger indexatiebeleid.'
(uit Focus juli 2013)

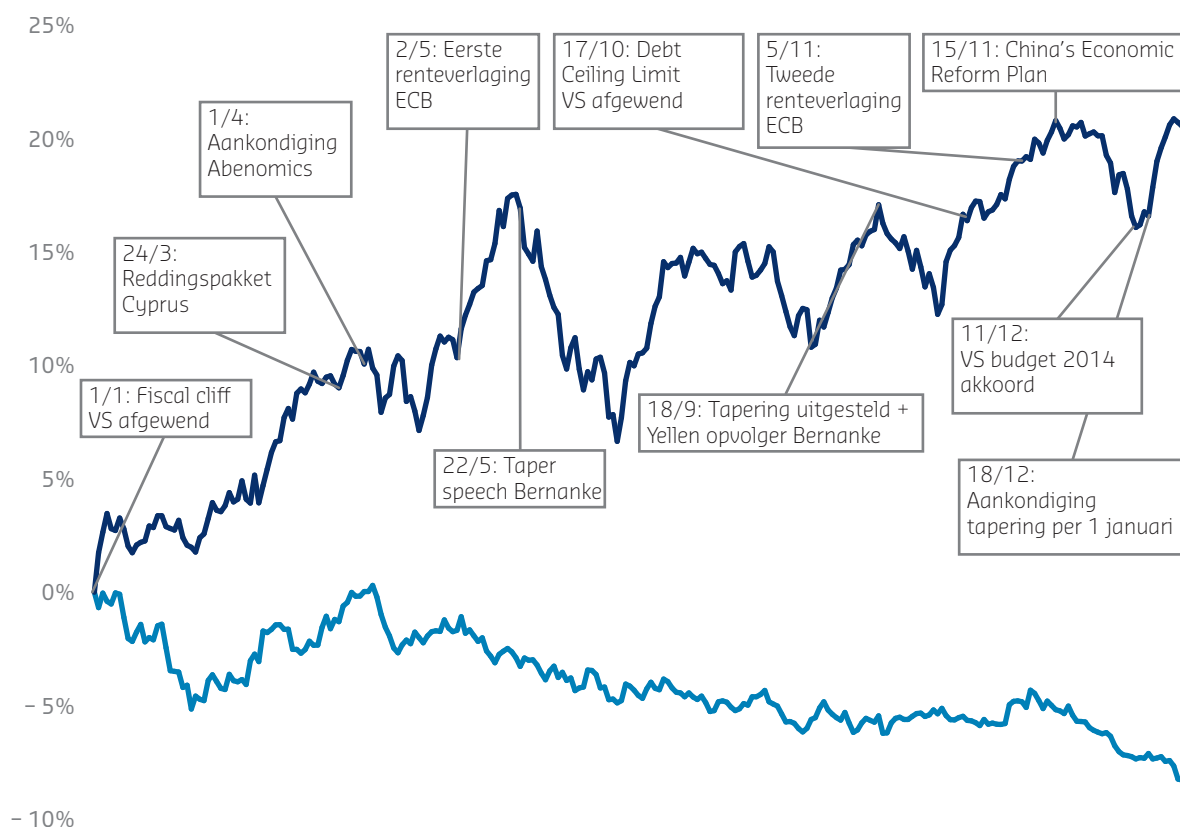
BESTUURSVERSLAG

EXTERNE ONTWIKKELINGEN

Financiële ontwikkelingen

Een beleggingsjaar van tegenstellingen.

Het beleggingsplan voor 2013 ging uit van een zoektocht naar een nieuw evenwicht. In het laatste deel van de crisis zou er ruimte zijn voor nieuwe, creatieve ideeën. De verwachting was dat op financiële markten meer kapitaal in de richting van rendementszoekend in plaats van risicomijdend zou verschuiven, waardoor actieve beleggingsbeslissingen in relatie tot risico's benodigd zouden zijn. Dat het beleggingsjaar voor aandelen in de top drie beste jaren van het afgelopen decennium zou komen, was echter niet verwacht. Sinds het herstel vanaf 2009 heeft de MSCI World aandelenindex in 2013 de grootste jaarlijkse stijging doorgeemaakt. Dit gold niet voor alle beleggingscategorieën. Zo hadden staatsobligaties gemeten in euro's het slechtste jaar sinds 1986 met meer dan 8% verlies (zie figuur 1).

Figuur 1 – Tijdslijn belangrijke gebeurtenissen in 2013 en verloop van de MSCI World Index (donkerblauw) en de Citigroup World Government Bond Index (lichtblauw) in euro's

Er gebeurde veel in het beleggingsjaar 2013, waarbij het beleid van centrale banken wederom een belangrijke rol speelde. Tegelijkertijd zorgden de ontwikkelingen rond de aanpak van de overheidsfinanciën in met name Europa en de Verenigde Staten alsmede de macro-economische verbeteringen in deze landen voor positieve impulsen.

Centrale banken belangrijk voor de financiële markten

2013 is het jaar van de invloed van centrale banken geweest. Hun beleid heeft het verloop op de financiële markten voor een belangrijk deel bepaald. De Europese Centrale Bank (ECB) verlaagde in 2013 de rente tot tweemaal toe met 25 basispunten en zorgde met krachtige onderbouwingen van het gevoerde beleid dat er vooral rust op markten bleef. In tegenstelling tot andere centrale banken werden er geen actieve aankopen van staatsobligaties gedaan, met als hoofdreden dat de eurozone government debt crisis onder controle zou zijn.

Het derde Quantitative Easing programma (QE3) in de Verenigde Staten heeft aandelenindices wereldwijd verder omhooggestuwd. Echter, op 22 mei gaf Bernanke, de voorzitter van de Amerikaanse centrale bank, aan de eerste stap te willen zetten om het veelbesproken obligatie-opkoopprogramma te beperken (taperen). Deze onverwachte aankondiging verraste de markt. De Amerikaanse tienjaarsrente steeg en aandelenindices daalden wereldwijd. Daarentegen volgde de daadwerkelijke aankondiging van het begin van de tapering pas op 18 december en haastte de beoogde nieuwe president van het stelsel van centrale banken in de Verenigde Staten, Janet Yellen, zich te zeggen dat de rente gedurende een lange periode laag gehouden zal worden. Dat bleek het startsein voor een goede aandelenrally, voornamelijk in de Verenigde Staten.

In Japan zijn er ook hervormingen geweest vanuit de overheid en de centrale bank. Premier Abe ontvouwde zijn zogenoemde 'drie pijlenprogramma'. Vergaande stimuleringen en fiscale hervormingen alsmede maatregelen voor een flexibeler arbeidsmarkt zorgden voor een positieve uitwerking op de Japanse aandelenmarkt, de Nikkei index steeg sinds de aankondiging op 1 april meer dan 30% (gemeten in yen).

Risico's bleken positieve katalysatoren

Risico's ten aanzien van het basisscenario van het beleggingsplan waren het aanpakken en vooral de wijze van aanpak van de overheidsfinanciën in de Verenigde Staten en de landen in de eurozone. De schulden van die landen hadden het vertrouwen van de markten danig negatief kunnen beïnvloeden. Dat had weer een negatief effect op het economisch klimaat kunnen hebben, waardoor een versterking van de crisis had kunnen plaatsvinden. Echter, de zware, politieke debatten en de ruggensteun vanuit de centrale banken zorgden voor compromissen en op sommige momenten kordate beslissingen. Het vertrouwen bleef aanwezig en zorgde op die wijze voor een ommekeer van risicohouding. Van risico's met zware, negatieve gevolgen naar een vrijbrief voor beleggers om meer risicovolle beleggingen op te zoeken. Belangrijke momenten waren het optreden van de Europese regeringsleiders toen bleek dat Cyprus een reddingspakket nodig had en de versnelling van de besluitvorming rond de beoogde vorming

van een bankenunie. In de Verenigde Staten was in de tweede helft van het jaar het schuldenplafond, US debt ceiling, veelbesproken. Hoewel er nog geen structurele oplossing werd gevonden, bracht een voorlopig akkoord over het budget van 2014 op 11 december de nodige opluchting.

Ondanks alle perikelen rondom overheden verbeterden de economieën in bijna alle wereldregio's. Hiermee kwam de eurozone in het tweede kwartaal officieel uit de recessie met een groei van 0,3%. De economie in Frankrijk was met een half procent gegroeid in het tweede kwartaal. Daarmee kwam een einde aan de recessie in de tweede economie van Europa. De grootste economie, Duitsland, noteerde een verrassende groei van 0,7 procent. De consumenten- en overheidsuitgaven groeiden en ook werd er meer geëxporteerd. De Verenigde Staten lieten in 2013 ook een herstel zien naar een jaarlijkse groei van het Bruto Nationaal Product van 3,4% in het derde kwartaal. Hiermee overstegen de VS de verwachtingen van de markt. China is de grote achterblijver op het gebied van groei. De transitie van een exportgedreven productie-economie naar een intern gerichte consumptie-economie zorgde ervoor dat China de hoge groeicijfers niet kon vasthouden.

Tegelijkertijd stegen in 2013 de verwachtingen voor de toekomst. Zo zijn de inkoopmanagerindices aanzienlijk gestegen, met name die van de eurozone en de VS. Het vertrouwen kreeg een duidelijk stijgende lijn, waarmee geleidelijk het geloof in een doorzettend herstel manifesteerde.

Pensioenen

De AOW en het pensioenakkoord

Vanaf 1 januari 2013 wordt de AOW-leeftijd stapsgewijs verhoogd naar 66 jaar in 2019 en 67 jaar in 2023. Vanaf 2024 wordt de AOW-leeftijd gekoppeld aan de levensverwachting. In 2014 wordt een wetsvoorstel verwacht voor een versnelde, stapsgewijze verhoging van de AOW-leeftijd naar 66 jaar in 2018 en 67 jaar in 2021. Vanaf 1 januari 2014 is de pensioenrichtleeftijd voor de aanvullende pensioenen uit de tweede pijler gesteld op 67 jaar met vanaf 2015 een koppeling aan de toename van de levensverwachting.

In december 2013 is met een gedeelte van de oppositiepartijen door het kabinet een pensioenakkoord bereikt. Het maximale opbouwpercentage gaat vanaf 2015 voor een middelloonregeling 1,875% bedragen en voor een eindloonregeling 1,657%. Daarnaast wordt het pensioengevend salaris gemaximeerd op 100.000 euro. Voor pensioenopbouw over het meerdere kan gebruik gemaakt worden van een netto lijfrente. In januari 2014 is een gewijzigd wetsvoorstel ingediend bij de Tweede Kamer waarbij ook waarborgen zijn opgenomen die ervoor moeten zorgen dat de verlaagde pensioenopbouw leidt tot premieverlaging.

Het bestuur heeft voor de benodigde aanpassingen van de pensioenregeling per 1 januari 2013 en 2014 op verzoek van het arbeidsvoorwaardelijk overleg reglementswijzigingen vastgesteld. In het jaar 2014 zal het bestuur overleg voeren met de

arbeidsvoorwaardelijke partijen om per 1 januari 2015 te komen tot een ‘meer toekomstbestendige’ pensioenregeling.

Financieel toetsingskader

Het financieel toetsingskader (FTK) is het stelsel van financiële normen voor pensioenfondsen dat in de Pensioenwet is vastgelegd en moet waarborgen dat pensioenfondsen het afgesproken pensioen aan alle generaties daadwerkelijk kunnen uitkeren.

Het kabinet heeft het voornemen het FTK in 2014 aan te passen.

Pensioencommunicatie

Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) is gestart met de internetconsultatie over het voorontwerp van wet tot wijziging van de Pensioenwet en de Wet verplichte beroepspensioenregeling. Dit met het doel om belanghebbenden te informeren en hen de mogelijkheid te geven op de voorgenomen wijzigingen te reageren.

Doel van de conceptregeling is om de pensioencommunicatie te verbeteren door beter aan te sluiten bij de wensen van deelnemers. Het perspectief van de deelnemer staat hierbij centraal. Dat betekent dat er in de wetgeving meer ruimte zal zijn voor:

- maatwerk door pensioenuitvoerders (vormvrij waar mogelijk, standaardisatie waar nodig);
- gelaagdheid in informatie;
- digitale informatieverstrekking;
- uniforme communicatie over koopkracht en risico's.

Uiteindelijk moet dit leiden tot een persoonlijk, interactief totaaloverzicht voor alle deelnemers.

Governance

De Wet versterking bestuur pensioenfondsen is per 10 juli 2013 in werking getreden.

Pensioenfondsen hebben tot 1 juli 2014 de tijd om de wetgeving te implementeren.

De regering wil met de wet de kwaliteit van de besturing van pensioenfondsen verbeteren. Daarnaast zijn adequate vertegenwoordiging van belanghebbenden en stroomlijning doelstellingen van de wetgever. Verbetering van de kwaliteit van de besturing pakt de regering langs twee lijnen aan: enerzijds zet de regering in op deskundigheid, anderzijds wordt het interne toezicht versterkt. Om de deskundigheid te verbeteren, wordt voor bestuurders het geschiktheidvereiste ingevoerd.

Geschiktheid betreft niet alleen kennis, maar ook competenties en professioneel gedrag. Verder krijgen besturen de bevoegdheid bestuursleden te weigeren.

De verbetering van de deskundigheid wordt verder gefaciliteerd door de introductie van nieuwe bestuursmodellen. Zo kan een zogenoemd paritair bestuur, dat bestaat uit vertegenwoordigers van werknemers, pensioengerechtigden en werkgever(s), worden uitgebreid met maximaal twee externe deskundigen. Daarnaast is er de mogelijkheid om het bestuur in handen te geven van deskundige beroepsbestuurders ('extern model'). Een derde optie is het gemengde model – ook wel one tier board genoemd – met uitvoerende en niet-uitvoerende (toezichthoudende) bestuursleden.

In het kader van de stroomlijning van de organisatie van pensioenfondsen worden de deelnemersraad en het verantwoordingsorgaan opgeheven. Daarvoor in de plaats komt een verantwoordingsorgaan met een uitbreiding van advies- en beroepsrechten. De belangrijkste adviesrechten betreffen het sluiten, wijzigen en beëindigen van een uitvoeringsovereenkomst en overdracht of overname van verplichtingen.

Mede op uitnodiging van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft de sector, vertegenwoordigd door de Stichting van de Arbeid en de Pensioenfederatie, in het verslagjaar een code opgesteld, waarin normen worden gegeven voor de uitvoering van de nieuwe wetgeving. Deze Code Pensioenfondsen bevat normen ten aanzien van de taken en werkwijze van de verschillende organen en normen met betrekking tot een aantal algemene thema's, zoals uitbesteding, risicomanagement, integriteit, beloningen en diversiteit. De Code hanteert als beginsel 'pas toe of leg uit'. Pensioenfondsen kunnen dus afwijken van de normen, maar moeten dit uitleggen aan hun belanghebbenden. De Code Pensioenfondsen is per 1 januari 2014 in werking getreden.

ALGEMEEN BESTUURLIJKE ZAKEN

Wijzigingen in bestuur en bestuurscommissies

Per 1 juli is een nieuwe zittingstermijn van het bestuur gestart. Daarbij is de heer Ritsema terug getreden en opgevolgd door de heer M. Raaijmakers. De overige bestuursleden zijn herbenoemd. De heer Ritsema is als extern lid toegetreden tot de communicatiecommissie. Verder neemt vanaf december 2013 de heer H.W. de Roos als toehoorder deel aan de activiteiten van het bestuur.

Het bestuur dankt de heer Ritsema voor zijn inzet en betrokkenheid als lid van het bestuur.

In november 2013 is de vacature in de beleggingsadviescommissie vervuld door de benoeming van de heer S. Bartlema. In juli 2013 is de heer W. van Ettinger conform het rooster van aftreden teruggetreden als lid van de visitatiecommissie. Hij is opgevolgd door de heer P. Eenshuistra die met ingang van 1 februari 2014 is benoemd.

Bestuursactiviteiten

De bestuursagenda in 2013 werd ingekleurd door onder meer de uitkomsten van het arbeidsvoorwaardelijk pensioenoverleg over een nieuwe pensioenregeling en de keuze voor het juiste bestuursmodel. Andere belangrijke onderwerpen waren de financiering van Overgangsregeling 3, heroverweging van de aandelen- en valuta-afdekking en de inrichting van het integraal risicomanagement. Verder behandelde het bestuur reguliere onderwerpen als het beleggingsplan, het jaarverslag, het communicatieplan en de uitvoeringskosten en werden verschillende fondsdocumenten geactualiseerd. Het bestuur ontvangt periodiek rapportages over de financiële positie en relevante ontwikkelingen. In elke bestuursvergadering bespreekt het bestuur de financiële situatie en mogelijke scenario's. Het bestuur haalt veel informatie uit kwartaal-

rapportages over het gevoerde beleggingsbeleid. Tevens zijn er elke maand rapportages over de stand van de beleggingen en de financiële markten.

Als voorbereiding op bestuursvergaderingen vonden bijeenkomsten van de verschillende bestuurscommissies en werkgroepen plaats. Er is tweemaal, in mei en december, met het verantwoordingsorgaan en de deelnemersraad vergaderd. Daarnaast vonden een beleidsdag en een crisisoefening plaats.

ALM-commissie

De opdracht van de ALM-commissie is om onderzoek te doen naar de ontwikkeling van het vermogen en de verplichtingen op lange termijn en voorbereiding van het beleid met betrekking tot balansbeheer en risicobeheer (asset liability management). De continuïteitsanalyse en de evaluatie van het herstelplan zijn in de commissie uitgevoerd. De ALM-commissie heeft tijd besteed aan de mogelijke nieuwe pensioencontracten (nominaal en reëel) die een groot deel van 2013 de opties leken waaruit fondsen onder het nieuwe FTK zouden mogen gaan kiezen. Deze pensioencontracten zijn bezien op onder meer het bijbehorende beleggingsbeleid. De verkregen inzichten uit deze analyses zijn geen 'weggegooid geld' nu de wetgever een wat andere opzet van het FTK lijkt te gaan uitwerken. De inzichten uit de analyses hebben namelijk diepgaander inzicht opgeleverd. De ALM-commissie heeft verder tijd besteed aan de herziening van de valutahedge. Dit heeft geresulteerd in een advies aan het bestuur om het hedgepercentage terug te brengen. Verder is gewerkt aan de herziening van de renteafdekking in verband met de UFR. De commissie heeft het bestuur geadviseerd om de hedge te baseren op de UFR. De ALM-commissie vergadert in beginsel elke maand.

Audit committee

Het audit committee (AC) beoordeelt namens het bestuur de interne beheersing in opzet en werking. Het pensioenfonds en het Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel verzorgen de bemensing van het committee. In de paragraaf 'Interne beheersing' wordt verslag gedaan van de activiteiten en bevindingen van het audit committee.

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie ontwikkelt het communicatiebeleid van het fonds en begeleidt de uitvoering van dit beleid. Onder 'Communicatie' wordt nader verslag gedaan van de activiteiten op communicatiegebied van het fonds.

Commissie pensioenzaken

De commissie pensioenzaken behandelt namens het bestuur bijzondere (individuele) gevallen, waarin het reglement niet eenduidig kan worden toegepast. Daarnaast fungeert de commissie in voorkomende gevallen als bezwaarschriften- of geschillencommissie. Verder worden reglementswijzigingen in deze commissie voorbereid. De commissie pensioenzaken behandelde in het verslagjaar enkele individuele gevallen en enkele meer algemene onderwerpen, waaronder de gevolgen van de verhoging van de AOW-leeftijd.

Werkgroep Riskmanagement

Het doel van de werkgroep is om ervoor te zorgen dat het bestuur van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM zodanig inzicht heeft in de risico's die het pensioenfonds loopt en in de opzet en werking van de maatregelen ter beheersing van die risico's, dat het bestuur initiërend kan optreden en in control is. De Werkgroep Riskmanagement heeft als taken het ontwikkelen en onderhouden van de risico-strategie van het fonds, de uitvoering van risicomanagement - activiteiten en advisering van het bestuur over risicomanagement onderwerpen. In 2013 zijn door de werkgroep belangrijke stappen gezet om tot een integraal risicomanagementkader te komen. Een opzet van werken is voorgelegd aan het bestuur.

Medezeggenschap

De deelnemersraad bracht in 2013 tien adviezen uit. Er is geadviseerd over de herziening van de aandelenhedge, aanvullende verzekeringen, verantwoord beleggen, het herstelplan en de continuïteitsanalyse, het jaarverslag, een wijziging van de statuten inzake de zittingstermijn van het bestuur, verschuiving van de AOW-leeftijd, wijziging van gegevensstromen tussen werkgever en pensioenfonds, en inzake reglementswijzigingen dagberekening en pensioenopbouw op 67 jaar. Verder heeft de deelnemersraad intensief met het bestuur gesproken over de nieuwe Wet versterking bestuur pensioenfonds. Het vervallen van de adviestaken van de deelnemersraad en het verdwijnen van de deelnemersraad als geheel, zal naar het oordeel van de raad niet bijdragen aan het draagvlak van het pensioenfonds.

De deelnemersraad heeft ook ongevraagd geadviseerd inzake het nieuwe FTK. Hierbij heeft de raad aangegeven hoe nauw (gevoeligheids)analyses luisteren. Een iets andere startdekkingsgraad of de verandering van de rekenrente met slechts een klein percentage geeft enorme verschillen in de uitkomsten. De raad heeft deze technische kant uitgebreid geëxploreerd tijdens de studiedagen van de raad in september 2013. Naast de twee gezamenlijke vergaderingen van deelnemersraad en bestuur per jaar overlegt een delegatie van de raad enige keren per jaar met een bestuursdelegatie. Via dit tussentijdse overleg worden de leden van de deelnemersraad op de hoogte gehouden van de laatste ontwikkelingen in het pensioenfonds.

Verantwoordingsorgaan

Ter voorbereiding op zijn oordeel over 2013 wisselde het verantwoordingsorgaan in twee gezamenlijke vergaderingen met het bestuur van gedachten over de lopende fondszaken. Tevens is dit jaar gezocht naar een betere vorm van dialoog tussen bestuur en verantwoordingsorgaan. Dit heeft geresulteerd in een gezamenlijke vergadering waarbij gewerkt is met een wat kleinere bestuursdelegatie. Het verantwoordingsorgaan kwam tijdens het jaar zelf vijf keer samen, onder andere tijdens één uitgebreide scholingssessie over ALM en het nieuwe pensioencontract. De heer Zaat nam afscheid van het verantwoordingsorgaan. Het bestuur dankt hem voor zijn inbreng.

Visitatiecommissie

In het verslagjaar vond geen visitatieplaats. De laatste keer dat de visitatiecommissie laatstelijk rapport uitbracht aan het bestuur was in 2012. Voornemen van de visitatiecommissie is om in de tweede helft van 2014 te starten met de eerste jaarlijkse visitatie op grond van de nieuwe wetgeving.

Governance

Implementatie Wet versterking bestuur pensioenfondsen

Na inwerkingtreding van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen heeft een bestuurlijke werkgroep de besluitvorming over de implementatie van deze wet voorbereid. Deze voorbereiding betrof het bestuursmodel, de inrichting van het interne toezicht en de vormgeving van het nieuwe verantwoordingsorgaan. Met betrekking tot het bestuursmodel heeft het bestuur gekozen voor handhaving van het huidige, paritaire model. Belangrijke overweging daarbij was dat in dit model de betrokkenheid en zeggenschap van de risicodragers het beste gewaarborgd is. Ten aanzien van het interne toezicht besloot het bestuur om de visitatiecommissie (VC) te continueren. De visitatie zal wel jaarlijks gaan plaatsvinden. Het bestuur zal met de VC en de collega-KLM-fondsen voor het cabine- en het vliegend personeel in gesprek gaan over een efficiënte invulling van de jaarlijkse visitatie bij de drie fondsen.

Wat de inrichting van het nieuwe verantwoordingsorgaan (nVO) betreft, heeft het bestuur gekozen voor een omvang van maximaal twaalf zetels. Hierbij worden tien zetels verdeeld tussen deelnemers en pensioengerechtigden op basis van onderlinge getalsverhoudingen en zijn twee zetels beschikbaar voor de werkgever. Net zoals in de huidige situatie worden de leden van het nVO benoemd door verenigingen van deelnemers en pensioengerechtigden. In de gekozen opzet zijn de bevoegdheden en rechten van het nVO overeenkomstig de wet. De verschillende besluiten worden in het eerste halfjaar van 2014 in de statuten, interne reglementen en procedures van het pensioenfonds verwerkt.

Code Pensioenfondsen

Het bestuur heeft kennis genomen van de Code Pensioenfondsen. Bij de vastlegging van de bestuursbesluiten inzake de Wet versterking bestuur pensioenfondsen in de statuten en huishoudelijke reglementen zijn, waar mogelijk, de normen uit de Code Pensioenfondsen betrokken. Op de beleidsdag van februari 2014 vond een verdere bespreking van de code plaats en is in kaart gebracht in hoeverre procedures of documenten moeten worden aangescherpt. Dit zal in de loop van 2014 gebeuren.

Geschiktheid

Profiel

Het bestuur heeft een bestuursprofiel, waarbij het rekening houdt met de geschiktheidseisen van de toezichthouder. Het profiel vervult een belangrijke rol bij de werving en selectie van nieuwe bestuursleden en de hertoetsing van zittende bestuursleden.

In juni 2013 zijn in het kader van de kandidaatstelling voor de nieuwe zittingstermijn gesprekken gevoerd met kandidaat-bestuursleden. Het bestuur gaf kandidaten en kandidaatstellende partijen een advies.

Opleiding en training

Het pensioenfonds heeft een deskundigheidsplan voor het bestuur. Op grond daarvan volgen bestuursleden basis- en vervolgopleidingen. Bestuursleden namen in 2013 deel aan de periodieke seminars en inloopmiddagen van de uitvoeringsorganisatie en vele andere seminars en leergangen. Verder bleek in de praktijk het commissiewerk een goede mogelijkheid voor bestuursleden om kennis en ervaring verder te ontwikkelen. Om nieuw bestuurlijk talent te vormen heeft het bestuur in 2013 een ontwikkelingsprogramma vastgesteld. Onderdeel daarvan is het toehoorderschap, dat bedoeld is voor potentiële bestuursleden. Het bestuur heeft maximaal twee plaatsen beschikbaar voor toehoorders. Vanaf eind 2013 neemt één toehoorder deel aan de bestuursactiviteiten.

Evaluatie

Mede in het kader van de nieuwe zittingstermijn zijn in het voorjaar van 2013 door de vicevoorzitters gezamenlijk individuele evaluatiegesprekken met alle bestuursleden gevoerd. De vicevoorzitters zijn vervolgens geëvalueerd door de voorzitter. De evaluatiegesprekken gingen over het functioneren van het bestuur als geheel en over het functioneren van het betreffende bestuurslid zelf. Hierbij werd ook de kandidaatstelling voor herbenoeming meegenomen. De gesprekken werden mede aan de hand van de voor het bestuur geldende profielschets gevoerd. Aan het eind van elke bestuursvergadering gaven twee bestuursleden feedback over die vergadering.

Transparantie

Het bestuur streeft naar openheid over de financiële positie van het pensioenfonds, het door het bestuur gevoerde beleid en over de zekerheden en risico's voor deelnemers en pensioengerechtigden. De communicatie hierover vindt plaats in het overleg met de deelnemersraad en het verantwoordingsorgaan. Ook worden alle communicatiekanalen van het fonds gebruikt. Zo plaatst het fonds beleidsbeslissingen op de website, naast het jaarverslag en kwartaalberichten met de belangrijkste financiële kengetallen.

Toezicht

Toezicht is een essentieel onderdeel van een gezonde en betrouwbare financiële sector. Het bestuur hecht waarde aan een goede en open relatie met de toezichthouder(s). In dat kader stelt het regelmatig contact met de toezichthouder(s) op prijs. In mei 2013 was er een zeer informatief gesprek tussen DNB en een bestuursdelegatie over de invoering van het nieuwe pensioencontract en de invoering van de Wet versterking bestuur pensioenfonds. Voorts zijn er in 2013 door DNB gegevens opgevraagd in het kader van een onderzoek naar de beheersing van het renterisico. DNB koppelde in december haar bevindingen terug aan het bestuur. Kort samengevat gaf DNB aan dat de risico-identificatie en de vastlegging op enige punten aanscherping behoeft,

Het ging onder andere om, zoals ten aanzien van de definitie van het risico zelf, de gehanteerde bandbreedten, de (vastlegging van de) frequentie van de monitoring door het bestuur en de looptijdverdeling van de renteafdekking. In het overleg zijn de aanbevelingen doorgesproken; deze worden verwerkt in fondsdocumenten. Verder heeft DNB door middel van een self assessment een onderzoek gedaan naar de uitbesteding van het vermogensbeheer. Hier waren de bevindingen gericht op de regie die het bestuur zelf moet hebben op met name de externe vermogensbeheerders. Het bestuur had eerder een externe partij om een beoordeling gevraagd van de dienstverleningsovereenkomst die het vermogensbeheer door Blue Sky Group voor het pensioenfonds regelt. Deze externe blik was dienstbaar bij dit DNB-onderzoek.

Naast de wettelijk voorgeschreven rapportages is op verzoek van DNB specifiek gerapporteerd over de hoeveelheid beleggingen in Nederland. In september namen enkele bestuursleden deel aan de jaarlijkse pensioenfondsenbijeenkomst van DNB. Naar aanleiding van de besluitvorming over de nieuwe financieringsopzet was er in januari 2013 een overleg met DNB over de nieuwe opzet en de planning voor herziening van het herstelplan. Het overleg gaf geen aanleiding tot bijzondere aanwijzingen of andere toezichtmaatregelen.

Ten slotte vond in 2013 een gesprek plaats met DNB over de financiering van Overgangsmaatregel 3. Dit was mede naar aanleiding van de zogenoemde sectorbrief van DNB over uitvoering van VPL-regelingen door pensioenfondsen.

Interne beheersing

De interne beheersing van het fonds, inclusief de beheersing van de uitbestede activiteiten, wordt beoordeeld door het audit committee (AC). Hieronder volgen de belangrijkste bevindingen van het AC.

ISAE 3402-rapportage en ICS

Met de ISAE 3402-rapportage en het in control statement (ICS) krijgt het bestuur inzicht in de mate van beheersing van de uitbestede activiteiten. Het AC heeft in februari 2013 de rapportage over 2012 besproken. Deze rapportage gaf geen nieuwe aandachtspunten ten opzichte van eerdere rapportages. De directie van de uitvoeringsorganisatie heeft met het ICS een verklaring over de effectiviteit van de beheersmaatregelen afgegeven. Door het ICS heeft het bestuur helderheid over de mate van zekerheid van de nakoming van de afspraken met het pensioenfonds en de uitkomst van uitvoeringsprocessen.

Bedrijfsbezoeken

Het AC heeft in 2013 meerdere bedrijfsbezoeken gedaan bij BSG. Hiermee heeft het AC een beter beeld gekregen van de beheersing van allerlei bedrijfsprocessen, waaronder die van de afdeling pensioenen, financiële administratie en beleggingen. Met deze 'live' beelden krijgt het AC een scherpere blik op de ISAE 3402-rapportage.

Integriteit

Op grond van de wet draagt het bestuur zorg voor een integere bedrijfsvoering. Centraal daarbij staat de borging van het integriteitbeleid in de processen. Daarvoor heeft het AC een rapportagekader ontwikkeld, waarmee de uitvoering van het integriteitbeleid inzichtelijk wordt gemaakt voor het bestuur. Deze rapportage maakt vanaf 2011 onderdeel uit van de jaarlijkse beleidscyclus. In 2013 is gerapporteerd. Het integriteitbeleid als eerder vastgesteld werkt naar behoren, zo blijkt uit de rapportage. In de loop van het jaar is wel de vraag opgekomen bij het bestuur of de scope van het beleid niet weer aan een herziening toe is.

Compliancetoetsen

Het AC heeft in april 2013 de jaarlijkse compliancetoetsen van de statuten, de pensioenreglementen, de uitvoeringsovereenkomst en de dienstverleningsovereenkomst besproken. Vastgesteld is dat deze documenten in overeenstemming zijn met wet en regelgeving.

Pensioenuitvoering

Het AC besteedt veel tijd aan de uitvoering van de pensioenregeling. Er is in 2013 goede voortgang geboekt in de gegevensuitwisseling tussen KLM en BSG. Periodiek wordt door middel van bestandsvergelijkingen tussen BSG en KLM de 'vinger aan de pols' gehouden. Deze bestandsvergelijkingen leveren een positief en verbeterend beeld op ten opzichte van eerdere jaren. Verder hield het AC zich in 2013 bezig gehouden met de klachten en het zogeheten probleemmanagement. Met dit management wordt de uitvoering van de pensioenen nauwgezet gemonitord.

Jaarwerk

Het AC heeft met de accountant zijn controleaanpak voor 2013 besproken, voordat die in de bestuursvergadering wordt besproken. Daarbij kon het AC prioriteiten en aandachtspunten in de controle benoemen. Voor de bestuursvergaderingen waarin het jaarverslag is vastgesteld, besprak het AC de voorlopige bevindingen van de accountant en actuaris bij het jaarverslag 2012.

Daarnaast heeft het AC zich verdiept in de aanbevelingen van de externe actuaris naar aanleiding van de zogenoemde 'prudent person'-toets (het prudent beleggen door het bestuur in het belang van alle belanghebbenden). Enige aandachtspunten uit die toets worden verwerkt worden in de beleggingsrapportages.

Gedragscode

Op de leden van het bestuur is een gedragscode van toepassing. Deze code heeft tot doel het voorkomen van (de schijn van) verstrengeling van belangen van het pensioenfonds en privébelangen en het voorkomen van ongeoorloofde handelingen, zoals koersmanipulatie. Een compliance officer houdt toezicht op een goede naleving van de code. In 2013 deden zich geen situaties voor die aanleiding geven tot een melding aan de compliance officer. Bestuursleden hebben de jaarlijkse verklaring inzake de naleving van de gedragscode ondertekend en hun eventuele nevenactiviteiten gemeld. Door de uitbesteding aan de uitvoeringsorganisatie hebben bestuurs-

leden geen (directe) betrokkenheid bij het aangaan van zakelijke relaties of (voorgenomen) beleggingstransacties en beschikken zij niet over vertrouwelijke markt-informatie. Mede in het licht van de vergunningen van de organisatie op grond van de Wet op het financieel toezicht (Wft) geldt voor de medewerkers van de uitvoeringsorganisatie een eigen gedragscode, die voldoet aan de door de AFM gestelde eisen. De bevindingen van de compliance officer van de uitvoeringsorganisatie worden geïntegreerd in de rapportage van de compliance officer van het bestuur.

Geschillen en klachten

In de geschillen- en klachtenregeling van het pensioenfonds zijn regels vastgelegd voor het indienen van geschillen of klachten door belanghebbenden en de behandeling hiervan door het pensioenfonds. Van een geschil is sprake als de belanghebbende het niet eens is met de wijze waarop de statuten of het pensioenreglement wordt toegepast. Van een klacht is sprake als de belanghebbende niet tevreden is met de dienstverlening van het pensioenfonds of als belanghebbende meent onjuist te zijn behandeld. Een geschil of klacht wordt in eerste instantie behandeld door de uitvoeringsorganisatie, waarna beroep bij het bestuur openstaat. Als een belanghebbende het niet eens is met het oordeel van het bestuur over de toepassing van de statuten of het pensioenreglement, dan kan betrokkene zich wenden tot de Ombudsman Pensioenen. Ook is een gang naar de rechter mogelijk. In 2013 zijn elf geschillen of klachten ingediend (dertien in 2012). Hiervan is er één gegrond verklaard en zijn er tien ongegrond bevonden. De klachten en geschillen waren zeer verschillend van aard.

Uitbesteding

Met het oog op actualisering van de dienstverleningsovereenkomsten en service level agreements is de uitbesteding van het vermogensbeheer in 2013 door een externe partij beoordeeld op marktconformiteit, actualiteit en toekomstbestendigheid. Het oordeel van de externe adviseur luidde dat de samenwerking tussen het pensioenfonds en Blue Sky Group professioneel verloopt en dat er voldoende organisatorische en praktische maatregelen zijn getroffen om te waarborgen dat het bestuur in control is. Vanwege de snelle ontwikkelingen in het toezichtkader met gevolgen voor de uitbesteding en de concurrentie op de markt voor fiduciair beheer werden wel een aantal aanscherpingen van de serviceafspraken geadviseerd. Eind 2013 zijn het pensioenfonds en Blue Sky Group een aantal aanpassingen van de dienstverleningsovereenkomsten en service level agreements overeengekomen. In verband met de juridische herstructurering van Blue Sky Group zal het pensioenfonds in 2014 nieuwe overeenkomsten aangaan met verschillende vennootschappen.

Kostentransparantie

Het bestuur van het fonds heeft veel aandacht voor de kosten van het beheer van het pensioenfonds en de uitvoering van de regeling en streeft naar een goede verhouding tussen kosten en resultaten. Daarbij werkt het bestuur met een jaarlijkse begroting van de uitvoeringskosten en wordt het ten minste op kwartaalbasis geïnformeerd over de werkelijke kosten ten opzichte van de begroting en de kostenprognose voor het

lopende jaar. Om zijn kosten te kunnen vergelijken, neemt het pensioenfonds jaarlijks deel aan een benchmarkonderzoek. Dit onderzoek betreft zowel het beheer en de uitvoering van de pensioenregeling als de kosten van het vermogensbeheer. Daarbij worden kosten ook afgezet tegen de resultaten en het serviceniveau. Uit dit onderzoek blijkt dat het fonds wat kosten betreft licht beter scoort dan de referentiegroep. Het bestuur onderschrijft de wenselijkheid van transparantie naar de belanghebbenden van het pensioenfonds en volgt de aanbevelingen van de Pensioenfederatie met betrekking tot kosten transparantie. De kosten van het pensioenfonds bestaan uit de kosten van de uitvoeringsorganisatie voor de uitvoering van de pensioenregeling, de communicatie, de bestuursondersteuning en het vermogensbeheer, alsmede de kosten van externe vermogensbeheerders. Een deel van de kosten houdt verband met het in stand houden van het pensioenfonds en is niet beïnvloedbaar. Voorbeelden zijn de jaarlijkse toezichtheffingen en de kosten van de certificerende actuaris en accountant. Bij de beoordeling van kosten is ook de schaalgrootte van het fonds van belang.

Kosten van uitvoering: 4,8 miljoen euro, per deelnemer 196 euro

- Uitvoering van de pensioenregeling
- Communicatie
- Bestuursondersteuning

Vanaf 2009 daalden de kosten per deelnemer. In 2013 was echter sprake van een stijging ten opzichte van 2012 (186 euro per deelnemer). De oorzaak van stijging is met name gelegen in de toename van regelgeving en toezicht, die tot meer bestuurlijke activiteiten en extra communicatie leidt.

Kosten van vermogensbeheer: ruim 21,9 miljoen euro; 0,35% van het belegd vermogen

Het vermogen van het pensioenfonds is voor een groot gedeelte belegd in zogenaamde beleggingspools. Hierin wordt vermogen van verschillende pensioenfondsamen- gebracht en als een geheel beheerd. Daardoor kan worden geprofiteerd van schaal- voordelen. Dit betekent wel dat een groot deel van de kosten van vermogensbeheer niet rechtstreeks door het fonds wordt betaald, maar indirect door middel van de beleg- gingspools. De hiermee gepaard gaande kosten worden dan ook niet afzonderlijk in de jaarrekening van het pensioenfonds verantwoord. De kosten van het vermogensbeheer zijn op hetzelfde niveau gebleven als vorig jaar.

Transactiekosten: 15,5 miljoen euro, 0,25% van het belegde vermogen

Transactiekosten zijn de kosten die gemaakt moeten worden om een (beleggings) transactie tot stand te brengen en uit te voeren. Dit zijn geen kosten die aan de vermogensbeheerder betaald worden, maar kosten die bijvoorbeeld aan de beurs betaald moeten worden.

Externe relaties

Het pensioenfonds is aangesloten bij de Pensioenfederatie. Deze behartigt de gezamenlijke belangen van pensioenfondsen bij de Nederlandse en Europese overheden en toezichthouders. De (titulair) directeur van het pensioenfonds, de heer Van der Stee, was tot eind 2013 lid van het algemeen bestuur van de Pensioenfederatie. Verschillende functionarissen van de uitvoeringsorganisatie nemen namens het fonds deel aan commissies van de Pensioenfederatie.

Communicatie

De communicatie van het pensioenfonds vindt plaats op basis van een jaarlijks communicatieplan en het beleidskader communicatie. Centraal in het beleidskader staat het geven van een juist beeld over het pensioen. Doel is om het pensioenbewustzijn te vergroten en te bevorderen dat de deelnemer weet wat hij of zij krijgt. Het gaat dan niet alleen om kennis van de regeling en de geplande pensioenuitkomst, maar ook om bewustwording van de afhankelijkheden en risico's die horen bij de pensioenopbouw en de impact van loopbaankeuzes.

Financiële positie en beleid

Op de website gaf het pensioenfonds maandelijks een update van de dekkingsgraad van het fonds. Na afloop van ieder kwartaal publiceerde het fonds een kwartaalbericht met kengetallen en gevoerd beleid. In meerdere nieuwsbrieven aan deelnemers en pensioengerechtigden is uitgebreid ingegaan op de financiële positie van het fonds en de verleende indexatie.

Digitale communicatie

Via het portaal 'Mijn KLM Pensioen' krijgen deelnemers toegang tot de pensioenplanner en een persoonlijk digitaal dossier. In 2013 is het digitale UPO uitgerold. Ruim 900 deelnemers hebben aangegeven het UPO alleen nog maar digitaal te willen ontvangen. In de communicatiecommissie is gestart met een onderzoek naar verdere digitalisering van de pensioencommunicatie.

Publicaties

In 2013 verscheen het magazine Focus driemaal. Alle grote pensioenonderwerpen die het fonds raken worden in de Focus behandeld. Het magazine wordt gewaardeerd door lezers. Een aandachtspunt in 2013 was de wijze waarop het pensioenfonds communiceert over de gevolgen van reglementswijzigingen voor personen zelf. Risico is dat de aandacht zich vooral richt op regelgeving en de administratieve implicaties daarvan en dat het perspectief van de deelnemer of pensioengerechtigde uit beeld raakt. Naast Focus is er een digitale nieuwsbrief, die ten minste per kwartaal verschijnt. In 2013 zijn er zeven nieuwsbrieven uitgebracht. Ultimo 2013 waren 5000 deelnemers, gewezen deelnemers (slapers) en pensioengerechtigden op deze service geabonneerd.

Bijeenkomsten

Het jaar startte met een tweetal bijeenkomsten waarvoor alle deelnemers en pensioengerechtigden waren uitgenodigd. Directe aanleiding was het 80-jarige

bestaan van het pensioenfonds. Tijdens de bijeenkomsten, die door ruim 400 belangstellenden werden bezocht, ging het bestuur met de aanwezigen in gesprek over de financiële positie van het fonds, het gevoerde beleid, de wijzigingen in de pensioenregeling en de vele overheidsmaatregelen. Mede op grond van de positieve reacties vindt het bestuur het zinvol om op geëigende momenten opnieuw dergelijke bijeenkomsten te organiseren.

In 2013 zijn vier 'Pensioen In Zichtdagen' verzorgd. Voor 'Pensioen In Zicht' nodigt het pensioenfonds deelnemers uit die ongeveer een jaar voor hun pensioendatum zitten. Tijdens de bijeenkomsten worden de deelnemers geïnformeerd over verschillende aspecten van pensionering.

Rond het uitbrengen van het UPO is er bij wijze van proef een week een informatiestand bij Engine Services van E&M geweest. De bedoeling is dat over enkele jaren verspreid alle bedrijfsonderdelen aan de beurt komen.

Onderzoek

Het pensioenfonds maakt gebruik van klankbordgroepen waarin het met deelnemers en pensioengerechtigden van gedachten wisselt over de communicatie van het fonds. Klankbordgroepen bieden de mogelijkheid om bestaande uitingen met de doelgroep te evalueren en voorgenomen nieuwe uitingen te testen. In 2013 zijn de klankbordgroepen twee keer geraadpleegd.

PENSIOENREGELING EN UITVOERING

Reglementswijzigingen per 1 januari 2013 en 2014

Het bestuur heeft de reglementswijzigingen vastgesteld die verband houden met de wijziging van de AOW-leeftijd per 1 januari 2013.

Het bestuur heeft per 1 januari 2013 een in principe tijdelijke overgangsmaatregel vastgesteld. Deze houdt in dat een WAO- of WIA-uitkering die wordt verstrekt na de eerste dag van de maand waarin de (gewezen) deelnemer de 65-jarige leeftijd bereikt, niet wordt verrekend met het pensioen van het fonds. Deze overgangsmaatregel heeft terugwerkende kracht tot 1 april 2012.

Het bestuur heeft per 1 januari 2014 de reglementswijzigingen vastgesteld die verband houden met de wijziging van de pensioenrichtleeftijd naar 67 jaar voor nieuw op te bouwen aanspraken.

Daarnaast heeft het bestuur per 1 januari 2014 de reglementswijzigingen vastgesteld die verband houden met de overgang van berekening van voor het pensioen relevante periodes in maanden nauwkeurig naar dagberekening.

Het bestuur heeft per 1 januari 2014 de reglementswijzigingen vastgesteld die verband houden met de aanpassing van de wijze van gegevensverstrekking voor gehuwde en geregistreerd samenwonende actieve deelnemers. De gegevens vanuit de Gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens zijn per deze datum leidend voor de pensioenadministratie.

Verlaging opbouwpercentage

Het bestuur heeft besloten het opbouwpercentage in de eindloonregeling te verlagen van 1,65% naar 1,41% onder handhaving van de pensioenrichtleeftijd van 63 jaar. Deze wijziging gaat in per 1 januari 2014. De per 31 december 2013 al opgebouwde aanspraken blijven onaangetast.

Factoren

Het bestuur heeft nieuwe factoren voor afkoop vastgesteld, die geldig zijn vanaf 1 januari 2014. Tevens heeft het bestuur al in 2012 nieuwe factoren voor flexibilisering van pensioen vastgesteld ingaande 1 januari 2014.

Indexatie per 1 januari 2014

Het bestuur besloot tot gedeeltelijke aanpassing per 1 januari 2014 van de ingegane pensioenen en de premievrije aanspraken van de gewezen deelnemers met de stijging van het afgeleide prijsindexcijfer. Deze stijging bedroeg 0,9%. De toegekende indexatie is 0,5%. De indexatie van de opgebouwde rechten van de actieve deelnemers in de middelloonregeling is afhankelijk van de algemene loonronde van KLM. Deze loonronde was 0%, zodat deze aanspraken niet zijn verhoogd.

Gemeentelijke basisadministratie

Met ingang van 1 januari 2014 zijn de persoonsgegevens op grond van de Gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens (NAW, huwelijk/partnerschap en overlijden) leidend voor het fonds. Gevolg hiervan is dat huwelijk en geregistreerd partnerschap alsook scheidingen en beëindigingen van een geregistreerd partnerschap niet langer door KLM aan het fonds behoeven te worden doorgegeven. Dit ligt anders voor het aangaan en beëindigen van samenlevingsverbanden. Informatie over aangaan en beëindiging blijft KLM aan het fonds doorgeven.

SEPA

In verband met de invoering van de Single Euro Payments Area (SEPA) per 1 februari 2014 in het kader van één Europese betaalmarkt is de uitkeringenadministratie van het pensioenfonds in 2013 aangepast. Al in augustus 2013, dus ruim voor de formele invoering per 1 februari 2014, was de administratie gereed.

BELEGGINGEN VAN HET FONDS

Algemeen

Het doel van het beleggingsbeleid is het leveren van een optimale bijdrage aan de realisatie van de pensioenafspraken binnen aanvaardbare risicogrenzen. Het bestuur heeft de beleggingen gespreid over verschillende beleggingscategorieën. Binnen de verschillende beleggingscategorieën vindt een verdeling plaats in regio's en subcategorieën. Bij de uitvoering van het beleid houdt het bestuur rekening met valutarisico, renterisico en het neerwaartse risico van aandelen en vastgoed.

De lange termijn strategische mix en de per beleggingscategorie over 2013 behaalde rendementen zijn als volgt:

Rendementen per strategische asset categorie

	Strategische mix	Rendement
Vastrentende waarden	50%	- 7,5%
Aandelen	40%	18,2%
Vastgoed	10%	6,9%

Strategisch beleggingsbeleid

Een belangrijk onderdeel van het beleggingsbeleid richt zich op de beheersing van het rentemismatchrisico in de balans van het pensioenfonds. De waarde van de pensioenverplichtingen is gevoelig voor veranderingen in de rente. Wanneer de rente daalt, stijgen de pensioenverplichtingen. Een rentedaling leidt ook tot een hogere waarde van de obligatieportefeuille. Dit compenseert de waardevermindering van de verplichtingen enigszins, zij het dat de verplichtingen een grotere rentegevoeligheid hebben.

De waarde van de aandelen- en vastgoedportefeuille wordt ook beïnvloed door het niveau van de rente, maar op korte termijn is er geen sprake van een expliciet verband. Het pensioenfonds heeft de ambitie de pensioenen te indexeren voor de opgetreden inflatie. Daarom vormt het rentemismatchrisico, waaronder het inflatierisico, een belangrijk risico voor het fonds. In de onderstaande tabel is de verdeling over de vermogenscategorieën ultimo 2013 gegeven (PF staat voor pensioenfonds en BM staat voor benchmark).

Beleggingsportefeuille naar categorieën (bedragen in miljoenen euro's)

	2013			2012		
	EUR	PF%	BM%	EUR	PF%	BM%
Vastrentende waarden	2.952	46,2	46,5	2.809	45,1	47,1
Aandelen	2.646	41,4	41,4	2.503	40,2	38,4
Onroerend goed	494	7,7	7,8	503	8,1	8,0
Private Equity	11	0,2	0,2	4	0,1	0,1
Nominale renteswaps	96	1,5	1,5	251	4,0	4,0
Aandelenderivaten (APO)	23	0,4	0,4	90	1,4	1,4
Banktegoeden	17	0,3	-	3	0,1	-
Overig	145	2,3	2,2	61	1,0	1,0
	6.384	100,0	100,0	6.223	100,0	100,0

Wijzigingen strategisch beleggingsbeleid

Het bestuur heeft het afgelopen jaar verscheidene wijzigingen doorgevoerd in het strategisch beleggingsbeleid. Deze wijzigingen zijn eerst besproken en uitgewerkt in de ALM-commissie, alvorens deze aan het bestuur zijn voorgelegd. Het afgelopen jaar zijn er besluiten genomen met betrekking tot de netto-andelenexposure, het rentehedgebeleid en het valutahedgebeleid.

Het betrof de volgende besluiten:

- In het eerste kwartaal is besloten de aankoop van nieuwe Average price Put Options (APO's) op te schorten.
- In mei is besloten de valutahedge op aandelen in opkomende markten niet langer als 60% Amerikaanse dollar af te dekken.
- In september is besloten over te stappen van afdekking van de rentegevoeligheid op basis van marktrente naar een afdekking op basis van de UFR-curve. Hierbij blijft de targetafdekking van 50% met een bandbreedte van 45-55% onveranderd.

Rendementsontwikkelingen totale portefeuille

Over 2013 kwam het totaalrendement van het fonds uit op 2,0%. Het portefeuillerendement was daarmee 0,5% hoger dan het rendement van de benchmark. Een afwijking tussen beide komt voort uit over- en onderwegingen gedurende het jaar ten opzichte van de benchmarkportefeuille inclusief beleggingskosten en implementatie-effecten van de portefeuillemutaties. Bij de beoordeling van de behaalde rendementen wordt een vergelijking gemaakt met de benchmarkportefeuille. Dat is een referentieportefeuille die is toegesneden op de specifieke situatie van het fonds. Bij het bepalen van de strategische verdeling van het fondsvermogen over de beleggingscategorieën en binnen die categorieën over regio's en beleggingsstijlen neemt het pensioenfonds uitdrukkelijk de verplichtingenstructuur en initiële vermogenspositie mee. De rendementscijfers in bovenstaande tabel voor de categorieën vastrentende waarden, aandelen en onroerend goed zijn berekend inclusief valuta-afdekking. Onderstaande tabel geeft de gemiddelde verdeling weer van het vermogen over de beleggingscategorieën en de rendementsontwikkelingen van het fonds. Verder worden de verdeling en rendementsontwikkeling van de betreffende benchmark gegeven. In de tabel staat PF voor het pensioenfonds en BM voor benchmark.

Totaal rendement in %

	2013				2012			
	PF	BM	PF	BM	PF	BM	PF	BM
Vastrentende waarden	44,8	47,1	- 7,5	- 7,3	45,1	48,3	13,9	12,7
Aandelen	42,0	39,8	18,2	17,8	42,0	39,3	16,5	15,7
Onroerend goed	7,9	7,9	6,9	6,7	8,4	8,2	14,6	14,9
Private Equity	0,1	0,1	4,4	4,4	0,0	0,0	0,0	0,0
Nominale renteswaps	3,1	3,1	- 1,0	- 1,0	3,9	3,9	1,7	1,7
Aandelenderivaten (APO)	0,9	0,9	- 1,0	- 1,0	1,7	1,7	- 1,2	- 1,2
Banktegoeden	0,1	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,1	0,0
Overig	1,1	1,1	- 0,2	- 0,1	- 1,4	- 1,4	- 0,5	- 0,2
	100,0	100,0	2,0	1,5	100,0	100,0	14,8	14,1

Gevoerd beleid

De positionering aan het begin van 2013 was gebaseerd op een positieve verwachting voor aandelen. De verwachting was dat wereldwijd economisch herstel zou doorzetten. In januari is derhalve de overwogen aandelenpositie verdubbeld van 2% naar 4% ten laste van overheidsobligaties, nadat de verwachte negatieve gevolgen van de fiscal cliff in de VS uitbleven. Rond mei werd het steeds duidelijker dat het herstel op de ontwikkelde markten doorzetten, terwijl de groei in de opkomende markten teleurstelde. De overwogen positie op aandelen opkomende markten is verlaagd naar neutraal. De opbrengst is deels in Amerikaanse aandelen geïnvesteerd om zodoende de onderwogen Amerikaanse aandelenpositie te verkleinen. Hiernaast is een gedeelte van de opbrengst geïnvesteerd in Canada, waardoor de onderwogen Canada positie werd geneutraliseerd. Tenslotte is een gedeelte gebruikt om de overwogen positie Europese aandelen sterker aan te zetten.

In augustus 2013 is de overwogen aandelenpositie verlaagd van +4% naar +2%. De snelheid van de aandelenrally op de financiële markten was groot, waardoor de waarderingsextremen sterk verminderden en technische risico's groter werden. Daarnaast is in augustus de weging van aandelen opkomende markten verder verlaagd van neutraal naar - 1%. De economische tegenwind op deze markten bleek van meer structurele aard te zijn dan eerder werd ingeschat. Met de opbrengsten is de onderwening naar Amerikaanse aandelen geneutraliseerd en zijn Europese aandelen verder overwogen. In oktober is de overwogen positie in aandelen van 2% teruggebracht naar neutraal. Het schuldenplafond in de VS naderde en staartrisico's namen toe. Dit gaf de doorslag om tijdelijk risico van tafel te halen. Een voorlopig akkoord over het budget van 2014 op 11 december bracht de nodige opluchting, er werd echter nog geen structurele oplossing gevonden. Hoewel Blue Sky Group in het algemeen nog positief op aandelen was, is er besloten een beter instapmoment af te wachten. Dat heeft zich niet meer voorgedaan in 2013, aangezien aandelen in december verder in waarde zijn gestegen.

Door actief beheer binnen het strategisch beleid toe te passen kan waarde worden toegevoegd. De bijdrage van tactische allocatie (allocatie-effect), over- en onderweging van de liquide beleggingscategorieën, was dit jaar 0,49% voor het pensioenfonds. Daarnaast zorgde onder andere het actief beheer bij externe vermogensbeheerders voor een additionele 0,26% rendement (selectie-effect) ten opzichte van het strategische beleid.

Vastrentende waarden

Het beleggingsjaar 2013 was voor staatsobligaties gemeten in euro's het slechtste jaar sinds 1986. Deze daalden dit jaar meer dan 8% in waarde. Het accommoderende beleid en de anticipatie hierop door beleggers gaf in 2013 een verdere impuls voor risicodragende beleggingscategorieën, zoals aandelen. Het gevolg hiervan, historisch laagstaande rentestanden, dwong beleggers te zoeken naar alternatieven op obligaties. Medio 2013 is echter een aankondiging gedaan dat deze liquiditeitsvoorziening niet onuitputtelijk zou doorgaan. Deze aankondiging leidde tot een daling van de wereldwijde aandelenindices en daarnaast steeg de Amerikaanse tienjaarsrente van 2% naar 3%. Deze rentestijging zorgde ervoor dat vastrentende waarden slechter rendeerden in 2013. De aankondiging van de Fed, medio 2013, om eventueel te starten met 'taperen', zorgde niet alleen voor een stijging van de nominale rente, maar ook voor een stijging van de reële rente. Deze stijging veroorzaakte een negatief rendement op inflation-linked bonds. De meer risicovolle obligatiecategorieën, zoals High Yield en Credits, rendeerden in 2013 beter dan staatsobligaties. Dit kwam doordat de risico-opslag krappere werd.

Vastrentendewaardenportefeuille naar segment (bedragen in miljoenen euro's)

	2013			2012		
	EUR	PF%	BM%	EUR	PF%	BM%
Global ILB 10+	1.388	47,0	48,4	1.400	49,8	50,4
EURO 20+ Buy & Hold	221	7,5	10,3	239	8,5	9,9
NL/GER 10+ Buy & Hold	113	3,8	5,2	129	4,6	4,8
Eurozone staatsobligaties 10+	138	4,7	5,2	140	5,0	5,0
Eurozone staatsobligaties	41	1,4	5,4	5	0,2	4,9
UK bedrijfsobligaties 10+	124	4,2	4,3	83	2,9	4,1
Global Credits	258	8,7	8,6	151	5,4	7,9
US high yield	238	8,1	3,1	207	7,4	2,9
Emerging Markets Debt	263	8,9	5,8	225	8,0	6,1
Emerging Markets Debt (local)	168	5,7	3,7	230	8,2	4,0
	2.952	100,0	100,0	2.809	100,0	100,0

Aandelen

Het beleggingsjaar 2013 was voor aandelen gemiddeld gezien een minder volatiel jaar. De volatiliteit die dit jaar op aandelenmarkten aanwezig was, werd gedreven door angst onder beleggers of de Fed zou gaan beginnen met 'taperen' of niet. Gedurende het jaar is deze angst weggenomen, doordat de Fed heeft aangegeven dat ze alleen met 'taperen' start als de economie zich verbetert en dat 'taperen' het economisch herstel niet mag verstoren. Zodoende heeft de markt zich hersteld. Uiteindelijk is op 18 december aangekondigd dat de Fed vanaf januari 2014 zal starten met 'taperen'. Aangezien de markten zich hersteld hadden, veroorzaakte deze aankondiging geen negatieve reactie. De S&P 500 in de Verenigde Staten en de MSCI World Index lieten aan het eind van het jaar zelfs hun hoogste stand ooit noteren. Er kan derhalve gesteld worden dat 2013 een goed aandelenjaar is geweest. Daarnaast kan in het algemeen gesteld worden dat ook dit beleggingsjaar binnen de categorie aandelen de meer risicovolle subcategorieën het beste rendement lieten zien. Europese small caps hadden een rendement van ruim 25% en Amerikaanse small caps van ruim 14%, beide in euro's. Opmerkelijk in 2013 was het rendementsverschil tussen wereldwijde aandelen uit ontwikkelde landen en wereldwijde aandelen uit opkomende landen. Daar waar de MSCI World Index een rendement van meer dan 23% liet zien, vertoonde de MSCI Emerging Markets Index een negatief rendement van - 5%.

Allocatie binnen de aandelenportefeuille (bedragen in miljoenen euro's)

	2013			2012		
	EUR	PF%	BM%	EUR	PF%	BM%
Europa & Midden Oosten	915	34,6	33,7	815	32,6	33,1
Noord Amerika	634	24,0	23,9	590	23,5	26,0
Pacific	166	6,2	6,2	222	8,9	8,9
Opkomende markten	531	20,1	21,0	634	25,3	22,6
Aandelen defensief	400	15,1	15,2	242	9,7	9,4
	2.646	100,0	100,0	2.503	100,0	100,0

Private equity

In 2013 is verder invulling gegeven aan de portefeuille-opbouw van private equity. Per 31 december 2013 is namens het pensioenfonds Algemeen voor een totaal bedrag van 66,2 miljoen euro gecommiteerd aan de volgende fondsen:

- 22,3 miljoen euro aan een Pan Aziatisch Fund of Funds
- 43,9 miljoen euro aan twee secondary fondsen, respectievelijk actief in Noord-Amerika en Europa

Van deze gecommiteerde bedragen is per 31 december 2013 10,6 miljoen euro opgevraagd voor investeringen en fees. Naar verwachting zullen de onderliggende managers per jaar tussen de 15% en 20% van de resterende commitments opvragen voor investeringen.

De totale waarde van de portefeuille voor het pensioenfonds per 31 december 2013 bedraagt 11,1 miljoen euro.

Gezien de jonge leeftijd van de portefeuille heeft het nog weinig zin om stil te staan bij de rendementen. In de regel worden private-equity investeringen immers de eerste jaren tegen kostprijs aangehouden. Uitzondering hierop vormen de secundaire fondsen die, afhankelijk van de discounts waartegen posities worden overgenomen relatief snel een (ongerealiseerd) rendement kunnen rapporteren.

Vastgoed

De afname van de onzekerheid op de financiële markten en vooral het afgenomen systeemrisico in Europa droegen bij aan het positieve rendement op vastgoed in 2013. Dit ligt in lijn met het positieve sentiment dat ook onder wereldwijde aandelenbeleggers het afgelopen jaar werd waargenomen. Vastgoed rendeerde minder dan aandelen in 2013 door de beperking van kredietvoorwaarden en de twijfels over de voortzetting van het monetaire verruimingsbeleid, aangezien die ervoor zorgden dat de financieringskosten voor vastgoed opliepen. Dit effect was het sterkst merkbaar bij Amerikaans publiek vastgoed.

Vastgoedportefeuille naar segment (bedragen in miljoenen euro's)

	2013			2012		
	EUR	PF%	BM%	EUR	PF%	BM%
Europa beursgenoteerd	145	29,3	29,4	154	30,7	30,7
Verenigde Staten beursgenoteerd	65	13,2	13,1	58	11,5	11,5
Azië beursgenoteerd	34	6,9	6,9	42	8,3	8,3
Totaal beursgenoteerd	244	49,4	0,0	254	50,5	0,0
Europa privaat	137	27,7	27,7	144	28,6	28,6
Verenigde Staten privaat	101	20,4	20,4	94	18,8	18,8
Azië privaat	12	2,5	2,5	11	2,1	2,1
Totaal privaat	250	50,6	0,0	249	49,5	0,0
	494	100,0	100,0	503	100,0	100,0

Valuta

Het pensioenfonds ziet valuta-afdekking niet als een middel om rendement te behalen, maar als instrument om risico te beperken. Het beleid ten aanzien van de valuta-afdekking is in 2013 aangepast. Door heroverweging van beleggingsrisico's worden valuta uit de opkomende markten niet langer afgedekt. In 2013 werden de valuta-posities in Amerikaanse dollars, Britse ponden, Japanse yens, Zweedse kronen en Canadese en Australische dollars voor 100% afgedekt met de euro. Daarbij werden posities in Nieuw-Zeelandse dollars als posities in Australische dollars gezien.

Verantwoord beleggen

Verantwoord beleggen betekent in algemene zin beleggen op grond van financiële, sociale, governance- en milieuoverwegingen en/of de beïnvloeding van bedrijven, overheden en andere relevante factoren vanuit deze overwegingen. De visie van het bestuur is dat beleggingsbeleid in eerste instantie is gericht op het behalen van een zo goed mogelijk rendement tegen een zo laag mogelijk risico. Voor de beleggingen van het fonds geldt als uitgangspunt dat alleen wordt belegd in activiteiten die niet bij wet of bij internationale verdragen zijn verboden. Het bestuur heeft invulling gegeven aan het wettelijk verbod op investeren in producenten, handelaren of distributeurs van clustermunitie door amendementen op de overeenkomsten met externe vermogensbeheerders op te stellen die hen verbieden deze investeringen te doen.

Als uitvloeisel van het eigen ESG-seminar over de ontwikkelingen op ESG-gebied in 2012 heeft het bestuur een werkgroep ingesteld. Deze werkgroep is in 2013 enkele malen bijeengekomen en heeft advies uitgebracht aan het bestuur hoe het ESG-beleid op praktische wijze vorm te geven. Daarbij zijn de richtlijnen van de VN Global Compact leidend. Het eerste initiatief is om de Principles for Responsible Investment van de Verenigde Naties (UNPRI) te ondertekenen. De aanvraag is hiervoor verstuurd en begin 2014 geaccepteerd. Het tweede initiatief is om aandeelhouderschap actiever in te vullen door middel van het gebruik van stemrecht, overeenkomstig de richtlijnen van de UNPRI.

ESG-factoren zullen nadrukkelijker dan voorheen onderdeel uitmaken van het risico-beheer. Het bestuur heeft het voornemen om de praktische ervaringen met ESG-Beleid te blijven bespreken en dit onderwerp periodiek te agenderen in de beleggingsadvies-commissie.

Vooruitblik 2014

Voor 2014 is er nog steeds een positieve houding voor aandelen in relatie tot (staats) obligaties. De verwachting is dat in 2014 de dispersie van rendementen tussen verschillende beleggingscategorieën zal toenemen. Een belangrijke verandering in deze visie ten opzichte van 2013 is dat de waarderingen een stuk minder extreem zijn. Bij koersstijgingen die worden gedreven door onderwaardering spreekt men van zogenoemde multiple expansion, stijging van de koers/winstverhouding door koersstijging die hoger is dan de winstgroei. In 2013 is dit het geval geweest. Eenzelfde scenario wordt voor 2014 minder waarschijnlijk geacht. Dit is mede ingegeven door de hogere waardering van aandelen.

In het basisscenario wordt een bovengemiddelde wereldwijde BNP-groei en winstgroei verwacht. Binnen de Verenigde Staten is dit goed mogelijk indien het ingeslagen herstel voort zal duren. Door aanhoudend herstel zullen bezuinigingsmaatregelen minder urgent worden en zal de fiscale belastingdruk verder afnemen. Dit zou een additioneel positief effect op het BNP van ongeveer 1% kunnen hebben. Daarnaast zal dit herstel besluitvorming in de politiek gemakkelijker maken en politiek risico doen afnemen. Bovendien heeft de VS een voorsprong op de andere regio's: arbeids-

flexibiliteit is groot, het gebruik van robotics neemt in de industrie sterk toe en er worden omvangrijke schaliegasvoorraden aangeboord.

In Europa is economisch herstel minder uitgesproken en begint pas recenter vorm te krijgen. Daarnaast zijn er meer risico's aanwezig. Overheden hebben nog steeds te kampen met grote schulden en structurele hervormingen moeten nog worden doorgevoerd. Hiernaast is de werkloosheid in veel landen historisch hoog. De groei, absoluut gezien niet hoog, kan positief verrassen. Macro-economische indicatoren geven aan dat de recessie voorbij is, wat de druk van het strenge bezuinigingsbeleid zal moeten doen afnemen. Daarnaast geven toekomstgerichte indicatoren, zoals inkoopmanagerindices, een verwachte stijging van potentie van ontwikkelde economieën aan. Verder wordt er vooruitgang geboekt op politiek vlak. Dit vormt een positieve stimulus voor consumptie. Daarnaast worden er vorderingen gemaakt met verdere integratie door de Bankenunie, waardoor het staatrisico rond banken in de eurozone sterk zal verminderen. Dit soort ontwikkelingen zullen positieve stimulansen zijn voor de markt en op termijn voor de economische groei.

Ten aanzien van de opkomende markten, met name de aandelen, is minder duidelijkheid. Hoewel op lange termijn de groeipotentie nog steeds aantrekkelijk is, hebben opkomende markten op kortere termijn met specifieke economische en politieke problemen te maken. Daarnaast moeten opkomende markten maatregelen nemen om van exportgedreven economieën naar meer consumptiegedreven economieën over te gaan. Dit soort maatregelen hebben een remmend effect op de economie. Zo is momenteel de productiviteitsgroei in opkomende landen negatief en verwacht men dat dit nog een tijd zo zal aanhouden. Tevens lukt het bedrijven hierdoor niet om economische groei in hogere marges om te zetten. Wel is de verwachting dat opkomende economieën geen uitgesproken negatieve verrassingen op economische groei zullen laten zien. Daarnaast zijn de waarderingen historisch gezien laag, wat de verwachting voedt, dat er al veel is ingeprijsd.

Belangrijke algemene thema's die positief bijdragen aan de groeiverwachtingen:

- **Aanhouden 'ruim' monetair beleid.** Ondanks de aankondiging van de Fed dat ze in 2014 zal starten met taperen, is de verwachting dat verdere ondersteuning door centrale banken wereldwijd onverminderd aan zal houden. Enerzijds door het systematisch laag houden van de rente. Draghi en Yellen hebben zich gecommitteerd aan een lange periode van een lage rente, daarom verwacht men een eerste renteverhoging in de VS en/of Europa pas eind 2015/begin 2016. Anderzijds heeft de ECB nog voldoende gereedschap om in te grijpen, aangezien zij nog geen daadwerkelijke geldcreërende acties heeft ondernomen. De Japanse centrale bank is ook met een ambitieus, kwantitatief verruimingsprogramma bezig, waar ze voorlopig nog niet mee zal stoppen.
- **Global growth synchronisatie.** Economische regio's hebben de laatste jaren grote verschillen laten zien in economische groei. Momenteel wijzen de economische indicatoren erop dat deze regio's weer synchroniseren. Een hersynchronisatie in economische prestaties zal een stuwend effect hebben op de wereldeconomie en

een groter dan verwachte stijging in de wereldwijde groei tot gevolg hebben. Dit kan de financiële markt positief verrassen en dit moet zich vertalen in winstgroei van bedrijven.

- **'Great rotation'.** Voor vele institutionele partijen is het risico van een rentestijging vele malen groter geworden. Door deze lage rentestanden is de zoektocht naar rendement steeds belangrijker. Het effectief rendementsverschil tussen aandelen en obligaties is historisch hoog. Dit rendementsverschil duwt vele institutionele partijen in aandelen, wat ook wel 'great rotation' wordt genoemd.

Deze ontwikkelingen kunnen er voor zorgen dat de wereldeconomie zich geleidelijk, maar steeds duidelijker kan herstellen.

HET FINANCIËLE BELEID

Premiebeleid 2013

Het beleid van het bestuur is gericht op het uitvoeren van een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling zoals overeengekomen door arbeidsvoorwaardelijke partijen. Gegeven deze doelstelling in combinatie met de risicohouding van het bestuur en verwachtingen ten aanzien van toekomstige economische ontwikkelingen kan een daarbij passende premie worden vastgesteld. De hoogte van de te betalen premie is overeengekomen tussen het pensioenfonds en KLM. De premie is bedoeld voor het pensioen van de actieve deelnemers. Voor het pensioen van de premievrije en gepensioneerde deelnemers is in het verleden premie betaald.

Voor de financiering van de pensioenen gaat het pensioenfonds sinds 2007 uit van een vaste doorsneepremie van 23,5% van de premiegrondslag (exclusief termijnbetaling). Deze doorsneepremie wordt verhoogd met een deelnemersbijdrage bij verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen van 1% van de bijdragegrondslag. Ook gaat ze omhoog met een leeftijdsafhankelijke bijdrage bij verzekering van het Anw-hiaat. In de doorsneepremie zijn opslagen opgenomen voor de onderdelen arbeidsongeschiktheid, wezenpensioen, uitzending en sociale verzekering en administratiekosten. Het totaal van deze opslagen is 1,8% (niveau 2013). Bij het premiebeleid wordt rekening gehouden met de risicohouding en economische verwachtingen van het bestuur van het pensioenfonds. Bij het vaststellen van de economische verwachtingen houdt het pensioenfonds rekening met de eisen die de wetgever daaraan stelt.

De premie wordt in principe maandelijks voldaan. Hiervoor wordt een opslag op de premie gevraagd van 0,5% van de premiegrondslag. KLM kan voorafgaand aan het verslagjaar aangeven of zij de premie in plaats van maandelijks op kwartaalbasis achteraf wil voldoen. De opslag op de premie in verband met termijnbetaling wordt dan verhoogd met 0,3% van de premiegrondslag tot 0,8% van de premiegrondslag. KLM heeft eind 2012 aangegeven om voor 2013 de premie op kwartaalbasis achteraf te willen voldoen.

Tekortenbeleid

Het bestuur en KLM zijn overeengekomen dat in het geval van een ontoereikende solvabiliteitspositie een beroep wordt gedaan op de verschillende stakeholders van het fonds. KLM en actieve deelnemers zullen zodanige herstellpremies in rekening worden gebracht dat er bij een dekkingstekort binnen een jaar (wettelijke termijn drie jaar) en bij een reservetekort binnen vijftien jaar weer sprake is van een voldoende solvabiliteitspositie. Dit voldoet aan de maatstaven zoals gedefinieerd in de Pensioenwet. Van gepensioneerde en premievrije deelnemers vraagt het pensioenfonds geen herstellpremies. Bij een ontoereikende solvabiliteitspositie wordt in het kader van evenwichtige belangenbehartiging ook een bijdrage verlangd van deze groep deelnemers via het niet (volledig) indexeren van de opgebouwde en ingegane pensioenen. Het bestuur is zich bij dit tekortenbeleid bewust van een afhankelijkheid van KLM. Het kunnen afdragen van extreem hoge herstellpremies lijkt niet waarschijnlijk.

Overschottenbeleid

In het verlengde van het tekortenbeleid vindt er bij een voldoende solvabiliteitspositie premiekorting aan de actieve deelnemers en KLM plaats. Premiekorting wordt verleend als er geen indexeringsachterstand is en het pensioenvermogen van het fonds hoger is dan het pensioenvermogen dat hoort bij het maximum van:

- a. de FTK-dekkingsgraad (vereist vermogen)
- b. een 100% reële dekkingsgraad dan wel
- c. een 100% dekkingsgraad waarbij de waarde van de pensioenverplichtingen wordt vastgesteld op basis van een 2% vaste rekenrente.

Van het zo gedefinieerde overschot wordt een zesde deel gebruikt voor premiekorting. In het daarop volgende jaar beoordeelt het pensioenfonds opnieuw vanuit de balans-situatie of premiekorting mogelijk is. Het bestuur heeft arbeidsvoorwaardelijke partijen geadviseerd om vanwege evenwichtige belangenbehartiging bij het overeenkomen van een nieuw beleid de mogelijke aanpassing van het tekortenbeleid in samenhang met het overschottenbeleid te bekijken.

Indexatiebeleid

In 2013 bereikten KLM en werknemersorganisaties een akkoord over een verdere aanpassing van het indexatiebeleid. De hoogte van de indexatie vanaf 1 januari 2014 is gebaseerd op dit nieuwe beleid. Het pensioenfonds kent een voorwaardelijk indexatiebeleid. De aanpassing of indexatie is afhankelijk van de financiële positie van het pensioenfonds. Als leidraad voor de financiële positie hanteert het fonds de nominale dekkingsgraad. Het bestuur beslist jaarlijks over de indexatie. Voor de besluitvorming gaat het pensioenfonds uit van een nominale dekkingsgraad die is afgeleid van het gemiddelde over de nominale dekkingsgraden per maandeinde zoals maandelijks gerapporteerd aan DNB. Het betreft hierbij het einde van de maanden juni tot en met november van het voorafgaande boekjaar.

Het pensioenfonds gebruikt de volgende staffel op basis van de nominale dekkingsgraad:

dekkingsgraad	≤ 110%: geen indexatie;
dekkingsgraad	> 110% en ≤ 115%: 25% van de maatstaf;
dekkingsgraad	> 115% en ≤ 125%: 50% van de maatstaf;
dekkingsgraad	> 125% en ≤ 130%: 75% van de maatstaf;
dekkingsgraad	> 130%: 100% van de maatstaf.

Bovendien mag het pensioenfonds de indexatie niet op een zodanig niveau vaststellen dat de dekkingsgraad door de indexatie onder de gemiddelde nominale dekkingsgraad van 110% zou zakken. In dat geval wordt de indexatie ten minste zo beperkt dat een daling van de dekkingsgraad onder de 110% wordt voorkomen. Verder mag het fonds niet op zo'n niveau indexeren dat de dekkingsgraad aan het eind van het boekjaar voorafgaande aan de indexatie door het indexeren onder 105% zou zakken. In die situatie wordt de indexatie teruggebracht zodat een daling van de dekkingsgraad onder de 105% wordt voorkomen. Als de dekkingsgraad van het fonds zich op een dergelijk niveau bevindt dat het pensioenfonds niet voldoet aan het door de Pensioenwet vereist vermogen zal toekenning van indexatie niet mogen leiden tot verlenging van de herstelperiode van het pensioenfonds.

Inhaalindexatie

Het pensioenfonds kent verder een inhaalindexatiebeleid. Inhaalindexatie wordt verleend wanneer het fondsvermogen groter is dan het maximum van:

- de FTK-dekkingsgraad (vereist vermogen)
- een 100% reële dekkingsgraad.

Het fonds kent indexatieachterstanden.

In onderstaande tabel een overzicht van de beoogde index, de feitelijk toegekende index en cumulatieve indexatieachterstand.

	Actieve deelnemers			Premievrije en pensioengerechtigde deelnemers		
	Beoogde loonindex	Feitelijk toegekende loonindex	Cumulatieve achterstand loonindex	Beoogde prijsindex	Feitelijk toegekende prijsindex	Cumulatieve achterstand prijsindex
1 januari 2012	3,0%	1,5%	1,5%	2,3%	1,2%	1,1%
1 januari 2013	0%	0%	1,5%	2,0%	1,0%	2,1%
1 januari 2014	0%	0%	1,5%	0,9%	0,5%	2,5%

Een inhaalindexatie kan niet leiden tot een hoger pensioen dan bij volledige indexatie zou zijn verkregen.

Feitelijke en (gedempt) kostendeekkende premie

De kostendeekkende premie volgens artikel 128 lid 1 van de Pensioenwet bedroeg 190,8 miljoen euro. Volgens het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen is het mogelijk jaarlijkse premieschommelingen in de kostendeekkende premie door fluctuerende markttrentes te dempen. Deze zogeheten gedempte kostendeekkende premie werd in 2013 voor het fonds vastgesteld op basis van een vaste rekenrente van 3,4%. Een uitsplitsing van de (gedempte) kostendeekkende premie wordt hieronder weergegeven. De feitelijke premie bedroeg 169,6 miljoen euro. De feitelijke premie wordt niet jaarlijks aangepast aan de geldende rentetermijnstructuur en de prognose-tafels. Dit zorgt voor verschillen tussen de (gedempte) kostendeekkende en feitelijke premie.

Premie (bedragen in miljoenen euro's)

	Kostendeekkend	Gedempt kostendeekkend
Pensioenopbouw	149,0	125,4
Individuele salarisontwikkeling	0,0	0,0
Risicopremies overlijden en arbeidsongeschiktheid	10,7	10,0
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	4,8	4,6
Solvabiliteitsopslag	26,3	22,3
Totaal	190,8	162,3

Solvabiliteitstoets

Met het uitvoeren van de solvabiliteitstoets bepaalt het pensioenfonds of het voldoende eigen vermogen heeft om risico's te kunnen opvangen. Als maatstaf geldt dat voldoende vermogen aanwezig moet zijn om de kans op onderdekking binnen een jaar kleiner of gelijk te laten zijn aan 2,5%. Voor het vaststellen van het vereist vermogen maakt het fonds gebruik van de standaardtoets. De vereiste solvabiliteit bij deze toets op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille bedroeg ultimo 2013 985,2 miljoen euro. Het feitelijke eigen vermogen van het pensioenfonds eind 2013 was 1.165,7 miljoen euro. Het pensioenfonds verkeerde ultimo 2013 niet in een reservetekortpositie.

Herstelplan

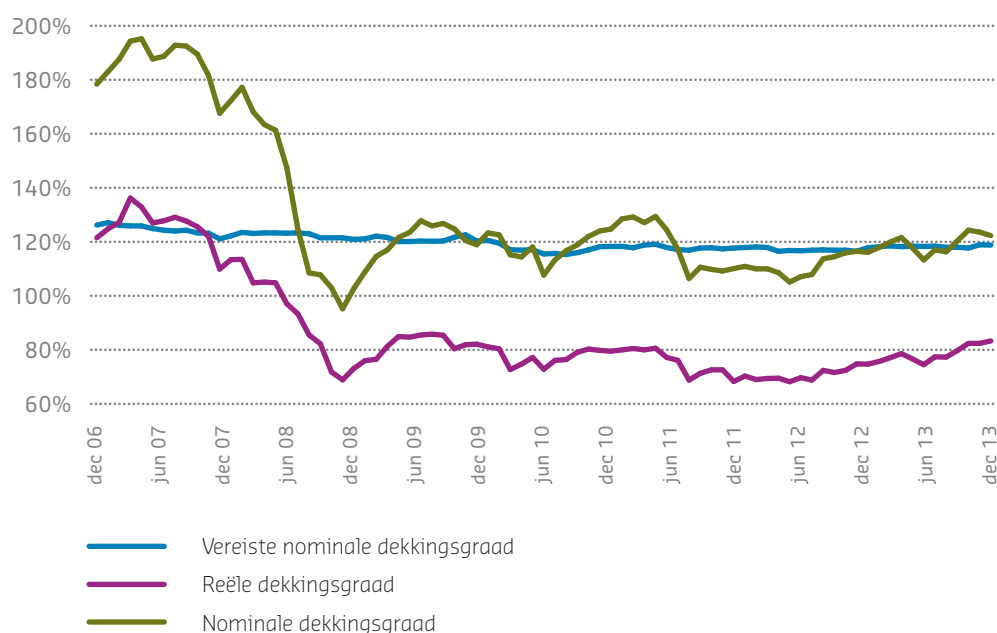
Naar aanleiding van een reservetekortpositie ultimo 2008 diende het pensioenfonds in de loop van 2009 een langetermijnherstelplan in bij DNB. Dit herstelplan toont aan hoe het tekort in maximaal vijftien jaar wordt weggewerkt. In juli 2009 ontving het fonds een beschikking van DNB waarin stond dat DNB instemde met dit herstelplan. De financiële positie steeg in de loop van 2013 voornamelijk vanwege de gestegen rente.

Het lopende herstelplan is gebaseerd op een vereiste dekkinggraad van 121,5% in 2008. Sindsdien heeft het pensioenfonds interest rate swaps en aandelenindexputopties gekocht. Dit heeft geleid tot een verlaging van het rentemismatchrisico en het aandelenmarktrisico, waardoor de vereiste dekkinggraad is gedaald. Ultimo 2013 bedroeg de vereiste dekkinggraad op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille 118,8%. Vanwege een nieuwe financiële opzet en gewijzigde pensioentoezegging heeft het pensioenfonds in 2013 een geactualiseerd herstelplan bij DNB ingediend dat is afgestemd op het nieuwe beleid. Eind 2013 is het fonds twee kwartaal-einden uit reservetekort. DNB hanteert het uitgangspunt dat een herstelplan pas als formeel beëindigd kan worden beschouwd indien gedurende drie opeenvolgende kwartaal-einden geen tekort wordtesignaleerd.

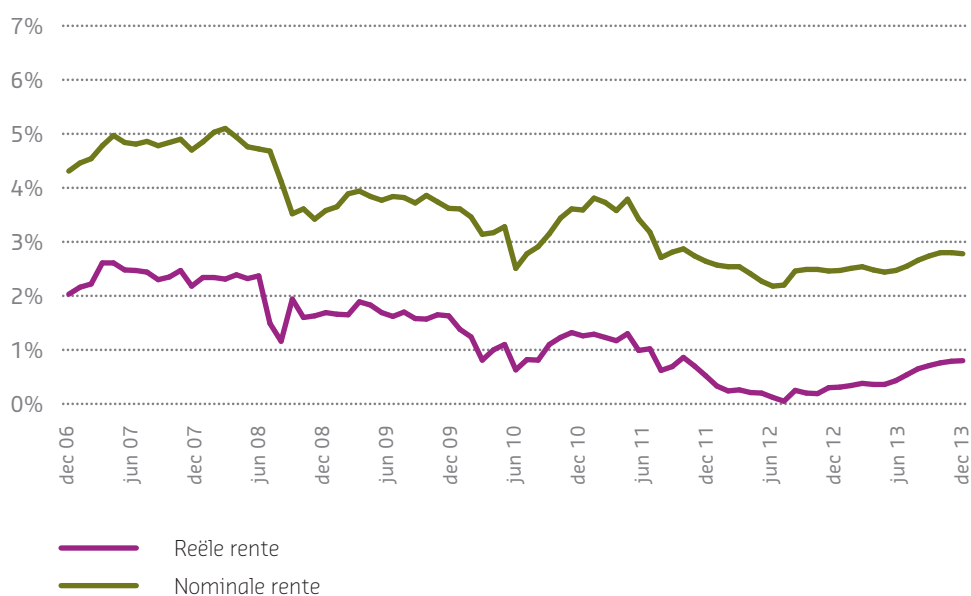
De twee grafieken op pagina 53 en 54 geven het verloop van de dekkinggraad en de gemiddelde rente weer.

Bij de vaststelling van de reële dekkinggraad wordt de reële rente berekend door de nominale marktrente te verminderen met de geschatte inflatiecomponent. De geschatte inflatiecomponent, de break-even inflatie, wordt in eerste instantie afgeleid door euro inflation linked staatsobligaties, die gekoppeld zijn aan de Europese Harmonised Index of Consumer Prices (excluding tobacco), te vergelijken met een nominale euro staatsobligatie van een vergelijkbare looptijd. Hierbij wordt zoveel mogelijk gewerkt met obligaties van de hoogst beschikbare kredietwaardigheid. De inflatiecomponent wordt daarbij volgens de DNB-systematiek voor middeling voor de bepaling van de rentetermijnstructuur vastgesteld op een driemaandsgemiddelde inflatie.

Verloop dekkinggraden (in %)

Ontwikkeling gemiddelde rente (in %)

De ontwikkeling van de dekkingsgraad in 2013 is als volgt te analyseren.

	Verloop nominale dekkingsgraad	Verloop reële dekkingsgraad
Beginstand 31 december 2012	116,5%	74,8%
Premies	- 0,4%	- 0,9%
Uitkeringen	0,5%	- 0,5%
Toekenning voorwaardelijke toeslagen	- 0,2%	1,2%
Wijziging rentetermijnstructuur rentedeel (effect op de voorziening)	4,1%	3,9%
Wijziging rentetermijnstructuur inflatiedeel	-	3,0%
Genereren van extra rendement door de beleggingen	2,0%	1,3%
Actuariële grondslagen	-	-
Overige oorzaken	- 0,1%	0,1%
Kruiseffecten tussen bovengenoemde oorzaken	- 0,1%	0,4%
Eindstand 31 december 2013	122,3%	83,3%

Actuariële analyse

Hieronder wordt het saldo van baten en lasten geanalyseerd naar technische winst- en verliesbronnen:

(bedragen in miljoenen euro's)

	2013	2012
Resultaat op beleggingen en verplichtingen	292,0	235,4
Resultaat op premies	- 11,7	6,2
Resultaat op waardeoverdrachten	0,1	- 0,3
Resultaat op pensioenuitkeringen	0,1	0,5
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten	2,2	2,2
Wijziging actuariële grondslagen	0,0	192,0
Actuariële resultaten	1,2	7,9
Resultaat op indexering	- 11,5	- 22,5
Overige resultaten	0,1	0,0
Totaal	272,4	421,4

Vooruitblik

KLM en werknemersorganisaties hebben in 2013 een akkoord bereikt over de financiering van de pensioenregeling. Aanleiding hiervoor was de verhoging van de pensioenleeftijd van 65 jaar naar 67 jaar. Het akkoord is gericht op een tijdelijke afspraak voor het jaar 2014. In 2014 zullen partijen opnieuw met elkaar overleggen om afspraken te maken over een structurele financiering van de pensioenregeling vanaf 2015. Ook in de nieuwe financiële opzet bedraagt de doorsneepremie 23,5% (exclusief termijnbetaling). Volgens berekeningen van het fonds is 21,9% hiervan benodigd voor pensioenopbouw. Het resterende deel van 1,6% is te bestemmen door arbeidsvoorwaardelijke partijen. De doorsneepremie voor de pensioenopbouw van 21,9% wordt getoetst aan een gedempte kostendekkende premie met een rentegrondslag van 3,4%. Deze is afgeleid uit een saldo van verwacht fondsrendement en verwachte reglementaire stijging van de pensioenen. DNB toetst jaarlijks of de premie voldoet aan de eis dat minimaal een (gedempte) kostendekkende premie wordt afgedragen.

Oordeel van de certificerend actuaaris over de financiële positie

De vermogenspositie per 31 december 2013 van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM is voldoende. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

RISICOMANAGEMENT

Het pensioenfonds besteedt veel aandacht aan analyse van risico's en de beheersing hiervan. In 2013 heeft het fonds verdere stappen gezet op het gebied van integraal risicomanagement. Integraal benadrukt dat het gaat om het management van alle verschillende risicogebieden in onderlinge samenhang. Hiertoe ontwikkelt het fonds een dashboard waarop de belangrijkste risicoparameters integraal worden weergegeven.

Omdat het fonds een deel van de activiteiten uitbesteedt aan de uitvoeringsorganisatie, zijn ook de beheersmaatregelen die Blue Sky Group treft van belang.

Hieronder vindt u een nadere toelichting op de voornaamste risico's die het bestuur heeft onderkend, alsmede het beleid van het bestuur voor het beheersen van de risico's. Kwantitatieve informatie over risico's is opgenomen in de risicoparagraaf als onderdeel van de jaarrekening.

Het pensioenfonds maakt onderscheid tussen financiële risico's en niet-financiële risico's.

Financiële risico's

Om zijn missie te realiseren heeft het fonds risicobeleid ontwikkeld, waarin het bewust bepaalde financiële risico's neemt. De actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN) is het bedrijfsplan waarin het beleid uiteen is gezet.

De volgende financiële risico's worden onderscheiden:

- rentemismatchrisico;
- beleggingsrisico's;
- verzekeringstechnische risico's;
- liquiditeitsrisico;
- concentratierisico;
- actief risico.

Rentemismatchrisico

Het pensioenfonds is gevoelig voor wijzigingen in de marktrente omdat de rentegevoeligheid van de beleggingen en de rentegevoeligheid van de verplichtingen niet gelijk zijn (de zogenaamde duration mismatch). Door een belangrijk deel van de vastrentendewaardenportefeuille te beleggen in langlopende inflation linked obligaties en nominale euro staatsobligaties wordt gezorgd voor een reductie van dit mismatchrisico. Daarnaast zet het pensioenfonds nominale renteswaps in voor een verdere beperking van het mismatchrisico. De vastrentendewaardenportefeuille samen met de renteswaps dekt het strategische rentemismatchrisico voor 50% af, met een bandbreedte van 45-55%.

Beleggingsrisico's

Beleggingsrisico's zijn risico's binnen de beleggingen van het pensioenfonds. Er wordt onderscheid gemaakt tussen vastgoed- en aandelenrisico, valutarisico, kredietrisico en risico's van derivaten.

Vastgoed- en aandelenrisico

Het vastgoed- en aandelenrisico is het risico dat door de ontwikkeling van marktprijzen of waardewijzigingen plaatsvindt. Wijzigingen in marktomstandigheden hebben altijd direct invloed op het beleggingsresultaat. De beleggingen worden namelijk gewaardeerd op marktwaarde. Daarbij worden waardewijzigingen onmiddellijk verwerkt in het saldo van baten en lasten. Het fonds beheerst het vastgoed- en aandelenrisico door het aanbrengen van een goede spreiding binnen de portefeuille (diversificatie). Hiervoor vindt periodiek een risico-rendementsanalyse plaats van de beleggingsportefeuille. Daarnaast wordt door middel van een derivatenconstructie een deel van het neerwaartse risico op aandelen afgedekt. Het beleggingsbeleid wordt uitgebreid beschreven in het jaarlijkse beleggingsplan, dat door het bestuur van het fonds wordt vastgesteld.

Valutarisico

Het pensioenfonds belegt ook in buitenlandse waardepapieren, waardoor het fonds gevoelig is voor koersschommelingen van de betreffende valuta ten opzichte van de euro. Om dit risico te beheersen, dekt het fonds alle beleggingen in de Amerikaanse dollar, het Britse pond, de Japanse yen, de Zweedse kroon, de Canadese dollar en de Australische dollar af naar de euro. Daarnaast worden sommige valuta's, zoals de Hong Kong dollar, gezien als posities in de Amerikaanse dollar en als zodanig afgedekt. Het resterende valutarisico in de portefeuille van het fonds is zeer beperkt.

Kredietrisico

Het pensioenfonds sluit contracten af met tegenpartijen. Daarbij loopt het fonds een risico als deze tegenpartijen hun verplichtingen jegens het fonds niet nakomen. De kredietwaardigheid van de portefeuille is een belangrijke indicator voor de kwaliteit van die portefeuille. Credit ratings lopen uiteen van AAA (zeer kredietwaardig) tot D. De spreiding van de beleggingen in vastrentende waarden is zodanig dat 74 procent (2012: 78 procent) een kredietwaardigheid heeft van A of hoger. Het tegenpartijrisico dat is verbonden aan de inzet van afgeleide financiële instrumenten wordt dagelijks gemonitord en op marktconforme wijze beheerst door het opvragen van onderpand bij bepaalde marktbevingen. Daarnaast maakt het fonds gebruik van verschillende tegenpartijen met een goede reputatie, waardoor dit risico wordt beperkt.

Risico's van derivaten

In het strategisch beleid heeft het fonds bepaalde beleggingsrisico's gedefinieerd die het expliciet wil beheren en beheersen. In het bijzonder gaat het om het renterisico van de beleggingen ten opzichte van de verplichtingen, het valutarisico van beleggingen in niet-euro valuta en mogelijke neerwaartse risico's van de aandelenbeleggingen (zie ook

hiervoor). Voor de beheersing van elk van deze risico's zijn procedures en aspecten van operationele uitvoering vastgelegd. Daarbij is de inzet van derivaten, onder bepaalde regels, toegestaan. Het fonds heeft onderkend dat de inzet van die instrumenten ook risico's met zich meebrengen. Het fonds heeft zowel in de afspraken met tegenpartijen als in de uitvoering van transacties en het beheer van de posities, voorzien in risico-beperkende maatregelen.

Verzekeringstechnische risico's

Het belangrijkste verzekeringstechnische risico is het langlevensrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Het pensioenfonds berekent de voorziening pensioenverplichtingen op basis van de Prognosetafel AG2012-2062 met correcties voor ervaringssterfte. Hierdoor wordt rekening gehouden met toekomstige verbetering van de levensverwachting. Toepassing van deze prognosetafel beperkt het langlevensrisico voor het fonds sterk.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen te kunnen voldoen. Deze verplichtingen betreffen voornamelijk de pensioenuitkeringen, maar ook ingenomen derivatenposities en aangegane commitments voor private equity en privaats onroerend goed kunnen leiden tot contractuele verplichting tot bijstorting. Het liquiditeitsrisico is onder normale omstandigheden nagenoeg afwezig. Dat komt ten eerste doordat de pensioenuitkeringen voor een belangrijk deel kunnen worden voldaan uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten. Een tweede reden is dat verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit liquide vermogenstitels.

Concentratierisico

Concentratierisico doet zich voor wanneer een groot deel van het belegd vermogen in dezelfde beleggingscategorie, regio, stijl en/of partij is geconcentreerd. Het fonds kiest in zijn beleggingsstrategie voor een weloverwogen spreiding.

Er kan zich ook concentratierisico voordoen binnen het deelnemersbestand.

Het deelnemersbestand van het fonds is divers, het aantal deelnemers is groot en is verdeeld over verschillende leeftijdsklassen. Ook hier is het concentratierisico beperkt. In de bepaling van het vereist eigen vermogen wordt dan ook geen buffer voor dit risico aangehouden.

Actief risico

Het fonds bepaalt door middel van een asset liability management (ALM) studie de verdeling van haar beleggingsportefeuille. Zo mogelijk stelt het fonds voor elke beleggingscategorie en regio binnen deze strategische beleggingsportefeuille een representatieve benchmark vast. De feitelijke beleggingsportefeuille kan afwijken van de strategische beleggingsportefeuille, waarbij zogenaamd actief risico ontstaat.

Het fonds hanteert als maatstaf voor dit actief risico de (ex-ante) tracking error.

De tracking error is een maatstaf voor de verwachte spreiding van de rendements-

verschillen tussen de werkelijke en de strategische portefeuille. Het actief risico in de beleggingsportefeuille mag niet groter zijn dan de vooraf door het fonds vastgestelde limiet. Hiermee wordt het actief risico begrensd.

Niet-financiële risico's

Uitbestedingsrisico

Het Algemeen Pensioenfonds KLM besteedt de pensioenuitvoering, bestuursondersteuning en het vermogensbeheer uit aan Blue Sky Group. Het uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de uitbestede werkzaamheden wordt geschaad. Om dit risico te beheersen, heeft het fonds conform de Pensioenwet beleid vastgesteld voor de beheersing van risico's die samenhangen met de uitbesteding van bedrijfsprocessen. Voor het fonds bestaat het uitbestedingsrisico vooral uit het risico dat Blue Sky Group niet handelt volgens het verstrekte mandaat. Om dit risico te beheersen zijn duidelijke voorwaarden contractueel vastgelegd en uitgewerkt in een service level agreement (SLA). De uitvoeringsorganisatie legt periodiek verantwoording af over de beheersing van de processen en overlegt hierbij ook een ISAE 3402-rapportage inclusief 'In Control Statement' voor de gehele dienstverlening. Deze rapportage beschrijft beheersdoelstellingen en beheersmaatregelen voor alle processen die de uitvoeringsorganisatie voor het fonds uitvoert. Daarnaast implementeerde het pensioenfonds onder andere de volgende beheersmaatregelen.

Het fonds:

- voert periodiek een risico-inventarisatie uit;
- beoordeelt periodiek de uitvoering van de serviceafspraken;
- neemt kennis van de ISAE 3402-rapportage inclusief 'In Control Statement' van Blue Sky Group en beoordeelt de toereikendheid van de beheersdoelstellingen en de opzet en werking van de getroffen beheersmaatregelen;
- participeert met een ander fonds in een audit committee. Dit committee beoordeelt de opzet en werking van de beheersmaatregelen van zowel de participerende pensioenfonds als de uitvoeringsorganisatie. Ook voeren de leden onderzoek uit en ontwikkelen zij beleid op het terrein van interne beheersing;
- heeft met twee andere fondsen een beleggingsadviescommissie met externe deskundigen ingesteld. De beleggingsadviescommissie is onafhankelijk van de uitvoeringsorganisatie. Deze commissie adviseert de betreffende fondsen over het beleggingsbeleid.

Operationeel risico

Operationeel risico treedt op bij de uitvoering van de pensioen- en beleggingsactiviteiten, vanwege niet-afdoende of falende interne processen, menselijk gedrag en systemen of door externe gebeurtenissen. Dit risico wordt beperkt doordat het fonds de hiervoor besproken ISAE 3402-rapportage inclusief 'In Control Statement', gecertificeerd door een onafhankelijke accountant, van de uitvoerder ontvangt en beoordeelt.

Juridisch risico

Het juridisch risico hangt samen met (veranderingen in en naleving van) wet- en regelgeving en het mogelijk in gevaar komen van de rechtspositie, met inbegrip van de mogelijkheid dat contractuele bepalingen niet-afdwingbaar of niet-correct gedocumenteerd zijn.

Een belangrijk onderdeel van juridisch risico is het compliancerisico. Dit omvat het risico dat niet of niet-tijdig de consequenties van (veranderende) wet- en regelgeving worden onderkend, waardoor wet- en regelgeving op onderdelen worden overtreden. Daarnaast omvat het ook het risico dat interne regelgeving, zoals de gedragscode en beleggingsrichtlijnen, niet wordt nageleefd. Beheersing hiervan vindt plaats door het maken van afspraken in de SLA met Blue Sky Group over de inrichting en naleving van compliance door de uitvoeringsorganisatie aldaar. Daarnaast heeft het fonds een eigen compliance officer aangesteld. Deze ziet toe op de naleving van de gedragscode door het bestuur van het fonds.

IT-risico

Dit is het risico dat bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet-continu of onvoldoende beveiligd worden ondersteund door IT. Het risico kan zich voordoen, indien bijvoorbeeld de IT-strategie en het IT-beleid niet of onvoldoende zijn toegesneden op de bedrijfsprocessen. Daarnaast kan het IT-risico zich voordoen bij de beveiliging (bijvoorbeeld het toegankelijk zijn van informatie voor niet-geautoriseerde gebruikers), de beheersbaarheid (ontoereikend beheer van de ICT-omgeving) en de continuïteit (risico op het niet-beschikbaar zijn van de IT-infrastructuur (waaronder applicaties en systemen)).

Informatietechnologie is een belangrijk speerpunt van het fonds. Het audit comité van het fonds heeft IT periodiek op de agenda staan en beoordeelt de inrichting van IT voor het fonds op basis van de door de uitvoerder verstrekte ISAE 3402-rapportage (zie hiervoor). Een belangrijk onderdeel hiervan is de beschrijving van de IT en de IT-processen en de bevindingen van de externe accountant hierbij.

Omgevingsrisico

Het risico als gevolg van buiten de instelling of groep komende veranderingen op het gebied van concurrentieverhoudingen, belanghebbenden, reputatie en ondernemingsklimaat. Het fonds is zich bewust van een toename van dit risico door recente ontwikkelingen. Zo liggen pensioenfondsen de laatste jaren onder een vergrootglas en moeten zij zich verantwoorden voor kosten, governance, beleggingsbeleid etc. Het fonds anticipeert op nieuwe ontwikkelingen en voert een transparant beleid (zowel afweging van belangen als vastleggen van besluiten), waardoor het risico door veranderingen van buiten het fonds tijdig kan worden opgepakt.

Integriteitrisico

Onder integriteitrisico wordt het risico verstaan dat het pensioenfonds niet integer handelt. Dit risico wordt beheerst door het continu bewaken en eventueel bijstellen van het beleid en transparantie bij het doen van uitingen naar belanghebbenden. Daarnaast heeft het fonds een integriteitbeleid vastgesteld. Hierin geeft het fonds zijn

visie op integriteit en onderscheidt het diverse situaties waarin integriteit een rol speelt. Ook beschrijft het fonds welke standpunten het bij die situaties inneemt. Tenslotte legt het integriteitbeleid de maatregelen vast om te voorkomen dat de reputatie van het fonds wordt geschaad.

VERSLAG VERANTWOORDINGSORGAAN

Het verantwoordingsorgaan geeft een oordeel over het door het fondsbestuur in 2013 gevoerde beleid en de beleidskeuzes voor de toekomst. Het betreft het laatste oordeel van het verantwoordingsorgaan in zijn huidige vorm. Het verantwoordingsorgaan heeft hiertoe meerdere fondsdocumenten, in het bijzonder het jaarverslag 2013, actuair rapport 2013 en accountantsrapport 2013, beoordeeld. Tevens heeft het verantwoordingsorgaan kennis genomen van belangrijke beleidsbeslissingen.

Oordeel

Het verantwoordingsorgaan heeft een positief oordeel over de wijze waarop het bestuur het pensioenfonds bestuurd heeft. In 2013 zijn opnieuw beleidsaanpassingen gemaakt, die invloed hebben op het risicoprofiel van het fonds, ten gunste van een beter rendement (zoals aanpassingen van de APO-positie). Het verantwoordingsorgaan volgt deze beleidswijzigingen en het effect op het risicoprofiel/rendement van het fonds op de voet. Verder heeft het verantwoordingsorgaan bij haar oordeel met name dit jaar naar de hierna volgende speerpunten gekeken:

Integraal Risicomanagement

In 2013 heeft het bestuur goede stappen gezet met betrekking tot dit onderwerp. De presentatie van de werkgroep risicomanagement t.b.v. het bestuur is ook in het verantwoordingsorgaan besproken en instemmend begroet, vooral de borging van risicomanagement in het bestuursproces en het tweemaal per jaar hier expliciet bij stil staan. Ook de praktische benadering van de ontwikkelweg naar een integrale risico-rapportage sprak het verantwoordingsorgaan aan.

De eerste invulling van het model en het dashboard om de resultaten te meten en te rapporteren wordt medio 2014 verwacht. Het verantwoordingsorgaan vertrouwt erop dat punten opgemerkt door de DNB (betreffende de beheersing van het renterisico) en de accountant (betreffende concrete acties) hierbij ook voldoende aandacht krijgen.

Communicatie

In de basis is de tevredenheid van de communicatie eindgebruikers best hoog, zoals gebleken is uit een onderzoek in 2012. Er is voor 2013 en 2014 een communicatieplan neergelegd met als doel een verdere verhoging van het pensioenbewustzijn. Dit is een valide doel omdat sprake is van veranderingen zoals wetswijzigingen met effecten voor pensioencontracten en meer economische onzekerheden. Daarnaast is er de noodzaak tot verdere digitalisering en het mogelijk gebruik van social media. Het communicatieplan bevat daartoe een aantal speerpunten.

Het verantwoordingsorgaan is van oordeel dat het communicatieplan een gedegen plan is, welk met voortvarendheid wordt aangepakt. Het verantwoordingsorgaan spreekt haar vertrouwen uit in het realiseren van het plan naar de gewenste uitkomst.

Ontwikkelingen pensioenland

In 2013 was het gehele pensioenland stevig in ontwikkeling. Een aantal besluiten die van invloed zijn op het Algemeen Pensioenfonds KLM zijn genomen, en zijn er ook nog besluiten te nemen. De Wet versterking bestuur pensioenfondsen (Pensioenfondsen Governance) is aangenomen en zal per 1 juli 2014 in werking treden.

Het verantwoordingsorgaan heeft advies gegeven over het reglement van het nieuwe verantwoordingsorgaan (nVO). In de gekozen formuleringen van het reglement wordt afgeweken van het recht op een bindende voordracht van het nVO bij de benoeming van leden van de visitatiecommissie. De Code Pensioenfondsen hanteert als norm bij de benoeming van leden van de visitatiecommissie dat de benoeming plaatsvindt door het bestuur na bindende voordracht door het nVO. Het bestuur heeft ervoor gekozen hiervan af te wijken, in het kader van 'pas toe of leg uit', met een aantal overwegend praktisch getinte argumenten die naar het oordeel van het VO - juist onder de gestelde omstandigheden en context van het benoemingsproces - het standpunt zou moeten doen wettigen dat het nVO een bindende voordracht doet.

De Wet verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd is in werking getreden per 1 januari 2013, en de kans is groot dat de AOW-leeftijd versneld zal worden verhoogd. Daarnaast zijn een aantal (deel-) pensioenakkoorden gesloten en weer opengebroken en in december 2013 heeft het Kabinet met een deel van de oppositiepartijen een Pensioenakkoord bereikt dat per 1 januari 2015 moet ingaan. Een groot aantal zaken moeten nog verder worden uitgewerkt: Over bijvoorbeeld het nieuwe Financieel Toetsingskader (nFTK) is veel gesproken, maar dat heeft nog niet geleid tot besluitvorming.

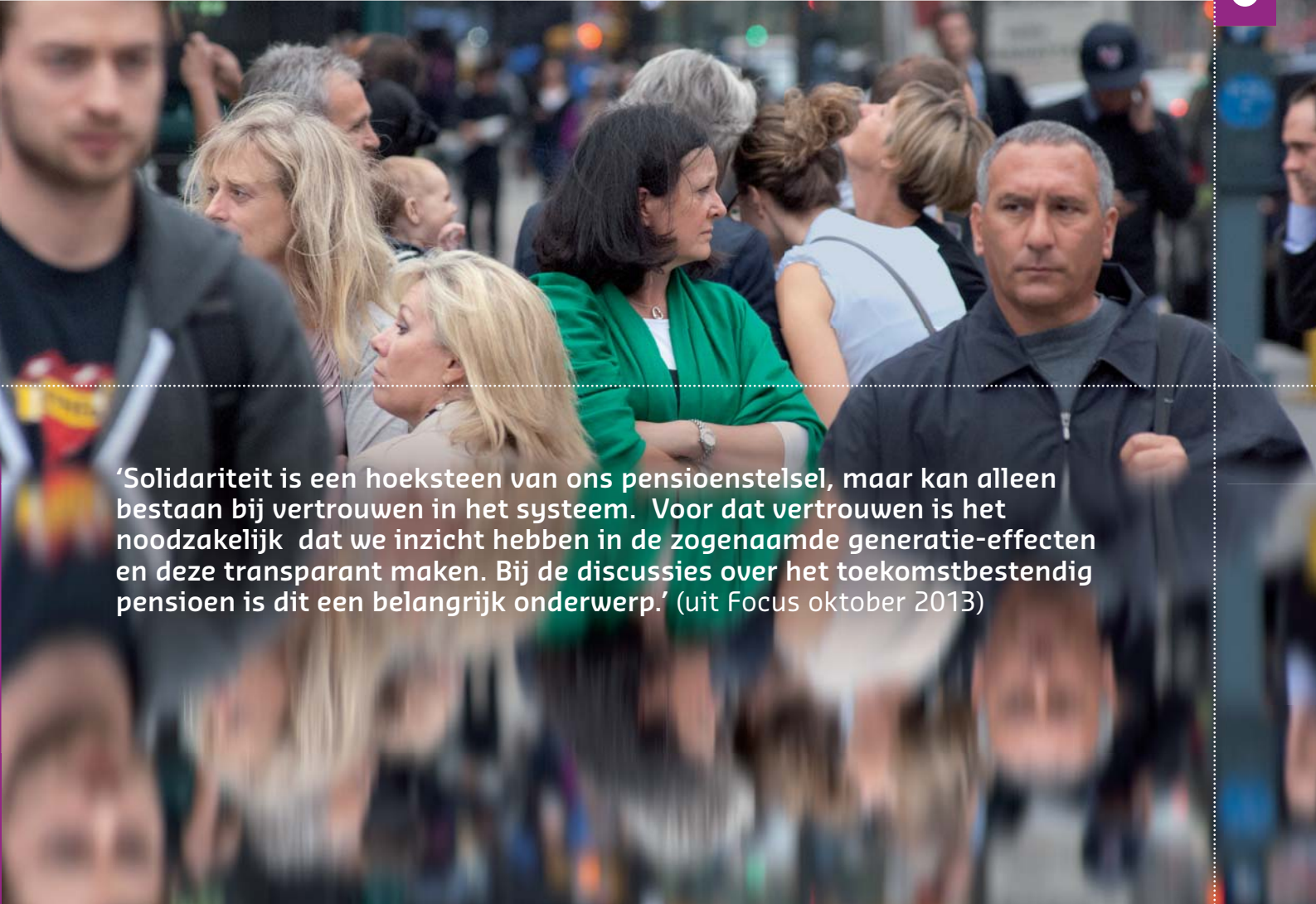
Het bestuur heeft alle ontwikkelingen in pensioenland in 2013 op de voet gevolgd en er zijn diverse analyses uitgevoerd om de mogelijke impact op het Algemeen Pensioenfonds KLM in te kunnen schatten. Het verantwoordingsorgaan heeft in samengevatte vorm kennis genomen van de ontwikkelingen en is tevreden over de wijze waarop het bestuur de ontwikkeling volgt en oppakt. In 2014 zal dit onverminderd nodig zijn en het verantwoordingsorgaan ziet graag dat dit op dezelfde wijze wordt voortgezet door het bestuur in 2014.

REACTIE VAN HET BESTUUR

Het bestuur heeft in zijn vergadering van 15 mei 2014 kennis genomen van het verslag en het oordeel van het verantwoordingsorgaan. Het verslag en het oordeel geven het bestuur geen aanleiding voor nadere opmerkingen. Het bestuur dankt het verantwoordingsorgaan voor zijn werkzaamheden in het verslagjaar.

5013

JAARREKENING

‘Solidariteit is een hoeksteen van ons pensioenstelsel, maar kan alleen bestaan bij vertrouwen in het systeem. Voor dat vertrouwen is het noodzakelijk dat we inzicht hebben in de zogenaamde generatie-effecten en deze transparant maken. Bij de discussies over het toekomstbestendig pensioen is dit een belangrijk onderwerp.’ (uit Focus oktober 2013)

BALANS PER 31 DECEMBER (NA RESULTAATBESTEMMING)

(bedragen in miljoenen euro's)

Activa	2013	2012
Beleggingen voor risico pensioenfond		
Vastgoed ¹	494,3	503,2
Aandelen ²	2.629,6	2.461,7
Vastrentende waarden ³	2.992,8	2.860,0
Derivaten ⁴	287,2	413,6
Totaal beleggingen voor risico pensioenfond	6.403,9	6.238,5
Herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen ⁵	0,4	0,4
Deelnemingen ⁶	2,4	2,6
Vorderingen en overlopende activa ⁷	46,0	59,1
Liquide middelen ⁸	0,4	0,8
Totaal activa	6.453,1	6.301,4

Passiva

Stichtingskapitaal en reserves ⁹		
Bestemmingsreserves	18,8	27,0
Overige reserves	1.165,7	885,1
Totaal stichtingskapitaal en reserves	1.184,5	912,1
Technische voorzieningen		
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfond ¹⁰	5.234,0	5.358,5
Derivaten ⁴	22,9	12,0
Schulden en overlopende passiva ¹¹	11,7	18,8
Totaal passiva	6.453,1	6.301,4

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 81 tot en met 110.

REKENING VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen in miljoenen euro's)

Baten en lasten pensioenactiviteiten	2013	2012
Premies ¹²	169,6	197,9
Waardeoverdrachten, per saldo ¹³	0,1	1,3
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
Pensioenopbouw ¹⁴	- 175,8	- 186,4
Indexering ¹⁵	- 11,5	- 22,5
Rentetoevoeging ¹⁶	- 18,8	- 76,0
Wijziging rekenrente ¹⁷	181,4	- 498,5
Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten ¹⁸	148,1	148,3
Pensioenrechten waardeoverdrachten, per saldo ¹⁹	-	- 1,6
Wijziging actuariële grondslagen ²⁰	-	192,0
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen ²¹	1,1	7,9
Totaal mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds	124,5	- 436,8
Pensioenuitkeringen ²²	- 146,5	- 146,3
Herverzekeringen ²³	0,1	-
Pensioenuitvoeringskosten ²⁴	- 4,8	- 4,6
Totaal baten en lasten pensioenactiviteiten	143,0	- 388,5
Baten en lasten beleggingsactiviteiten		
Directe beleggingsopbrengsten ²⁵	30,9	31,9
Indirecte beleggingsopbrengsten ²⁵	97,6	778,2
Kosten van vermogensbeheer ²⁵	- 4,5	- 4,2
Overige baten en lasten beleggingsactiviteiten ²⁶	5,4	4,0
Totaal baten en lasten beleggingsactiviteiten	129,4	809,9
Resultaat	272,4	421,4

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 111 tot en met 123.

KASSTROOMOVERZICHT

(bedragen in miljoenen euro's)

Kasstroom uit pensioenactiviteiten	2013	2012
Ontvangen premies	181,6	143,9
Ontvangen waardeoverdrachten	1,7	2,1
Betaalde pensioenuitkeringen	- 146,2	- 146,1
Ontvangen uitkeringen herverzekering	0,1	0,1
Betaalde waardeoverdrachten	- 1,6	- 0,8
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	- 4,6	- 4,9
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	31,0	- 5,7
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen beleggingen	924,1	1.283,7
Verkopen en afwikkeling derivaten	145,0	- 242,4
Directe beleggingsopbrengsten	35,4	26,6
Aankopen beleggingen	- 1.123,6	- 1.038,1
Aankopen derivaten	-	- 53,8
Mutatie tegoeden en schulden kredietinstellingen	- 13,4	30,3
Betaalde kosten van vermogensbeheer	- 4,5	- 4,4
Overige mutaties uit beleggingsactiviteiten	5,6	3,8
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	- 31,4	5,7
Mutatie liquide middelen	- 0,4	-

TOELICHTING ALGEMEEN

Activiteiten

Het doel van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM, statutair gevestigd te Amstelveen (hierna: het pensioenfonds), is het verstrekken van pensioenuitkeringen aan voornamelijk werknemers en oud-werknemers in een grondfunctie met een onder de KLM-cao vallend dienstverband.

Pensioenregeling

Ouderdomspensioen

Deelnemers geboren op of na 1 januari 1950 en deelnemers die na 31 december 2005 tot het pensioenfonds zijn toegetreden vallen onder de middelloonregeling met voor de pensioenopbouw tot en met 31 december 2013 de standaardpensioenleeftijd van 65 jaar (reglement 2006). Voor de pensioenopbouw vanaf 1 januari 2014 is de standaardpensioenleeftijd verhoogd naar 67 jaar. Zij kunnen binnen bepaalde grenzen kiezen wanneer zij met pensioen gaan, met als vroegst mogelijke pensioenleeftijd 55 jaar. Naar keuze van de deelnemer kan het ouderdomspensioen gedeeltelijk ingaan (deeltijdpensioen). Het ouderdomspensioen is gebaseerd op het gemiddelde salaris en het aantal deelnemersjaren en bedroeg voor ieder deelnemersjaar tot en met 31 december 2012 2,25% van de netto pensioengrondslag zoals die gold op 1 januari van het betreffende jaar. Met ingang van 1 januari 2013 bedraagt de pensioenopbouw per jaar 2,15% van de netto pensioengrondslag. De hoogte van de franchise wordt jaarlijks aangepast aan de algemene loonontwikkeling in de KLM-cao, waarbij de franchise niet lager wordt vastgesteld dan het fiscale minimum.

Voor deelnemers geboren vóór 1 januari 1950 en die op 31 december 2005 deelnemer waren in het pensioenfonds geldt een eindloonregeling met als standaardpensioenleeftijd 63 jaar (reglement 2002). Ook deze deelnemers kunnen binnen bepaalde grenzen kiezen wanneer zij (gedeeltelijk) met pensioen gaan. De vroegst mogelijke pensioenleeftijd is 60 jaar. Ook is het mogelijk om later met pensioen te gaan, maar uiterlijk op de AOW-gerechtigde leeftijd. De pensioenopbouw is in principe gebaseerd op het laatstverdiende salaris en het aantal deelnemersjaren. Het ouderdomspensioen bedroeg voor ieder deelnemersjaar tot en met 31 december 2012 1,75% en bedraagt vanaf 1 januari 2013 1,65% van de netto pensioengrondslag zoals die geldt op 1 januari van het jaar waarin de deelnemer KLM verlaat. Per 1 januari 2014 is de pensioenopbouw per jaar van deelneming verder verlaagd tot 1,41% van de netto pensioengrondslag.

Het ploegendienstpensioen is een aanvulling op het ouderdomspensioen. Het ploegendienstpensioen gaat tegelijk met het ouderdomspensioen in. Deelnemers die vallen onder reglement 2006 bouwden tot 1 januari 2011 over hun ploegendienstbetalingen 2,25% per jaar aan ouderdomspensioen op. Met ingang van deze datum wordt geen afzonderlijk ploegendienstpensioen meer opgebouwd, maar is de opbouw hiervan onderdeel van de opbouw van het reguliere ouderdomspensioen. Deelnemers onder reglement 2002 bouwden in de jaren tot en met 31 december 2012 per jaar 1,75% van

het jaarlijkse ploegdienstinkomen op. Per 1 januari 2013 is de jaarlijkse pensioenopbouw verlaagd tot 1,65% en per 1 januari 2014 is deze verder verlaagd tot 1,41%. Prepensioen geldt alleen voor deelnemers die vallen onder reglement 2002. De prepensioenregeling stelt deze deelnemers in staat om op de leeftijd van 61 jaar en 6 maanden met pensioen te gaan.

Overbruggingspensioen geldt eveneens alleen voor deelnemers geboren vóór 1 januari 1950 en die op 31 december 2005 deelnemer waren in het pensioenfonds en wordt uitgekeerd vanaf de ingangsdatum van het ouderdomspensioen tot de 65-jarige leeftijd. Het pensioen bestaat uit een AOW-vergoeding van maximaal 70% van de franchise en een premiecompensatie.

Nabestaandenpensioen

Nabestaandenpensioen geldt voor de nagelaten partner van een deelnemer en bedraagt 70% van het ouderdomspensioen dat tot het moment van overlijden is opgebouwd. Als de deelnemer in ploegdienst heeft gewerkt, komt daar 70% van het tot het moment van overlijden opgebouwde ploegdienstpensioen bovenop.

Facultatief nabestaandenpensioen is een extra dekking die ervoor zorgt dat het nabestaandenpensioen bij overlijden 70% van het bereikbare ouderdomspensioen en ploegdienstpensioen bedraagt. De verzekering voor deelnemers met een samenlevingscontract vangt aan op het moment waarop KLM een samenlevingsverband erkent. De deelnemer en de partner kunnen gezamenlijk van deze verzekering afzien. Daarnaast kunnen deelnemers zich via het pensioenfonds vrijwillig verzekeren voor het Anw-hiaat. Het Anw-hiaatpensioen voorziet in een aanvullende uitkering aan de nagelaten partner van een deelnemer of pensioengerechtigde.

Wezenpensioen

Wezenpensioen wordt in de middelloonregeling uitgekeerd aan kinderen tot de 18-jarige leeftijd of bij het volgen van een opleiding waarvoor recht op studiefinanciering bestaat tot de 27-jarige leeftijd. Het recht op wezenpensioen voor kinderen van deelnemers in de eindloonregeling loopt tot de leeftijd van 25 jaar. Het wezenpensioen bedraagt voor elk gerechtigd kind 20% van het (bereikbare) ouderdomspensioen en het eventuele ploegdienstpensioen.

Arbeidsongeschiktheidspensioen

Arbeidsongeschiktheidspensioen gaat in geval van volledige en duurzame arbeidsongeschiktheid (arbeidsongeschiktheid meer dan 80%) na twee jaar arbeidsongeschiktheid (ziekte) in. Bij gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid (tussen 35% en 80%) gaat het pensioen in wanneer de loongerelateerde WGA-uitkering op grond van de Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen (WIA) eindigt en de WGA-vervolguitkering ingaat. De deelnemer ontvangt dit pensioen zolang de arbeidsongeschiktheid duurt, maar uiterlijk tot de normpensioendatum.

Onder reglement 2006 wordt de pensioenopbouw bij volledige arbeidsongeschiktheid voor 80% en premievrij voortgezet. Bij gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid geldt een premievrije opbouw naar rato van de mate van arbeidsongeschiktheid. Onder reglement 2002 wordt de pensioenopbouw bij volledige arbeidsongeschiktheid voor 100% en premievrij voortgezet.

Aanvullend pensioen

Aanvullend pensioen kan het ouderdomspensioen en het nabestaandenpensioen op het fiscaal maximaal toegestane niveau brengen. Deelname aan deze regeling van pensioensparen is vrijwillig. Deelnemers betalen een extra premie. Met ingang van 1 januari 2007 worden geen nieuwe verzekeringen meer afgesloten. Per 31 december 2012 is de regeling ook voor bestaande deelnemers beëindigd.

Regeling deelnemers KLM Health Services

De ouderdomspensioenregeling is een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling. De pensioenopbouw bedraagt per jaar van deelneming tot en met 31 december 2013 2,0% van de pensioengrondslag. Met ingang van 1 januari 2014 bedraagt de pensioenopbouw 2,1% van de pensioengrondslag voor het betreffende jaar van deelneming. De pensioenleeftijd is 65 jaar voor de pensioenopbouw tot en met 31 december 2013 en is 67 jaar voor de pensioenopbouw in de periode daarna.

De pensioenregeling kent een facultatief nabestaandenpensioen dat het risico van overlijden van de deelnemer vóór het bereiken van de pensioenleeftijd dekt. Deze vrijwillige verzekering zorgt ervoor dat het nabestaandenpensioen in dat geval 65% van het bereikbare ouderdomspensioen bedraagt. Bij ingang van het ouderdomspensioen bestaat eenmalig de keuze van omzetting van een deel van het ouderdomspensioen in nabestaandenpensioen.

Het wezenpensioen bedraagt per gerechtigd kind 20% van het bereikbare ouderdomspensioen. Het wezenpensioen wordt uitgekeerd tot het bereiken van de leeftijd van 18 jaar of de leeftijd van 23 jaar indien een opleiding wordt gevolgd waarvoor recht op studiefinanciering bestaat.

Het arbeidsongeschiktheidspensioen gaat in na een periode van twee jaar arbeidsongeschiktheid (ziekte). Het pensioen wordt uitgekeerd zolang de arbeidsongeschiktheid voortduurt, maar uiterlijk tot het bereiken van de pensioenleeftijd.

Indexering

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenrechten van deelnemers aan de middelloonregeling jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de algemene loonronden volgens de cao voor het KLM-grondpersoneel.

Verder streeft het pensioenfonds ernaar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten van gewezen deelnemers jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de geschoonde prijsindex.

De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op indexering bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst indexering kan plaatsvinden. Het bestuur besluit jaarlijks over de toekenning van indexering.

Met ingang van 1 januari 2013 wordt hierbij de volgende beleidsstaffel gehanteerd. Bij een nominale dekkingsgraad van 110% of lager wordt geen indexering toegekend. Bij een nominale dekkingsgraad hoger dan 110%, maar niet hoger dan 115% wordt 25% van de maatstaf toegekend. Bij een nominale dekkingsgraad hoger dan 115%, maar niet hoger dan 125% wordt 50% van de maatstaf toegekend. Bij een nominale dekkingsgraad hoger dan 125%, maar niet hoger dan 130% wordt 75% van de maatstaf toegekend. Bij een nominale dekkingsgraad hoger dan 130% wordt volledig geïndexeerd.

De hiervoor bedoelde nominale dekkingsgraad is de zesmaands gemiddelde dekkingsgraad per maandeinde in de periode juni tot en met november van het voorafgaande jaar.

De indexering wordt niet op een zodanig niveau vastgesteld, dat genoemde zesmaands gemiddelde dekkingsgraad onder 110% zou zakken. In dat geval wordt de indexering tenminste zodanig beperkt dat daling van de zesmaands gemiddelde dekkingsgraad onder 110% wordt voorkomen. Bovendien wordt de indexering tenminste zodanig beperkt dat daling van de dekkingsgraad ultimo jaar onder 105% wordt voorkomen.

Een achterstand in de indexering kan in principe worden ingehaald. Voorwaarde is dat de nominale dekkingsgraad hoger is dan de met het vereist vermogen overeenkomende nominale dekkingsgraad en de reële dekkingsgraad tenminste 100% bedraagt.

De opgebouwde pensioenrechten van deelnemers aan de eindloonregeling worden jaarlijks onvoorwaardelijk aangepast aan de algemene loonontwikkeling.

Financiering en premie

De financiering in 2013 is gebaseerd op een doorsneepremie (exclusief opslag voor termijnbetaling) van 23,5% (2012: 23,5%) van de premiegrondslag. De premiegrondslag is gelijk aan de som van 12,96 maal het maandsalaris en de ploegendienstbetalingen. De doorsneepremie wordt verhoogd met een deelnemersbijdrage van 1,0% in geval van verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen en met een leeftijdsafhankelijke bijdrage in geval van verzekering van het Anw-hiaat. De deelnemersbijdrage met betrekking tot verplichte onderdelen van de pensioenregeling is begrepen in de doorsneepremie.

De premie over 2013 ten behoeve van de regeling van KLM Health Services bedraagt (exclusief opslag voor termijnbetaling) 16,3% (2012: 16,3%) van de premiegrondslag. Deze doorsneepremie wordt verhoogd met een deelnemersbijdrage van 1,0% in geval van verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen.

Het pensioenfonds kent een overschotten- en tekortenbeleid.

De premiekortinggrens wordt vastgesteld op basis van de hoogste van a) de voorziening pensioenverplichtingen op basis van een reële marktrente, b) de voorziening pensioenverplichtingen op basis van een vaste rekenrente van 2,0% en c) de voorziening pensioenverplichtingen op basis van de door De Nederlandsche Bank (DNB) vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur vermeerderd met het vereist eigen vermogen. Eén zesde deel van het aldus bepaalde overschot wordt jaarlijks aangewend voor premiekorting. Er wordt echter pas korting verleend nadat een eventuele achterstand in de indexering is ingehaald.

Het bedrag beschikbaar voor premiekorting wordt verdeeld tussen KLM en de deelnemers in de verhouding 80%-20%. Voor de deelnemers is de premieaanpassing in enig jaar ten opzichte van het voorgaande jaar gemaximeerd op twee procentpunten. Het eventuele meerdere wordt toegevoegd aan de reserve toekomstige premiekortingen voor deelnemers.

Indien de nominale dekkingsgraad van het pensioenfonds lager is dan de dekkingsgraad volgens de in de Pensioenwet vastgelegde solvabiliteitseisen, wordt door middel van premiebetaling de dekkingsgraad weer op het vereiste niveau gebracht binnen de daartoe in de Pensioenwet gestelde termijn. Dit is voor het vereist eigen vermogen vijftien jaar en voor het minimaal vereist eigen vermogen drie jaar. In de Uitvoeringsovereenkomst is bepaald dat binnen één jaar weer aan het minimaal vereist eigen vermogen wordt voldaan.

Grondslagen voor de financiële verslaggeving

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek, met gebruikmaking van de vrijstelling inzake de vorming van een reserve herwaardering volgens artikel 146 van de Pensioenwet, en in overeenstemming met de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfondsen (RJ 610).

De bedragen in de jaarrekening luiden in euro's.

Schattingen en veronderstellingen

Bij het opstellen van de jaarrekening is het maken van schattingen en veronderstellingen noodzakelijk. De schattingen en veronderstellingen hebben invloed op de toepassing van grondslagen en de waardering van activa en verplichtingen. De schattingen en daaraan ten grondslag liggende veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. Vooral de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen en (in mindere mate) de waardering van de beleggingen zijn gebaseerd op schattingen en veronderstellingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Ten behoeve van de oordeelsvorming en het maken van schattingen wordt gebruik gemaakt van externe deskundigen. De aard van oordelen en schattingen

en de onderliggende veronderstellingen is, voor zover noodzakelijk geacht voor het vereiste inzicht in het vermogen, vermeld in de toelichting bij de jaarrekening. Herzieningen van schattingen worden verwerkt in de periode waarin de schatting wordt herzien. Een herziening van een schatting heeft dikwijls ook gevolgen voor waardering en resultaatbepaling in toekomstige perioden.

Verwerking

De belangrijkste activa en verplichtingen van het pensioenfonds zijn respectievelijk de beleggingen en de pensioenverplichtingen. De beleggingen bestaan volledig uit financiële activa en derivaten. Deze worden in de balans opgenomen respectievelijk van de balans verwijderd op transactiedatum (datum van koop of verkoop). Dit is het moment waarop de toekomstige economische voordelen en de risico's verbonden aan het financiële instrument worden overgedragen. Pensioenverplichtingen worden in de balans opgenomen op het moment van toekenning of overdracht van de pensioenrechten. Zij worden van de balans verwijderd op het moment van uitkering of overdracht van de pensioenrechten.

Saldering

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd en als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Presentatie beleggingen en beleggingsopbrengsten

De beleggingen bestaan nagenoeg geheel uit participaties in beleggingsinstellingen, voor het merendeel Blue Sky beleggingsfondsen. Deze beleggingsfondsen hebben de vorm van een besloten fonds voor gemene rekening. De participaties worden in de balans gerubriceerd conform de aard van de onderliggende beleggingen van de beleggingsfondsen. Waardeveranderingen van de participaties worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder indirecte beleggingsopbrengsten. Zij bestaan uit de directe en indirecte opbrengsten van de onderliggende beleggingen en de kosten van vermogensbeheer die ten laste van het beleggingsfonds komen. Door beleggingsfondsen uitgekeerde dividenden worden gepresenteerd onder directe beleggingsopbrengsten.

Waardering beleggingen

Participaties in beleggingsinstellingen worden gewaardeerd tegen de berekende intrinsieke waarde op balansdatum of de meest recent beschikbare intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt vastgesteld op basis van de marktwaarde van de onderliggende activa en verplichtingen. De marktwaarde is het bedrag waarvoor een actief of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde, tot een transactie bereid zijnde partijen die onafhankelijk zijn. De marktwaarde is gebaseerd op actuele marktprijzen, tenzij anders vermeld.

Waardeveranderingen beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen, inclusief derivaten. Alle waardeveranderingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als opbrengst beleggingen direct in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de intrinsieke waarde van de participaties in de beleggingsfondsen. Transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum. Valutakoersverschillen bij de omrekening van activa en verplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder de post waarop de activa en verplichtingen betrekking hebben.

De koers op balansdatum van de euro ten opzichte van de belangrijkste valuta's is:

	2013	2012	2011
Amerikaanse dollar	1,3779	1,3184	1,2982
Canadese dollar	1,4640	1,3127	1,3218
Australische dollar	1,5402	1,2699	1,2662
Japanse yen	144,829	113,996	99,880
Britse pond	0,8320	0,8111	0,8353
Zwitserse frank	1,2255	1,2068	1,2139
Zweedse kroon	8,8500	8,5768	8,8992

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Vastgoed

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen van vastgoedfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Onderliggende beleggingen in niet-beursgenoteerde participaties worden gewaardeerd tegen de intrinsieke waarde, gebaseerd op de marktwaarde van het onderliggende vastgoed. De marktwaarde van het onderliggende vastgoed is de geschatte waarde bij onderhandse verkoop in verhuurde staat. Directe vastgoedbeleggingen van vastgoedfondsen waarin het pensioenfonds rechtstreeks participeert, worden op dezelfde wijze gewaardeerd. De onderliggende vastgoedobjecten worden periodiek getaxeerd door onafhankelijke taxateurs.

Aandelen

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen en converteerbare obligaties van aandelenfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Indien onderliggende aandelen niet-beursgenoteerd zijn of indien de koersvorming niet representatief is, wordt de marktwaarde getaxeerd. De taxatie is gebaseerd op recente marktinformatie.

Vastrentende waarden

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde vastrentende waarden van fondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum, verhoogd met de lopende rente. De marktwaarde van directe vastrentende beleggingen wordt bepaald door te ontvangen rente en aflossingen contant te maken op basis van actuele marktrente, rekening houdend met het risicoprofiel en de looptijd van de belegging.

Derivaten

Derivaten zijn afgeleide financiële instrumenten, waarvan de waarde afhankelijk is van een of meer onderliggende primaire financiële instrumenten. Derivaten bevatten rechten en verplichtingen waardoor een of meer van de financiële risico's waaraan de onderliggende primaire financiële instrumenten onderhevig zijn tussen partijen worden overgedragen. Derivaten leiden bij het aangaan van de transactie niet of tot een relatief gering vermogensbeslag. Basisvormen van derivaten zijn swaps, forwards, futures en opties. Het onderliggende primaire financiële instrument kan onder meer een valuta-product, een aandelenproduct of een renteproduct zijn.

Het pensioenfonds maakt gebruik van de volgende derivaten: valutaswaps, valuta-termijncontracten, aandelenputopties, aandelenfutures, interest rate swaps en obligatiefutures.

Een valutaswap is een contract waarbij wordt overeengekomen om een bedrag in een bepaalde valuta te ruilen tegen een gelijkwaardig bedrag in een andere valuta met de verplichting om de betrokken valuta weer terug te ruilen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde (termijn)koers. Bij een langlopende valutaswap worden gedurende de looptijd ook rentestromen uitgewisseld. Bij een kortlopende valutaswap worden geen rentestromen uitgewisseld, maar wordt het renteverschil verrekend in de termijnkoers.

Een valutatermijncontract is een contract waarbij de verplichting wordt aangegaan om een bepaalde valuta te verkopen en een andere valuta te kopen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde (termijn)koers.

Een putoptie op aandelen is een contract waarbij de koper het recht heeft om een overeengekomen aantal aandelen te verkopen gedurende een vooraf vastgestelde periode tegen een vooraf vastgestelde prijs. De onderliggende waarde kan ook een aandelenindex zijn. Tegenover het recht van de koper staat een verplichting van de verkoper. Voor het recht betaalt de koper een prijs (optiepremie).

Een aandelenfuture is een op een beurs verhandelbaar termijncontract met verplichte levering van aandelen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde prijs. Naast futures met als onderliggende waarde een specifiek aandeel bestaan ook aandelenindexfutures. Dit zijn futures met als onderliggende waarde een bepaalde aandelenindex. Het verschil tussen het niveau van de aandelenindex dat is

vastgelegd in het futurecontract en het werkelijke niveau van de index wordt afgerekend (cash settlement).

Een interest rate swap of renteswap is een contract waarbij wordt overeengekomen om gedurende een vooraf vastgestelde periode rentestromen in dezelfde valuta te ruilen. Bij de meeste renteswaps wordt een variabele rente geruild tegen een vast rente. De variabele rente is gebaseerd op de geldmarktrente, waarbij als referentie Euribor of Eonia wordt gehanteerd. De vaste rente is meestal gebaseerd op de marktrente van staatsobligaties.

Een obligatiefuture is een op een beurs verhandelbaar termijncontract met verplichte levering van fictieve staatsobligaties op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde prijs. Veel voorkomende obligatiefutures in de Europese handel zijn Bundfutures. De onderliggende waarde van een Bundfuture is een fictieve Duitse staatsobligatie met een looptijd van 10 jaar. Het verschil tussen de prijs van de obligatie die is vastgelegd in het futurecontract en de werkelijke prijs wordt afgerekend (cash settlement).

Derivaten worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde contracten is dit de beursprijs per balansdatum. Voor niet-beursgenoteerde contracten is de waardering gebaseerd op recente marktinformatie (zoals valutakoersen, rentecurves en indexen), als input voor de gehanteerde gangbare waarderingsmodellen.

Herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen

Herverzekeringscontracten worden opgenomen voor de actuariële bepaalde contante waarde van de verzekerde uitkeringen, volgens de grondslagen van het pensioenfonds, onder aftrek van een eventuele waardevermindering, indien deze naar verwachting duurzaam is.

Deelnemingen

Deelnemingen worden gewaardeerd tegen nettovermogenswaarde.

Vorderingen

Vorderingen worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid. De geamortiseerde kostprijs komt in het algemeen overeen met de nominale waarde.

Liquide middelen

Liquide middelen worden opgenomen voor de nominale waarde.

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen wordt actuariële berekend en wordt vastgesteld op basis van de nominaal verworven pensioenrechten, voor zover zij onvoorwaardelijk zijn. Dit betekent dat de voorwaardelijke toekomstige indexering niet in de voorziening is begrepen, maar de op balansdatum toegezegde indexering wel in de voorziening wordt

opgenomen. De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum.

De voorziening met betrekking tot ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen is de contante waarde van de beste inschatting van de toekomstige uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de tot balansdatum opgebouwde onvoorwaardelijke pensioenrechten. Daarin is begrepen de toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers.

De voorziening met betrekking tot arbeidsongeschiktheidspensioen is de contante waarde van de verwachte uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de verplichtingen aan bij het pensioenfonds aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers, nog niet aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers en zieke deelnemers die naar verwachting arbeidsongeschikt zullen worden verklaard. Voor nog niet aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers en zieke deelnemers wordt een voorziening opgenomen ter grootte van (maximaal) tweemaal de in de jaarpremie begrepen opslag voor het risico van arbeidsongeschiktheid.

De belangrijkste actuariële grondslagen en veronderstellingen zijn:

- rekenrente volgens rentetermijnstructuur DNB (ongewijzigd);
- levensverwachting volgens AG-prognosetafels 2012-2062 met actuele fondsspecifieke leeftijds- en sekseafhankelijke correctiefactoren gebaseerd op het Towers Watson model 2012 (ongewijzigd);
- partnerfrequentie actieve en gewezen deelnemers 100% (ongewijzigd);
- verschil leeftijd man en vrouw tweeëneenhalf jaar (ongewijzigd);
- excassokosten 1,0% van de voorziening (ongewijzigd).

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2013 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde rekenrente van 2,8% worden afgeleid (2012: 2,5%).

De voor de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde rentetermijnstructuur DNB betreft voor looptijden tot en met 20 jaar de driemaands-gemiddelde marktrente op de interbancaire swapmarkt. Voor looptijden langer dan 20 jaar wordt de driemaandsgemiddelde swapcurve aangepast door de onderliggende éénjaarsforwardrente te extrapoleren naar een vast renteniveau, de zogenoemde ultimate forward rate (UFR) van 4,2%. In de door DNB gevolgde methodiek beweegt de rente vanaf 21 jaar geleidelijk in de richting van de UFR, doordat de driemaandsgemiddelde forwardrente wordt gemiddeld met de UFR. Het gewicht van de UFR neemt vanaf 21 jaar tot en met 60 jaar toe met de looptijd. De gehanteerde forwardrentes vanaf 60 jaar zijn constant en gelijk aan de UFR.

Schulden

Schulden worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, die in het algemeen overeenkomt met de nominale waarde.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

De grondslagen voor resultaatbepaling vloeien voor het merendeel voort uit de voor de beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde waarderingsgrondslagen. Voor een aantal posten worden de grondslagen voor resultaatbepaling hierna (nader) uiteengezet.

Premies

Premies worden ten gunste van het resultaat gebracht in de periode waarin de daarmee samenhangende pensioenrechten worden opgebouwd. Premiekortingen en extra premies worden verwerkt in de periode waarin aan de voorwaarden volgens de uitvoeringsovereenkomst wordt voldaan.

Waardeoverdrachten

Waardeoverdrachten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw met betrekking tot ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen wordt toegerekend aan de periode waarin de opbouw van de pensioenrechten plaatsvindt. De verplichtingen met betrekking tot arbeidsongeschiktheidspensioen worden opgenomen in de periode waarin deze ontstaan. De toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers wordt ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarin de arbeidsongeschiktheid ontstaat.

Indexering

De toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van indexering wordt in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarin het bestuursbesluit wordt genomen.

Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode. De rentetoevoeging wordt berekend over het gemiddelde van de stand van de voorziening primo periode en de stand van de voorziening ultimo periode, de laatste exclusief het effect van de indexering.

Wijziging rekenrente

Het effect van de verandering van de rekenrente op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

De vrijval van de voorziening pensioenverplichtingen wordt ten gunste van de rekening van baten en lasten gebracht in de periode waarin de lasten bij de berekening van de voorziening waren voorzien.

Pensioenrechten waardeoverdrachten

De met waardeoverdrachten samenhangende toevoeging en onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Wijziging actuariële grondslagen

Het effect van wijzigingen in de actuariële grondslagen op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Pensioenuitkeringen

Pensioenuitkeringen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Herverzekeringen

Herverzekeringsuitkeringen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Kosten

Kosten worden ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarop zij betrekking hebben.

Grondslagen voor het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgens de directe methode. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en kasstromen uit beleggingsactiviteiten.

Kasstromen in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum.

Onder liquide middelen worden verstaan banktegoeden die niet het karakter hebben van beleggingen.

TOELICHTING OP DE BALANS

(bedragen in miljoenen euro's)

Activa

1 Vastgoed	2013	2012
Beursgenoteerd	244,0	254,2
Niet-beursgenoteerd	250,3	249,0
Totaal	494,3	503,2

De samenstelling van de onderliggende portefeuille vastgoed per sector is als volgt:

Winkels	181,0	184,5
Kantoren	109,4	125,8
Bedrijfsruimten	54,5	62,9
Woningen	82,8	71,4
Overig	66,6	58,6
Totaal	494,3	503,2

De samenstelling naar regio is als volgt:

Europa	282,1	298,3
Verenigde Staten	166,1	152,6
Azië	46,1	52,3
Totaal	494,3	503,2

Blue Sky vastgoedfondsen waarin het pensioenfonds participeert hebben een deel van de portefeuille uitgeleend. Voor dat deel hebben deze vastgoedfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven vastgoedaandelen bedraagt totaal EUR 4,7 miljoen (2012: EUR 5,1 miljoen). Voor het risico van niet-teruglevering zijn staatsobligaties met ten minste een AA-rating verkregen tot een bedrag van EUR 5,0 miljoen (2012: EUR 5,4 miljoen). Deze zekerheden zijn niet in de balans opgenomen.

2 Aandelen	2013	2012
Beursgenoteerd	2.618,1	2.457,3
Niet-beursgenoteerd (private equity)	11,5	4,4
Totaal	2.629,6	2.461,7

De aandelenportefeuille kan als volgt worden gespecificeerd per sector:

Financiële instellingen	579,4	529,5
Informatietechnologie	256,4	235,7
Energie	200,7	230,3
Telecommunicatie	142,5	127,3
Consument cyclisch	342,5	284,5
Consument defensief	288,3	292,0
Industrie	291,2	243,2
Basismaterialen	161,1	191,5
Gezondheidszorg	270,2	222,4
Nutsbedrijven	97,3	105,3
Totaal	2.629,6	2.461,7

De samenstelling naar regio is als volgt:

Europa	975,8	828,6
Verenigde Staten	782,6	657,4
Canada	94,0	62,1
Japan	154,3	170,7
Overig Pacific	92,1	109,0
Opkomende markten	530,8	633,9
Totaal	2.629,6	2.461,7

Het pensioenfonds heeft niet belegd in aandelen Air France-KLM.

Blue Sky aandelenfondsen waarin het pensioenfonds participeert hebben een deel van de aandelen uitgeleend. Voor dat deel hebben de aandelenfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven aandelen bedraagt totaal EUR 122,5 miljoen (2012: EUR 102,6 miljoen). Voor het risico van niet-teruglevering zijn staatsobligaties met ten minste een AA-rating verkregen tot een bedrag van EUR 128,7 miljoen (2012: EUR 108,6 miljoen). Deze zekerheden zijn niet in de balans opgenomen.

3 Vastrentende waarden	2013	2012
Staatsobligaties	2.290,0	2.297,1
Ondernemingsobligaties	678,9	526,7
Totaal beursgenoteerde obligaties	2.968,9	2.823,8
Onderhandse leningen	9,2	27,9
Banktegoeden in rekening-courant	14,7	8,3
Totaal	2.992,8	2.860,0

De specificatie naar rentetype is als volgt:

Inflation linked	1.388,2	1.399,8
Vaste rente	1.589,9	1.451,9
Variabele rente	14,7	8,3
Totaal	2.992,8	2.860,0

De resterende looptijd gebaseerd op de contractuele aflossingsdata is als volgt:

Korter dan 1 jaar	70,4	12,2
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	246,5	301,3
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	524,9	366,5
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	1.307,3	1.381,8
Langer dan 20 jaar	843,7	798,2
Totaal	2.992,8	2.860,0

De kredietwaardigheid van de portefeuille kan als volgt worden weergegeven:

AAA-rating	1.228,0	1.390,3
AA-rating	801,6	642,5
A-rating	178,5	198,8
BBB-rating	455,5	301,9
Lagere rating dan BBB	311,3	296,2
Geen rating	17,9	30,3
Totaal	2.992,8	2.860,0

Deze indeling is gebaseerd op de door Moody's gepubliceerde ratings.

De samenstelling naar regio is als volgt:

	2013	2012
Europa	1.445,8	1.384,5
Verenigde Staten	1.011,0	918,2
Opkomende markten	433,7	456,3
Overig	102,3	101,0
Totaal	2.992,8	2.860,0

De volgende onderliggende beleggingen van de Blue Sky obligatiefondsen maken meer dan 5% uit van de totale obligatieportefeuille:

Staatsobligaties Frankrijk	597,9	639,1
Staatsobligaties Verenigde Staten	587,9	816,5
Staatsobligaties Duitsland	223,3	128,3
Staatsobligaties Verenigd Koninkrijk	169,5	190,5

Het pensioenfonds heeft niet belegd in obligaties KLM of obligaties Air France-KLM.

Van de vastrentende waarden heeft een bedrag van EUR 9,9 miljoen (2012: EUR 7,1 miljoen) betrekking op saldi op margin accounts die worden aangehouden in verband met derivatenposities. De saldi op deze bankrekeningen staan niet ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

Een deel van de obligatieportefeuille met een totale marktwaarde van EUR 7,9 miljoen (2012: nihil) is gestort in een gesepareerd depot als zekerheid voor derivaten met een negatieve marktwaarde. Deze obligaties staan niet ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

4 Derivaten

Derivaten met een positieve marktwaarde zijn als een actiefpost in de balans opgenomen en derivaten met een negatieve marktwaarde zijn onder de verplichtingen opgenomen.

	Activa	Passiva	Totaal
2013			
Valutaderivaten	167,8	- 22,9	144,9
Aandelenderivaten	23,6	-	23,6
Rentederivaten	95,8	-	95,8
Totaal	287,2	- 22,9	264,3

2012			
Valutaderivaten	72,5	- 11,6	60,9
Aandelenderivaten	89,9	-	89,9
Rentederivaten	251,2	- 0,4	250,8
Totaal	413,6	- 12,0	401,6

Het volgende overzicht geeft inzicht in de portefeuille derivaten per balansdatum:

	2013		2012	
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Valutaswaps en valutatermijncontracten				
Gekocht	166,6	- 4,8	33,3	- 1,8
Verkocht	3.160,2	149,7	3.323,5	62,7
Aandelenindexopties (average price putoptie)				
Gekocht	704,0	23,0	881,0	89,6
Aandelenfutures				
Gekocht	26,7	0,6	44,6	0,3
Interest rate swaps				
Gekocht	470,0	95,5	780,0	251,2
Obligatiefutures				
Verkocht	26,4	0,3	42,7	- 0,4

Valutaderivaten zijn in dit overzicht aangeduid als verkocht indien de positie in euro's long is en de positie in vreemde valuta's short is. Als gekocht aangeduide interest rate swaps zijn zogenoemde receiver swaps, waarbij een vaste rente wordt ontvangen en een variabele rente wordt betaald.

De valutaswaps, valutatermijncontracten, aandelenputopties en interest rate swaps zijn niet-beursgenoteerde contracten. De aandelenfutures en obligatiefutures zijn beursgenoteerde contracten.

Alle valutaderivaten en futures hebben een looptijd korter dan een jaar.

De looptijden van de gekochte aandelenputopties zijn als volgt:

	2013		2012	
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Looptijd tot april 2013	–	–	177,0	3,2
Looptijd tot april 2014	177,0	0,7	177,0	8,8
Looptijd tot april 2015	177,0	2,2	177,0	15,7
Looptijd tot april 2016	190,0	13,2	190,0	35,2
Looptijd tot april 2017	160,0	6,9	160,0	26,7
Totaal	704,0	23,0	881,0	89,6

De portefeuille gekochte interest rate swaps is als volgt samengesteld naar looptijden:

	2013		2012	
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Looptijd tot juli 2029	200,0	44,8	200,0	62,2
Looptijd tot april 2030	40,0	7,3	40,0	10,8
Looptijd tot oktober 2030	40,0	2,1	40,0	5,3
Looptijd tot juli 2039	150,0	40,5	200,0	77,7
Looptijd tot april 2040	–	–	40,0	13,1
Looptijd tot oktober 2040	40,0	0,8	40,0	5,1
Looptijd tot juli 2049	–	–	140,0	59,5
Looptijd tot april 2050	–	–	40,0	13,5
Looptijd tot oktober 2050	–	–	40,0	4,0
Totaal	470,0	95,5	780,0	251,2

De valutaswaps en valutatermijncontracten zijn afgesloten met het doel om het valuta-risico af te dekken.

De aandelenputopties betreffen average price putopties (putopties op een wereldwijd mandje met aandelen, waarbij de waarde op expiratedatum gelijk is aan nihil of het positieve verschil tussen de uitoefenprijs en de gemiddelde prijs gedurende een bepaalde periode). De aandelenputopties dienen ter afdekking van het aandelenmarktrisico.

Door middel van de interest rate swaps wordt het rentemismatchrisico beperkt.

De futures betreffen Eurostoxxfutures (future op een index die is samengesteld uit een mandje met 50 Europese aandelen) en Bundfutures (future op een mandje met de 10 meest recente tienjarige Duitse staatsleningen). Deze contracten zijn afgesloten in het kader van een tactische assetallocatiebeslissing.

De volgende tegenpartijen maken meer dan 5% uit van de totale (positieve) marktwaarde van de derivatenportefeuille:

	2013	2012
Royal Bank of Scotland	100,2	124,5
Credit Suisse	37,1	117,5
Goldman Sachs	38,1	54,4
Morgan Stanley	39,1	45,8
Barclays Bank	46,3	23,1
UBS	13,1	43,0

Voor derivatencontracten met een positieve marktwaarde zijn zekerheden verkregen tot een bedrag van totaal EUR 270,5 miljoen (2012: EUR 417,2 miljoen). Voor derivatencontracten met een negatieve marktwaarde zijn zekerheden gegeven tot een bedrag van totaal EUR 7,9 miljoen (2012: nihil).

5 Herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen

Onder herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen is de gekapitaliseerde waarde van twee herverzekeringscontracten opgenomen.

Verzekering op risicobasis	0,2	0,2
Garantiecontract	0,2	0,2
Totaal	0,4	0,4

De mutaties kunnen als volgt worden weergegeven:

	2013	2012
Balanswaarde begin van het jaar	0,4	0,5
Uitkeringen herverzekering	- 0,1	- 0,1
Overige mutaties	0,1	-
Balanswaarde eind van het jaar	0,4	0,4

De verzekering op risicobasis betreft ingegane verzekeringsuitkeringen, die Pensioenfonds KLM Health Services in het kader van de collectieve waardeoverdracht in 2010 aan het pensioenfonds heeft gecedeerd. De betreffende herverzekeringsovereenkomst is op 31 december 2010 geëindigd.

Het garantiecontract is een aflopend herverzekeringscontract. De nominale pensioenverplichtingen zijn herverzekerd, zodat de indexering van de pensioenrechten en pensioenen voor rekening van het pensioenfonds komt. Het beleggingsrisico en de verzekeringstechnische risico's zijn volledig overgedragen. Er is geen winstdelingsregeling met de verzekeraar overeengekomen.

Het herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen heeft voor het overgrote deel een langlopend karakter.

6 Deelnemingen

Onder deelnemingen is opgenomen het 33,3% belang in Blue Sky Group B.V., statutair gevestigd te Amstelveen.

Totaal	2,4	2,6
De mutaties zijn als volgt:		
Balanswaarde begin van het jaar	2,6	2,4
Resultaat	-	0,4
Ontvangen dividend	- 0,2	- 0,2
Balanswaarde eind van het jaar	2,4	2,6

7 Vorderingen en overlopende activa	2013	2012
Werkgevers	42,8	54,8
Bronbelastingen	2,7	3,2
Overige vorderingen en overlopende activa	0,5	1,1
Totaal	46,0	59,1

De vorderingen hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

8 Liquide middelen

Liquide middelen worden onderscheiden van banktegoeden die het karakter hebben van beleggingen of direct beschikbaar zijn om te worden belegd. Deze posten zijn begrepen in vastrentende waarden.

Banktegoeden in rekening-courant	0,4	0,8
Totaal	0,4	0,8

Passiva

	Bestem- mings- reserves	Overige reserves	Totaal
9 Stichtingskapitaal en reserves			
2013			
Stand begin van het jaar	27,0	885,1	912,1
Resultaat	- 8,2	280,6	272,4
Stand eind van het jaar	18,8	1.165,7	1.184,5
2012			
Stand begin van het jaar	38,4	452,3	490,7
Resultaat	- 11,4	432,8	421,4
Stand eind van het jaar	27,0	885,1	912,1

Het stichtingskapitaal bedraagt (ongewijzigd) EUR 45,38 en is gestort bij oprichting.

De mutaties in de bestemmingsreserves zijn als volgt:

	Reserve overgangs- maatregel 3	Reserve premie- korting deelnemers	Totaal
2013			
Stand begin van het jaar	27,0	-	27,0
Resultaat	- 8,2	-	- 8,2
Stand eind van het jaar	18,8	-	18,8
2012			
Stand begin van het jaar	31,7	6,7	38,4
Resultaat	- 4,7	- 6,7	- 11,4
Stand eind van het jaar	27,0	-	27,0

De reserve overgangsmatregel 3 is bestemd voor de financiering van de voorwaarde-
lijke extra pensioenrechten onder het betreffende onderdeel van het pensioenreglement.
Overgangsmatregel 3 is een regeling in het kader van de Wet aanpassing fiscale behan-
deling VUT/prepensioen en introductie levensloop (Wet VPL). Overgangsmatregel 3
geldt voor deelnemers die zijn geboren op of na 1 januari 1950 maar vóór 1 januari 1956
en op 31 december 2005 in dienst waren van KLM. Daarnaast moeten zij vóór het
bereiken van de leeftijd van 51 jaar en 6 maanden als medewerker van het grond-
personeel in dienst zijn getreden en onafgebroken in actieve dienst blijven tot de leeftijd
van 61 jaar en 6 maanden wordt bereikt. Indien wordt voldaan aan deze voorwaarden
wordt op dat moment een extra ouderdomspensioen toegekend, waarvan de hoogte
afhankelijk is van de leeftijd en het aantal dienstjaren. Aan de reserve wordt jaarlijks
rente toegevoegd of onttrokken op basis van het totaalrendement op de beleggingen in
het afgelopen jaar. De werkgever staat garant voor een eventueel tekort.

De onttrekking aan de bestemmingsreserve van per saldo EUR 8,2 miljoen (2012: EUR 4,7 miljoen) is als volgt samengesteld:

	2013	2012
Rentetoevoeging	0,5	4,0
Onttrekking in verband met toegekende pensioenrechten voorgaande jaren	- 1,4	-
Onttrekking in verband met toegekende pensioenrechten verslagjaar	- 7,3	- 8,7
Totaal	- 8,2	- 4,7

De regeling is destijds gefinancierd vanuit een (rentedragende) schuld aan de werkgever die betrekking had op de overgangsregeling VUT die het pensioenfonds ten behoeve van de werkgever uitvoerde en andere overgangsmaatregelen die werkgever en werknemers zijn overeengekomen bij de totstandkoming van de pensioenregeling 2006. Van de totale schuld van EUR 59,8 miljoen ultimo 2006 is een bedrag van EUR 30,0 miljoen bestemd voor bedoelde voorwaardelijke extra rechten ouderdomspensioen voor deze groep deelnemers. Dit bedrag was destijds toereikend op basis van de toenmalige actuariële grondslagen. De toekenning van extra pensioenrechten heeft voor het eerst plaatsgevonden in 2010.

De onttrekkingen aan de bestemmingsreserve in de periode 2010 tot en met 2012 van totaal EUR 13,5 miljoen zijn op de oude grondslagen gebaseerd. Voor de inkoop van extra pensioenrechten in deze periode was op basis van actuele actuariële grondslagen echter totaal EUR 19,8 miljoen benodigd. Het verschil van EUR 6,3 miljoen wordt vooral veroorzaakt door daling van de rekenrente en stijging van de levensverwachting. Hier staat tegenover de benutting van premieruimte van totaal EUR 4,9 miljoen. De benodigde aanpassing bedraagt per saldo EUR 1,4 miljoen, welk bedrag in 2013 alsnog aan de bestemmingsreserve is onttrokken, omdat de toekenning van bedoelde extra pensioenrechten de vermogenspositie van het pensioenfonds niet mag aantasten.

Indien het aan de deelnemers toekomende aandeel in een vermogensoverschot niet direct volledig in premiekorting kan worden omgezet, wordt het meerdere toegevoegd aan de reserve toekomstige premiekortingen voor deelnemers. Aan deze reserve wordt jaarlijks rente toegevoegd op basis van het tienjaarsgemiddelde rendement op de beleggingen. Aan de deelnemers kan premiekorting worden verleend indien en voor zover deze reserve toereikend is.

In 2012 is in verband met verleende premiekorting nog een bedrag van EUR 6,7 miljoen aan deze bestemmingsreserve onttrokken, waarna de stand van de reserve nihil bedraagt. Dit betrof een korting op de aan de deelnemers toegerekende extra premies.

De vermogenspositie wordt toegelicht in de risicoparagraaf op pagina 100 tot en met 110.

10 Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen

	2013		2012	
	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag
Actieve deelnemers	14.629	2.719,6	14.833	2.755,8
Arbeidsongeschikte deelnemers	687	171,8	681	174,8
Gewezen deelnemers	8.302	427,5	8.368	447,7
Ingegaan ouderdomspensioen	6.051	1.499,1	6.017	1.553,6
Ingegaan nabestaandenpensioen	2.878	359,2	2.934	368,3
Ingegaan wezenpensioen	161	5,0	172	5,2
Totaal pensioenuitkeringen	32.708	5.182,2	33.005	5.305,4
Pensioenuitvoeringskosten (excassokosten)	-	51,8	-	53,1
Totaal	32.708	5.234,0	33.005	5.358,5

De voorziening pensioenverplichtingen met betrekking tot arbeidsongeschikte deelnemers bestaat uit:

	2013	2012
Opgebouwde pensioenrechten en toekomstige premievrije opbouw	145,2	146,6
Ingegaan arbeidsongeschiktheidspensioen	26,6	28,2
Totaal	171,8	174,8

De waarde van de voorziening pensioenverplichtingen naar resterende looptijd is als volgt:

Korter dan 1 jaar	155,8	156,5
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	650,5	635,5
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	999,0	970,7
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	1.578,4	1.590,7
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	1.120,1	1.193,9
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	540,9	594,4
Langer dan 40 jaar	189,3	216,8
Totaal	5.234,0	5.358,5

De mutaties in de voorziening pensioenverplichtingen zijn als volgt:

	2013	2012
Stand begin van het jaar	5.358,5	4.921,7
Pensioenopbouw actieve deelnemers	174,2	184,7
Opslag pensioenuitvoeringskosten	1,6	1,7
Inkomende waardeoverdrachten	1,9	2,6
Uitgaande waardeoverdrachten	- 1,9	- 1,0
Rentetoevoeging	18,8	76,0
Wijziging rekenrente	- 181,4	498,5
Indexering	11,5	22,5
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	- 146,6	- 146,8
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	- 1,5	- 1,5
Wijziging actuariële grondslagen	-	- 192,0
Actuariële resultaten	- 1,1	- 7,9
Stand eind van het jaar	5.234,0	5.358,5

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2013 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde rekenrente van 2,8% worden afgeleid.

Ultimo 2012 was de afgeleide rekenrente 2,5%.

11 Schulden en overlopende passiva

Kredietinstellingen	-	7,0
Pensioenuitkeringen	8,2	8,1
Belastingen en premies sociale verzekeringen	3,2	3,0
Overige schulden en overlopende passiva	0,3	0,7
Totaal	11,7	18,8

Het pensioenfonds heeft een kredietfaciliteit bij de huisbankier van EUR 45,0 miljoen (2012: EUR 45,0 miljoen).

De schulden hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

Overige informatie

Beleggingsportefeuille

De totale beleggingsportefeuille bedraagt EUR 6.383,9 miljoen (2012: EUR 6.223,0 miljoen) en is als volgt samengesteld:

	2013	2012
Vastgoed	494,3	503,2
Aandelen	2.629,6	2.461,7
Vastrentende waarden	2.992,8	2.860,0
Derivaten activa	287,2	413,6
Derivaten passiva	- 22,9	- 12,0
	6.381,0	6.226,5
Vorderingen en overlopende activa	3,1	3,7
Schulden	- 0,2	- 7,2
Totaal	6.383,9	6.223,0

Marktwaaarde beleggingen

De marktwaaarde van de beleggingen wordt vastgesteld op basis van directe markt-noteringen, wordt afgeleid van directe marktnoteringen of wordt benaderd door middel van waarderingmodellen en waarderingstechnieken.

Van directe marktnotering is sprake indien beleggingen worden verhandeld op één of meer actieve openbare markten. Hiertoe worden ook gerekend participaties in Blue Sky beleggingspools waarvan de beleggingen een directe marktnotering hebben.

Indien de waardering van beleggingen wordt afgeleid van directe marktnoteringen, worden de beleggingen gewaardeerd op basis van een model, waarbij alle inputvariabelen zijn gebaseerd op marktnoteringen. In geval van over-the-counter derivaten, zoals interest rate swaps, valutaswaps en valutatermijncontracten, betreffen deze variabelen onder meer interbancaire rentecurves, swaprentes en valutakoersen. Tot deze categorie worden ook gerekend participaties in Blue Sky beleggingspools die beleggen in andere niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen (fund of funds) waarvan niet dagelijks de intrinsieke waarde wordt bepaald.

Indien de marktwaaarde van beleggingen wordt vastgesteld door middel van waarderingmodellen en waarderingstechnieken, worden de inputvariabelen geschat door externe deskundigen in verband met het ontbreken van openbare marktgegevens. Tot deze categorie worden gerekend alle directe en indirecte beleggingen in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen en private equity fondsen, waarvan de waardering is gebaseerd op

taxaties. De waardering is gebaseerd op voor deze sectoren geldende waarderingsrichtlijnen. Tot deze categorie worden ook over-the-counter aandelenopties gerekend.

De beleggingsportefeuille is als volgt ingedeeld naar de drie onderscheiden categorieën:

	Directe markt- notering	Afgeleide markt- notering	Waarderings- modellen en -technieken	Totaal
2013				
Vastgoed	244,0	–	250,3	494,3
Aandelen	2.550,5	67,6	11,5	2.629,6
Vastrentende waarden	2.983,6	9,2	–	2.992,8
Derivaten activa	0,9	263,3	23,0	287,2
Derivaten passiva	–	– 22,9	–	– 22,9
Totaal	5.779,0	317,2	284,8	6.381,0

2012				
Vastgoed	254,2	–	249,0	503,2
Aandelen	2.407,6	49,7	4,4	2.461,7
Vastrentende waarden	2.832,1	27,9	–	2.860,0
Derivaten activa	0,3	323,7	89,6	413,6
Derivaten passiva	– 0,4	– 11,6	–	– 12,0
Totaal	5.493,8	389,7	343,0	6.226,5

Mutaties beleggingen

De mutaties in de portefeuilles vastgoed, aandelen en vastrentende waarden zijn als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal
2013				
Balanswaarde begin van het jaar	503,2	2.461,7	2.860,0	5.824,9
Aankopen	31,9	443,4	648,3	1.123,6
Verkopen	– 54,7	– 625,2	– 244,2	– 924,1
Waardeveranderingen	13,9	349,7	– 277,7	85,9
Mutatie deposito's en liquiditeiten			6,4	6,4
Balanswaarde eind van het jaar	494,3	2.629,6	2.992,8	6.116,7

	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal
2012				
Balanswaarde begin van het jaar	458,5	2.239,7	2.655,3	5.353,5
Aankopen	49,8	358,1	630,2	1.038,1
Verkopen	- 61,7	- 472,2	- 749,8	- 1.283,7
Waardeveranderingen	56,6	336,1	347,6	740,3
Mutatie deposito's en liquiditeiten			- 23,3	- 23,3
Balanswaarde eind van het jaar	503,2	2.461,7	2.860,0	5.824,9

De mutaties in de portefeuille valutaderivaten (valutaswaps en valutatermijncontracten) zijn als volgt:

	2013	2012
Balanswaarde begin van het jaar	60,9	- 229,6
Aankopen	-	-
Verkopen en afwikkeling	- 65,8	276,5
Waardeveranderingen	149,8	14,0
Balanswaarde eind van het jaar	144,9	60,9
Derivaten activa	167,8	72,5
Derivaten passiva	- 22,9	- 11,6
Per saldo	144,9	60,9

De mutaties in de portefeuille aandelenderivaten zijn als volgt:

	Putopties	Futures	Totaal
2013			
Balanswaarde begin van het jaar	89,6	0,3	89,9
Aankopen	-	-	-
Verkopen en afwikkeling	- 0,6	- 5,2	- 5,8
Waardeveranderingen	- 66,0	5,5	- 60,5

Balanswaarde eind van het jaar	23,0	0,6	23,6
---------------------------------------	-------------	------------	-------------

Derivaten activa	23,0	0,6	23,6
Derivaten passiva	-	-	-

Per saldo	23,0	0,6	23,6
------------------	-------------	------------	-------------

2012			
Balanswaarde begin van het jaar	103,9	3,8	107,7
Aankopen	53,8	-	53,8
Verkopen en afwikkeling	-	- 19,7	- 19,7
Waardeveranderingen	- 68,1	16,2	- 51,9

Balanswaarde eind van het jaar	89,6	0,3	89,9
---------------------------------------	-------------	------------	-------------

Derivaten activa	89,6	0,3	89,9
Derivaten passiva	-	-	-

Per saldo	89,6	0,3	89,9
------------------	-------------	------------	-------------

De mutaties in de portefeuille rentederivaten zijn als volgt:

	Interest rate swaps	Futures	Totaal
2013			
Balanswaarde begin van het jaar	251,2	- 0,4	250,8
Aankopen	-	-	-
Verkopen en afwikkeling	- 72,3	- 1,1	- 73,4
Waardeveranderingen	- 79,4	1,8	- 77,6
Verandering lopende rente	- 4,0	-	- 4,0
Balanswaarde eind van het jaar	95,5	0,3	95,8
Derivaten activa	95,5	0,3	95,8
Derivaten passiva	-	-	-
Per saldo	95,5	0,3	95,8
2012			
Balanswaarde begin van het jaar	200,1	- 3,3	196,8
Aankopen	-	-	-
Verkopen en afwikkeling	- 33,2	9,0	- 24,2
Waardeveranderingen	81,9	- 6,1	75,8
Verandering lopende rente	2,4	-	2,4
Balanswaarde eind van het jaar	251,2	- 0,4	250,8
Derivaten activa	251,2	-	251,2
Derivaten passiva	-	- 0,4	- 0,4
Per saldo	251,2	- 0,4	250,8

Niet in de balans opgenomen verplichtingen

De investerings- en stortingsverplichtingen bedragen:

	2013	2012	Maximale looptijd
Vastgoed	85,2	21,3	3 jaar
Private equity	55,1	39,6	13 jaar
Totaal	140,3	60,9	

Voorwaardelijke verplichtingen

De niet in de balans opgenomen pensioenverplichtingen bedragen EUR 41,1 miljoen (2012: EUR 56,1 miljoen). Dit betreft de actuariële waarde van de voorwaardelijke pensioenverplichtingen uit hoofde van overgangsmaatregel 3, berekend op basis van actuele actuariële grondslagen.

In verband met de garantie van de werkgever bestaat in ieder geval een voorwaardelijke vordering van EUR 5,9 miljoen (2012: EUR 4,6 miljoen). Deze voorwaardelijke vordering is gebaseerd op de actuariële grondslagen van 31 december 2005. Voor de inkoop van pensioenrechten is beschikbaar een bedrag van EUR 24,7 miljoen, namelijk de bestemmingsreserve van EUR 18,8 miljoen en de (voorwaardelijke) vordering op de werkgever van EUR 5,9 miljoen. Zonder aanvullende door cao-partijen beschikbaar te stellen financiering boven genoemd bedrag van EUR 5,9 miljoen, is sprake van een tekort voor de inkoop van pensioenrechten onder overgangsmaatregel 3 van totaal EUR 16,4 miljoen⁴.

De actuariële waarde van de indexeringsachterstand bedraagt EUR 102,8 miljoen (2012: EUR 95,8 miljoen).

De door actieve deelnemers opgelopen indexeringsachterstand ten opzichte van de loonindex heeft betrekking op het volgende jaar:

Jaar	Loonindex	Toegekend	Verschil
1 januari 2012	3,0%	1,5%	1,5%

⁴ Het tekort van 16,4 miljoen, vermeerderd met de (voorwaardelijke) vordering op de werkgever van 5,9 miljoen, komt overeen met het in het bestuursverslag genoemde bedrag van 22,3 miljoen.

De door gewezen deelnemers en pensioengerechtigden opgelopen indexeringsachterstand ten opzichte van de prijsindex heeft betrekking op de volgende jaren:

Jaar	Afgeleide prijsindex	Toegekend	Vershil
1 januari 2014	0,9%	0,5%	0,4%
1 januari 2013	2,0%	1,0%	1,0%
1 januari 2012	2,3%	1,2%	1,1%

Jaarlijks neemt het bestuur een besluit over de indexering van de pensioenrechten, inclusief de inhaal van de ontstane indexeringsachterstand.

Het pensioenfonds vormt met Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM, Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel, Blue Sky Group B.V., Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group, Eagle Fund Beheer B.V. en de Blue Sky beleggingsfondsen een fiscale eenheid voor de omzetbelasting en is hoofdelijk aansprakelijk voor de daaruit voortvloeiende belastingverplichtingen.

Risicobeheer

In het bestuursverslag worden de belangrijke risico's die het pensioenfonds loopt besproken en wordt ingegaan op het beleid dat wordt gevoerd om deze risico's te beheersen. In deze paragraaf van de jaarrekening worden voornamelijk de financiële risico's beschreven en gekwantificeerd.

Het belangrijkste risico van het pensioenfonds is het solvabiliteitsrisico. Dit is het risico dat het fonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. De solvabiliteit wordt gemeten aan de hand van het verschil tussen het aanwezig eigen vermogen en het vereist eigen vermogen. Daarnaast wordt de dekkingsgraad als solvabiliteitsratio gehanteerd. Door middel van een ALM-studie kan inzicht worden verkregen in de toekomstige ontwikkeling van het solvabiliteitsrisico. In een ALM-studie wordt integraal gekeken naar het financieringsbeleid, het indexeringsbeleid en het strategische beleggingsbeleid.

Het vereist eigen vermogen wordt in beginsel berekend op basis van een scenarioanalyse zoals gebruikt in de standaardmethode voor de solvabiliteitstoets van DNB. Het standaardmodel is aangevuld met een intern model voor financiële instrumenten die niet goed passen in het standaardmodel. Dit scenario geeft een schatting van het neerwaartse risico bij een horizon van één jaar met een betrouwbaarheidsniveau van 97,5%. Dit betekent dat het vereist eigen vermogen zodanig wordt berekend dat met een zekerheid van 97,5% wordt voorkomen dat binnen een termijn van één jaar de waarde van de nettoactiva lager is dan de waarde van de pensioenverplichtingen.

Het surplus van het aanwezig eigen vermogen ten opzichte van het vereist eigen vermogen, berekend op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille ultimo verslagjaar, bedraagt EUR 180,5 miljoen (2012: EUR 2,4 miljoen):

Vereiste buffers	2013	2012
• Rentemismatchrisico	387,5	314,6
• Vastgoedrisico en aandelenrisico	698,8	626,4
• Valutarisico	165,5	236,5
• Commodityrisico	-	-
• Kredietrisico	82,5	70,4
• Verzekeringstechnisch risico	164,9	172,8
• Liquiditeitsrisico	-	-
• Concentratierisico	-	-
• Operationeel risico	-	-
• Actief risico	-	-
Totaal	1.499,2	1.420,7
Diversificatie van risico's	- 514,0	- 538,0
Totaal vereist eigen vermogen	985,2	882,7
Aanwezig eigen vermogen	1.165,7	885,1
Surplus	180,5	2,4

Het aanwezig eigen vermogen ten behoeve van de solvabiliteitstoets van DNB is als volgt berekend:

Totaal stichtingskapitaal en reserves	1.184,5	912,1
Af: reserve overgangsmaatregel 3	- 18,8	- 27,0
Aanwezig eigen vermogen FTK	1.165,7	885,1

Op grond van het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen (FTK) mag de reserve overgangsmaatregel 3 niet tot de aanwezige solvabiliteit worden gerekend. Deze bestemmingsreserve blijft ook voor de berekening van de dekkingsgraad buiten beschouwing.

De aldus berekende nominale dekkingsgraad bedraagt 122,3% (2012: 116,5%). De met het vereist vermogen overeenkomende dekkingsgraad bedraagt 118,8% (2012: 116,5%).

Het vereist eigen vermogen, berekend op basis van de strategische beleggingsportefeuille, bedraagt EUR 970,5 miljoen (2012: EUR 871,1 miljoen). Het hierbij

behorende vermogenoverschot bedraagt EUR 195,2 miljoen (2012: EUR 14,0 miljoen).
De hiermee overeenkomende dekkingsgraad bedraagt 118,5% (2012: 116,3%).

Het minimaal vereist eigen vermogen komt overeen met een nominale dekkingsgraad van 104,3% (2012: 104,3%) en bedraagt EUR 223,1 miljoen (2012: EUR 229,8 miljoen).

De ontwikkeling van de nominale dekkingsgraad kan als volgt worden geanalyseerd:

	2013	2012
Nominale dekkingsgraad begin van het jaar	116,5%	109,2%
Premies	- 0,4%	0,1%
Pensioenuitkeringen	0,5%	0,3%
Indexering pensioenrechten	- 0,2%	- 0,5%
Wijziging rekenrente voorziening pensioenverplichtingen	4,1%	- 6,7%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	2,0%	14,5%
Wijziging actuariële grondslagen	0,0%	0,3%
Overige oorzaken	- 0,2%	- 0,7%
Nominale dekkingsgraad eind van het jaar	122,3%	116,5%

Het effect van de overgang op de UFR-methodiek in 2012 is in dit overzicht opgenomen onder wijziging rekenrente.

Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden de pensioenverplichtingen contant gemaakt tegen de reële rente. De reële rente wordt berekend door de nominale rente te verminderen met de geschatte inflatiecomponent. De nominale rente wordt vastgesteld op de driemaandsgemiddelde marktrente met aanpassing op basis van de UFR voor looptijden vanaf 20 jaar. De als basis voor de reële rentecurve gehanteerde nominale rentecurve is daarmee gelijk aan de rentetermijnstructuur DNB. De geschatte inflatiecomponent, de break-even inflatie, wordt bepaald door euro inflation linked staatsobligaties, die gekoppeld zijn aan de Europese Harmonized Inflation Consumer Price (excluding tobacco) inflatie-index, te vergelijken met nominale euro staatsobligaties van vergelijkbare looptijden. Hierbij wordt zoveel mogelijk gewerkt met obligaties van de hoogst beschikbare kredietwaardigheid. De inflatie wordt eveneens vastgesteld op basis van een driemaandsgemiddelde. De looninflatie wordt gelijk verondersteld aan de prijs-inflatie.

De reële dekkingsgraad bedraagt 83,3% (2012: 74,8%) en is gebaseerd op een afgeleide reële rekenrente van 0,8% (2012: 0,3%).

De ontwikkeling van de reële dekkingsgraad kan als volgt worden geanalyseerd:

	2013	2012
Reële dekkingsgraad begin van het jaar	74,8%	72,6%
Premies	- 0,9%	- 0,5%
Pensioenuitkeringen	- 0,5%	- 0,7%
Indexering pensioenrechten	1,2%	1,4%
Wijziging rekenrente rentedeel	3,9%	- 2,7%
Wijziging rekenrente inflatiedeel	3,0%	- 4,8%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	1,3%	9,6%
Wijziging actuariële grondslagen	0,0%	0,1%
Overige oorzaken	0,5%	- 0,2%
Reële dekkingsgraad eind van het jaar	83,3%	74,8%

Het fonds heeft ingevolge artikel 138 van de Pensioenwet in 2009 een langetermijnherstelplan bij DNB ingediend. Het herstelplan is erop gericht dat het pensioenfonds binnen vijftien jaar weer beschikt over het vereist eigen vermogen. In het herstelplan wordt uitgegaan van bestaand premiebeleid, indexeringsbeleid en beleggingsbeleid. Indien en zolang sprake is van een reservetekort, wordt het tekort in 15 jaar als extra premie bij de werkgever in rekening gebracht.

In 2013 is een geactualiseerd herstelplan (ongewijzigde einddatum 31 december 2023) ingediend. Hierin wordt aangesloten bij actueel premiebeleid, indexeringsbeleid en beleggingsbeleid. In het herstelplan wordt rekening gehouden met de versoering van de regeling per 1 januari 2013, die neerkomt op verlaging van het opbouwpercentage met 0,1 procentpunt en verhoging van de minimum dekkingsgraad in de indexeringsstaffel van 105% naar 110%. De premie wijzigt niet.

De ontwikkeling van de dekkingsgraad ten opzichte van de prognose in het herstelplan is als volgt:

	2013		2012	
	Realisatie	Herstelplan	Realisatie	Herstelplan
Nominale dekkingsgraad begin van het jaar	116,5%	116,5%	109,2%	113,5%
Premies	- 0,4%	- 0,8%	0,1%	1,2%
Pensioenuitkeringen	0,5%	0,5%	0,3%	0,5%
Indexering pensioenrechten	- 0,2%	- 0,5%	- 0,5%	- 2,9%
Wijziging rekenrente pensioenverplichtingen	4,1%	0,0%	- 6,7%	0,0%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	2,0%	3,7%	14,5%	2,9%
Wijziging actuariële grondslagen	0,0%	0,0%	0,3%	0,0%
Overige oorzaken	- 0,2%	0,1%	- 0,7%	0,1%
Nominale dekkingsgraad eind van het jaar	122,3%	119,5%	116,5%	115,3%

De dekkingsgraad is in 2013 sterker verbeterd dan voorzien in het herstelplan, vooral als gevolg van de stijging van de rekenrente volgens de rentetermijnstructuur van DNB. Het aanwezig eigen vermogen is ultimo verslagjaar EUR 180,5 miljoen hoger dan het vereist eigen vermogen. De werkelijke dekkingsgraad is dus hoger dan de vereiste dekkingsgraad. Het vigerende herstelplan kan echter pas worden afgemeld bij DNB indien sprake is van een robuust herstel. Dit houdt in dat gedurende tenminste drie opeenvolgende kwartaaleinden geen tekort wordt gesignaleerd. Het jaareinde van 2013 is het tweede opeenvolgende kwartaaleinde met een vermogensoverschot ten opzichte van het vereist eigen vermogen.

Het solvabiliteitsrisico wordt hierna toegelicht aan de hand van de in de solvabiliteits-toets van DNB onderkende risico's. Met uitzondering van het operationele risico, worden deze risico's aangemerkt als financiële risico's.

Rentemismatchrisico

Rentemismatchrisico is het verschil in rentegevoeligheid tussen de portefeuille vast-rentende waarden (voornamelijk obligaties) en de pensioenverplichtingen. De rentegevoeligheid van de verplichtingen is als gevolg van de langere looptijden hoger dan die van de portefeuille obligaties. Een daling van de marktrente leidt tot een stijging van de waarde van de pensioenverplichtingen, die slechts voor een deel wordt gecompenseerd door een stijging van de waarde van de portefeuille obligaties.

Door afdekking van het rentemismatchrisico is de vermogenspositie van het pensioenfonds minder gevoelig voor de ontwikkeling van de marktrente. Het rentemismatchrisico wordt voor een deel beperkt door belegging in obligaties met een relatief lange rentevastperiode. Het rentemismatchrisico wordt verder afgedekt door middel van interest rate swaps. De effectiviteit van de afdekking door middel van omvang en samenstelling van de obligatieportefeuille en interest rate swaps tezamen bedraagt ultimo 2013 ongeveer 50% (2012: ongeveer 46%). Deze effectiviteit is gebaseerd op de strategische afdekking. Op basis van de feitelijke afdekking bedraagt de effectiviteit ultimo 2013 ongeveer 47% (2012: ongeveer 58%). Hierbij moet worden opgemerkt dat de overgang op de UFR-methodiek voor de discontering van de pensioenverplichtingen in 2012 een positief effect heeft op dit percentage. Bij hantering van de marktrente voor zowel de obligaties, de interest rate swaps als de pensioenverplichtingen bedraagt de effectiviteit van de afdekking ultimo 2013 ongeveer 35% (2012: ongeveer 40%).

De rentegevoeligheid kan worden gemeten aan de hand van de modified duration. Dit is de met de contante waarde van rente en aflossing gewogen gemiddelde looptijd in jaren. De duration mismatch is het verschil tussen de duration van de pensioenverplichtingen en de naar omvang (ten opzichte van de pensioenverplichtingen) gewogen duration van de vastrentende waarden.

De modified duration van de portefeuille vastrentende waarden, de portefeuille interest rate swaps, de pensioenverplichtingen en de duration mismatch zijn als volgt:

	2013	2012
Vastrentende waarden (op basis van marktrente)	12	11
Interest rate swaps (op basis van marktrente)	17	17
Pensioenverplichtingen (op basis van rentetermijnstructuur DNB)	17	18
Mismatch bij renteschok van 0,01%	9	7
Mismatch bij renteschok van 1,0%	10	9

Als de marktrente met 1,0 procentpunt stijgt, daalt de waarde van de vastrentende waarden ongeveer met de modified duration als percentage. Een stijging van de marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een stijging van de gemiddelde rekenrente (rentetermijnstructuur DNB) ten behoeve van de bepaling van de pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 procentpunt. Daardoor daalt de waarde van de pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 maal de modified duration als percentage. Een daling van de marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een daling van de gemiddelde rekenrente ten behoeve van de bepaling van de pensioenverplichtingen met eveneens ongeveer 0,9 procentpunt. Daardoor stijgt de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 maal de modified duration als percentage. Hierbij is geen rekening gehouden met het dempend effect van de driemaandsgemiddelde marktrente in plaats van de actuele marktrente.

Bij een rentestijging daalt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verbetert. Bij een rentedaling stijgt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verslechtert. Het effect van een daling van de rekenrente volgens de rentetermijnstructuur van DNB met 1,0 procentpunt op de nominale dekkingsgraad is een verslechtering met bijna 12 procentpunten (2012: bijna 10 procentpunten). Het effect van een stijging van deze rekenrente met 1,0 procentpunt is een verbetering van de nominale dekkingsgraad met bijna 13 procentpunten (2012: ongeveer 11 procentpunten). Een daling van de nominale marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ruim 14 procentpunten (2012: ruim 12 procentpunten). Een stijging van de nominale marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een stijging van de nominale dekkingsgraad met ruim 15 procentpunten (2012: ruim 13 procentpunten).

Hiervoor is ervan uitgegaan dat de marktrente voor alle looptijden in gelijke mate stijgt of daalt. Er kan echter sprake zijn van verschillen in de rentebeweging voor verschillende looptijden. De lange rente kan bijvoorbeeld sterker stijgen of dalen dan de korte rente. Veranderingen in de rentecurve worden niet gemeten aan de hand van de modified duration, maar hebben wel invloed op de rentemismatch.

Vastgoedrisico en aandelenrisico

Vastgoedrisico is het risico dat de waarde van vastgoed en vastgoedaandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastgoed.

De portefeuille vastgoed maakt ongeveer 8% (2012: ongeveer 8%) uit van de totale beleggingen. Een waardedaling van deze beleggingen met 25% resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ruim 2 procentpunten (2012: ruim 2 procentpunten). Een waardestijging van deze beleggingen met 25% daarentegen resulteert in een verbetering van de dekkingsgraad met ruim 2 procentpunten (2012: ruim 2 procentpunten).

Aandelenrisico is het risico dat de waarde van aandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost aandelen. De aandelenportefeuille maakt ongeveer 41% (2012: ongeveer 40%) uit van de totale beleggingsportefeuille. Het aandelenrisico wordt door middel van langlopende aandelen-indexopties (gekochte average price putopties) afgedekt. De effectiviteit van de afdekking bedraagt ultimo 2013 ongeveer 7% (2012: ongeveer 20%). Een waardedaling van de portefeuille met 25% resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 12 procentpunten (2012: ongeveer 9 procentpunten). Een waardestijging van de portefeuille met 25% resulteert in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 12 procentpunten (2012: ongeveer 10 procentpunten).

Valutarisico

Valutarisico is het risico dat de waarde van beleggingen verandert als gevolg van veranderingen in valutakoersen.

De valutaverdeling van de beleggingen in vastgoed, aandelen en vastrentende waarden (uitgedrukt in euro's) vóór en na afdekking van het valutarisico is als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vast- rentende waarden	Totaal	Valuta- afdekking	Nettopositie
2013						
Euro	229,4	450,9	1.526,9	2.207,2	2.993,6	5.200,8
Amerikaanse dollar	179,0	842,5	1.010,8	2.032,3	- 1.907,4	124,9
Canadese dollar	-	106,0	49,6	155,6	- 150,8	4,8
Australische dollar	6,3	67,8	23,3	97,4	- 95,1	2,3
Japanse yen	15,7	143,5	0,1	159,3	- 152,5	6,8
Britse pond	30,1	326,4	233,3	589,8	- 599,2	- 9,4
Zwitserse frank	12,6	118,9	-	131,5	-	131,5
Zweedse kroon	9,1	46,5	33,0	88,6	- 88,6	-
Overige valuta's ontwikkelde landen	1,1	43,8	-	44,9	-	44,9
Valuta's opkomende landen	11,0	483,3	115,8	610,1	-	610,1
Totaal	494,3	2.629,6	2.992,8	6.116,7	-	6.116,7

	Vastgoed	Aandelen	Vast- rentende waarden	Totaal	Valuta- afdekking	Nettopositie
2012						
Euro	235,4	343,9	1.326,8	1.906,1	3.290,2	5.196,3
Amerikaanse dollar	164,9	832,1	963,2	1960,2	- 2.242,2	- 282,0
Canadese dollar	-	61,7	67,7	129,4	- 123,8	5,6
Australische dollar	9,3	73,8	32,6	115,7	- 115,6	0,1
Japanse yen	12,5	170,7	-	183,2	- 187,1	- 3,9
Britse pond	33,9	301,4	204,5	539,8	- 525,5	14,3
Zwitserse frank	15,8	103,8	-	119,6	-	119,6
Zweedse kroon	12,7	36,9	40,3	89,9	- 96,0	- 6,1
Overige valuta's ontwik- kelde landen	0,7	38,8	-	39,5	-	39,5
Valuta's opkomende landen	18,0	498,6	224,9	741,5	-	741,5
Totaal	503,2	2.461,7	2.860,0	5.824,9	-	5.824,9

Het valutarisico op beleggingen in Amerikaanse dollars, Canadese dollars, Australische dollars, Japanse yens, Britse ponden en Zweedse kronen wordt afgedekt tegen de euro door middel van valutaswaps en valutatermijncontracten. Posities in andere valuta's van ontwikkelde landen worden niet afgedekt. De posities in valuta's van een aantal opkomende landen werden in verband met de hoge correlatie met de Amerikaanse dollar tot medio 2013 afgedekt als ware het Amerikaanse dollars. De afdekking van aandelenposities in valuta's van deze opkomende landen naar de Amerikaanse dollar is medio 2013 beëindigd.

Commodityrisico

Commodityrisico is het risico dat de waarde van commoditybeleggingen verandert als gevolg van veranderingen in de marktprijzen van desbetreffende (onderliggende) grondstoffen. Het fonds belegt niet in commodities of commodityderivaten, zodat geen sprake is van commodityrisico.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico dat tegenpartijen hun contractuele verplichtingen aan het pensioenfonds of de beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds participeert niet nakomen. Informatie over de kredietwaardigheid van de portefeuille op basis van credit ratings en over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastrentende waarden. Ongeveer 41% (2012: ongeveer 49%) van de totale portefeuille heeft de hoogste rating AAA. In de toelichting op de derivatenposities is informatie over de daarvoor verkregen zekerheden vermeld.

Verzekeringstechnisch risico

Het belangrijkste verzekeringstechnisch risico is het langlevenrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Door toepassing van de AG-prognosetafels 2012-2062 met correcties voor ervaringssterfte wordt rekening gehouden met een toekomstige verbetering van de levensverwachting. Dit neemt niet weg dat een grote mate van onzekerheid bestaat met betrekking tot de toekomstige ontwikkeling van de levensverwachting.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen (voornamelijk de pensioenuitkeringen) te kunnen voldoen. Dit risico is onder normale omstandigheden nagenoeg afwezig, omdat de pensioenuitkeringen voor een belangrijk deel kunnen worden voldaan uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten en bovendien verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit liquide vermogenstitels. Dit neemt niet weg dat ingenomen derivatenposities kunnen leiden tot de contractuele verplichting tot bijstorting. Feitelijk is het liquiditeitsrisico geen onderdeel van het solvabiliteitsrisico, namelijk het risico dat het pensioenfonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. Het liquiditeitsrisico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Concentratierisico

Concentratierisico kan optreden als een goede spreiding van beleggingen of pensioenverplichtingen ontbreekt. In het standaardmodel van DNB voor de bepaling van het vereist eigen vermogen is het concentratierisico gelijkgesteld aan nihil. Het pensioenfonds voldoet aan deze veronderstelling van een voldoende gediversifieerde beleggingsportefeuille en een voldoende evenwichtige demografische opbouw van de populatie. In de toelichting op de balanspost vastrentende waarden zijn de posten die meer dan 5% uitmaken van de totale obligatieportefeuille vermeld. Duitse, Franse, Britse en Amerikaanse staatsleningen maken gezamenlijk ongeveer 53% (2012: ongeveer 62%) uit van de totale obligatieportefeuille. De actiefpost derivaten heeft voor ongeveer 96% (2012: ongeveer 99%) betrekking op zes tegenpartijen. De totale marktwaarde van deze contracten komt overeen met ongeveer 9% (2012: ongeveer 14%) van de marktwaarde van de obligatieportefeuille. Voor de derivatenposities zijn voldoende zekerheden verkregen. Het concentratierisico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Operationeel risico

Operationeel risico is het risico dat optreedt bij de uitvoering van de activiteiten als gevolg van niet afdoende of falende processen, menselijk gedrag en systemen bij de uitvoeringsorganisaties of als gevolg van externe gebeurtenissen. Het pensioenfonds besteedt de operationele activiteiten uit aan Blue Sky Group B.V., zodat het operationele risico voornamelijk bestaat uit het risico dat de met deze organisatie gemaakte afspraken niet worden nagekomen. Blue Sky Group legt verantwoording af over de

beheersing van de processen, waarbij jaarlijks een ISAE 3402-rapportage wordt overgelegd. Het operationeel risico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Actief risico

Actief risico is het risico dat het rendement van een beleggingsportefeuille afwijkt van de voor deze beleggingsportefeuille gehanteerde benchmark. Op basis van een ALM-studie wordt een strategische beleggingsmix bepaald. Ter beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten wordt voor de afzonderlijke beleggingscategorieën binnen de totale beleggingsportefeuille een benchmark bepaald, die worden geaggregeerd op portefeuilleniveau. Door middel van zowel actief beheer van de onderscheiden afzonderlijke beleggingsportefeuilles per assetcategorie (selectie van individuele vermogens-titels) als actief beheer van de totale portefeuille (afwijking van de strategische mix) wordt actief risico aangegaan. Een belangrijke maatstaf voor het actief risico is de tracking error. Door middel van de tracking error wordt de afwijking van het rendement van een beleggingsportefeuille ten opzichte van een benchmarkportefeuille gemeten. De benchmarkportefeuille dient dus als referentiekader voor de beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten. Een hogere tracking error impliceert een hogere mate van actief risico. De tracking error van de totale portefeuille heeft zich gedurende 2013 tussen 1,4% en 2,2% bewogen (2012: tussen 1,8% en 2,1%), waarmee binnen de hiervoor gestelde limiet van 2,5% is gebleven. In de standaardtoets van DNB wordt geen rekening gehouden met het actief risico. Het actief risico wordt op maandbasis gemonitord en bewaakt.

Naast de in de solvabiliteitstoets van DNB onderkende risico's wordt nog het indexeringsrisico onderscheiden.

Indexeringsrisico

De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Het bestuur van het pensioenfonds stelt jaarlijks de indexering vast met inachtneming van de financiële positie van het pensioenfonds. Indexeringsrisico is het risico dat de indexeringsambitie niet wordt gerealiseerd als gevolg van tegenvallend rendement op de beleggingen, tegenvallende inflatie, daling van de marktrente en demografische ontwikkelingen.

TOELICHTING REKENING VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen in miljoenen euro's)

Baten en lasten pensioenactiviteiten

12 Premies	2013	2012
Werkgeversdeel		
• Doorsneepremie	138,4	139,5
• Extra premie	–	27,0
Totaal werkgeversdeel	138,4	166,5
Werknemersdeel		
• Doorsneepremie	31,2	31,0
• Extra premie	–	6,8
• Premiekorting	–	– 6,7
Totaal werknemersdeel	31,2	31,1
FVP	–	0,3
Totaal	169,6	197,9

De feitelijke premie is gebaseerd op een doorsneepremiebeleid. Afhankelijk van de vermogenspositie bij aanvang van het verslagjaar wordt premiekorting verleend of extra premie gevraagd. Over 2013 is conform het overschotten- en tekortenbeleid geen extra premie berekend. De extra premie over 2012 bedroeg totaal EUR 33,8 miljoen, waarvan werkgeversdeel EUR 27,0 miljoen en werknemersdeel EUR 6,8 miljoen. Van het werknemersdeel is een bedrag van EUR 6,7 miljoen ten laste van de reserve toekomstige premiekortingen voor deelnemers gebracht.

De (zuivere) kostendeekkende premie overeenkomstig artikel 130 van de Pensioenwet bedraagt EUR 190,8 miljoen (2012: EUR 205,0 miljoen).

De (zuivere) kostendekkende premie is als volgt samengesteld:

	2013	2012
Pensioenopbouw	149,0	155,1
Individuele salarisontwikkeling	-	-
Toegezegde indexering	-	-
Risicopremies overlijden en invaliditeit	10,7	16,4
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	4,8	4,8
Solvabiliteitsopslag	26,3	28,7
Totaal	190,8	205,0

Met ingang van het verslagjaar wordt de feitelijke premie jaarlijks getoetst aan een gedempte kostendekkende premie. Voor de bepaling van deze gedempte kostendekkende premie wordt een rekenrente van 3,4% gehanteerd.

De gedempte kostendekkende premie over 2013 bedraagt EUR 162,3 miljoen en is als volgt samengesteld:

Pensioenopbouw	125,4
Individuele salarisontwikkeling	-
Toegezegde indexering	-
Risicopremies overlijden en invaliditeit	10,0
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	4,6
Solvabiliteitsopslag	22,3
Totaal	162,3

De feitelijke premie wordt met ingang van het verslagjaar getoetst aan de gedempte kostendekkende premie. Voorheen werd de feitelijke premie getoetst aan de (zuivere) kostendekkende premie, berekend op basis van de rentetermijnstructuur DNB bij aanvang van het verslagjaar. De feitelijke premie over 2013 is EUR 7,3 miljoen hoger dan de gedempte kostendekkende premie. Vorig jaar was de feitelijke premie EUR 0,4 miljoen lager dan de (zuivere) kostendekkende premie.

13 Waardeoverdrachten

Hieronder is opgenomen het saldo van inkomende bedragen uit hoofde van overgenomen pensioenverplichtingen en uitgaande bedragen uit hoofde van overgedragen pensioenverplichtingen.

	2013	2012
Inkomende waardeoverdrachten	1,7	2,1
Uitgaande waardeoverdrachten	- 1,6	- 0,8
Saldo	0,1	1,3

14 Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende nominale waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. De pensioenopbouw wordt berekend op basis van de rentetermijnstructuur DNB primo verslagjaar. Ook is hieronder opgenomen de toevoeging aan de voorziening als gevolg van de individuele salarisontwikkeling.

Pensioenopbouw actieve deelnemers	174,2	184,7
Toekomstige pensioenuitvoeringskosten	1,6	1,7
Totaal	175,8	186,4

Van de pensioenopbouw heeft een bedrag van EUR 14,5 miljoen (2012: EUR 13,2 miljoen) betrekking op de inkoop van pensioenrechten uit hoofde van overgangsmaatregel 3.

15 Indexering

Onder indexering is opgenomen de toegekende indexering (toeslagverlening) onder de middelloonregeling en het effect van de algemene salarisontwikkeling onder de eindloonregeling. Het effect van de individuele salarisontwikkeling is opgenomen onder pensioenopbouw.

Actieve deelnemers	- 0,2	0,1
Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	11,7	22,4
Totaal	11,5	22,5

De pensioenrechten van deelnemers aan de middelloonregeling zijn per 1 januari 2014 niet verhoogd (1 januari 2013: eveneens niet verhoogd). De ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten zijn per 1 januari 2014 verhoogd met 0,50% (1 januari 2013: 1,00%).

16 Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur DNB per balansdatum. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode.

	2013	2012
Totaal	18,8	76,0

De in het verslagjaar aan de voorziening pensioenverplichtingen toegevoegde rente is gebaseerd op een rekenrente van 0,4% (2012: 1,5%).

17 Wijziging rekenrente

De waarde van de pensioenverplichtingen verandert onder invloed van veranderingen in de rekenrente.

Totaal	181,4	- 498,5
---------------	--------------	----------------

De afgeleide rekenrente is in 2013 gestegen van 2,5% tot 2,8% (driemaandsgemiddelde marktrente en ultimate forward rate) en is in 2012 gedaald van 2,7% (driemaandsgemiddelde marktrente) tot 2,5% (driemaandsgemiddelde marktrente en ultimate forward rate).

Het effect van de door DNB voorgeschreven overgang op de UFR-methodiek in 2012 van EUR 176,8 miljoen is opgenomen onder wijziging actuariële grondslagen.

18 Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De hieronder opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen en kosten van de verslagperiode.

	2013	2012
Onttrekking pensioenuitkeringen	146,6	146,8
Onttrekking pensioenuitvoeringskosten	1,5	1,5
Totaal	148,1	148,3

19 Pensioenrechten waardeoverdrachten

Hieronder zijn opgenomen de toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot inkomende waardeoverdrachten en de onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot uitgaande waardeoverdrachten.

Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	- 1,9	- 2,6
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	1,9	1,0
Saldo	-	- 1,6

20 Wijziging actuariële grondslagen

De actuariële grondslagen zijn de uitgangspunten en veronderstellingen waarop de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is gebaseerd. Onder wijziging actuariële grondslagen is het effect van aanpassing van de bestandsgrondslagen, economische grondslagen en kostengrondslagen op de voorziening opgenomen.

Overgang op AG-prognosetafels 2012-2062	-	- 50,6
Wijziging correctiefactoren	-	65,8
Levensverwachting	-	15,2
Rekenrente (overgang op ultimate forward rate)	-	176,8
Totaal	-	192,0

In 2012 is overgegaan op nieuwe generatietafels van het Actuarieel Genootschap. Hierop worden correcties toegepast in verband met hogere overlevingskansen van de populatie van het pensioenfonds ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze correctiefactoren zijn in 2012 eveneens opnieuw vastgesteld.

Daarnaast is in dat jaar de door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur gewijzigd. Voor looptijden tot en met 20 jaar is de driemaandsgemiddelde swapcurve gehandhaafd. Voor looptijden langer dan 20 jaar is de rentetermijnstructuur aangepast door de onderliggende éénjaarsforwardrente te extrapoleren naar een vast renteniveau, de UFR van 4,2%.

21 Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

Onder overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen zijn opgenomen: actuariële resultaten en mutaties in de pensioenverplichtingen die niet onder een ander hoofd zijn opgenomen.

	2013	2012
Actuariële resultaten, per saldo	1,1	7,9
Totaal	1,1	7,9

22 Pensioenuitkeringen

Ouderdomspensioen	109,3	109,5
Nabestaandenpensioen	33,3	32,9
Wezenpensioen	0,6	0,7
Arbeidsongeschiktheidspensioen	3,3	3,2
Totaal	146,5	146,3

23 Herverzekeringen

Uitkeringen herverzekering	0,1	0,1
Mutatie herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen	-	- 0,1
Totaal	0,1	-

24 Pensioenuitvoeringskosten

Dit betreft de kosten met betrekking tot de uitvoering van de pensioenregeling. De kosten van vermogensbeheer zijn hierin niet begrepen. De kosten van bestuur en financieel beheer worden toegerekend aan pensioenuitvoering en vermogensbeheer.

	2013	2012
Kosten pensioenuitvoering en bestuursondersteuning	4,8	4,8
Overige kosten	0,9	0,6
Totaal vóór toerekening aan vermogensbeheer	5,7	5,4
Toegerekend aan vermogensbeheer	- 0,9	- 0,8
Totaal	4,8	4,6

Baten en lasten beleggingsactiviteiten

25 Beleggingsopbrengsten

Onder beleggingsopbrengsten zijn opgenomen de op de verslagperiode betrekking hebbende:

- directe beleggingsopbrengsten (rente en door beleggingsfondsen uitgekeerd dividend);
- indirecte beleggingsopbrengsten (waardeveranderingen inclusief valutakoersverschillen);
- kosten van vermogensbeheer (exclusief kosten ten laste van beleggingsfondsen).

	Direct	Prijs- verandering	Valuta- verandering	Totaal
2013				
Vastgoed	6,8	21,2	- 7,3	20,7
Aandelen	-	448,1	- 98,4	349,7
Aandelenderivaten	-	- 60,5	-	- 60,5
Vastrentende waarden	0,2	- 255,9	- 21,8	- 277,5
Rentederivaten	23,9	- 77,6	-	- 53,7
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	30,9	75,3	- 127,5	- 21,3
Valutaderivaten	-	-	149,8	149,8
Totaal vóór kosten	30,9	75,3	22,3	128,5
Kosten van vermogensbeheer				- 4,5
Totaal				124,0

	Direct	Prijs- verandering	Valuta- verandering	Totaal
2012				
Vastgoed	7,0	58,1	- 1,5	63,6
Aandelen	-	365,6	- 29,5	336,1
Aandelenderivaten	-	- 51,9	-	- 51,9
Vastrentende waarden	0,3	352,5	- 4,9	347,9
Rentederivaten	20,3	75,8	-	96,1
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	27,6	800,1	- 35,9	791,8
Valutaderivaten	4,3	-	14,0	18,3
Totaal vóór kosten	31,9	800,1	- 21,9	810,1
Kosten van vermogensbeheer				- 4,2
Totaal				805,9

De kosten van vermogensbeheer kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	2013	2012
Beheer beleggingen	2,2	2,1
Advies	1,1	1,1
Overig	0,3	0,2
Totaal vóór toerekening kosten bestuur en financieel beheer	3,6	3,4
Toegerekende kosten bestuur en financieel beheer	0,9	0,8
Totaal	4,5	4,2

26 Overige baten en lasten beleggingsactiviteiten

Resultaat deelnemingen	-	0,4
Opslag termijnbetaling	5,5	3,7
Totaal overige baten	5,5	4,1
Rentelasten	- 0,1	- 0,1
Totaal	5,4	4,0

Actuariële analyse van het resultaat

Het resultaat kan als volgt worden geanalyseerd naar technische winst- en verliesbronnen:

	2013	2012
Resultaat op beleggingen en verplichtingen	292,0	235,4
Resultaat op premies	- 11,7	6,2
Resultaat op waardeoverdrachten	0,1	- 0,3
Resultaat op pensioenuitkeringen	0,1	0,5
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten	2,2	2,2
Wijziging actuariële grondslagen	-	192,0
Actuariële resultaten	1,1	7,9
Resultaat op indexering	- 11,5	- 22,5
Overig resultaat	0,1	-
Totaal	272,4	421,4

Resultaat op beleggingen en verplichtingen

Resultaat beleggingsactiviteiten exclusief vastrentende waarden en interest rate swaps	462,4	359,8
Resultaat vastrentende waarden	- 277,5	347,9
Resultaat interest rate swaps	- 55,5	102,2
Totaal resultaat beleggingsactiviteiten	129,4	809,9
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen	- 18,8	- 76,0
Wijziging rekenrente voorziening pensioenverplichtingen	181,4	- 498,5
Totaal	292,0	235,4

Het resultaat op beleggingen en verplichtingen is gelijk aan het resultaat beleggingsactiviteiten verminderd met de technisch benodigde interest. Het rendement op de totale beleggingsportefeuille over 2013 bedraagt 2,0% tegen 14,8% over 2012. De rentetoevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen is in 2013 gebaseerd op een rekenrente van 0,4% (2012: 1,5%). Dit is de éénjaarsrente volgens de rentetermijnstructuur primo verslagjaar. De afgeleide rekenrente is in 2013 gestegen van 2,5% tot 2,8% (driemaandsgemiddelde marktrente en ultimate forward rate) en in 2012 gedaald van 2,7% (driemaandsgemiddelde marktrente) tot 2,5% (driemaandsgemiddelde marktrente en ultimate forward rate). Het effect van de overgang op de UFR-methodiek in 2012 van EUR 176,8 miljoen is opgenomen onder wijziging actuariële grondslagen.

Resultaat op premies	2013	2012
Premies	169,6	197,9
Beschikbaar voor administratiekosten	- 5,6	- 5,6
Beschikbaar voor excassokosten	- 1,5	- 1,4
Beschikbaar voor pensioenopbouw en individuele salarisontwikkeling	162,5	190,9
Pensioenopbouw actieve deelnemers	- 174,2	- 184,7
Totaal	- 11,7	6,2

Resultaat op waardeoverdrachten

Inkomende waardeoverdrachten	1,7	2,1
Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	- 1,9	- 2,6
Resultaat op inkomende waardeoverdrachten	- 0,2	- 0,5
Uitgaande waardeoverdrachten	- 1,6	- 0,8
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	1,9	1,0
Resultaat op uitgaande waardeoverdrachten	0,3	0,2
Totaal	0,1	- 0,3

Resultaat op pensioenuitkeringen

Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen	146,6	146,8
Werkelijke pensioenuitkeringen	- 146,5	- 146,3
Beschikbaar uit herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen	- 0,1	- 0,1
Werkelijke uitkeringen herverzekering	0,1	0,1
Totaal	0,1	0,5

Resultaat op pensioenuitvoeringskosten	2013	2012
Kostenopslag in premies jaar (administratiekosten en excassokosten)	7,1	7,0
Toevoeging voorziening pensioenverplichtingen (excasso-kosten)	- 1,6	- 1,7
Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen (excasso-kosten)	1,5	1,5
Totaal beschikbaar voor pensioenuitvoeringskosten	7,0	6,8
Werkelijke pensioenuitvoeringskosten	- 4,8	- 4,6
Totaal	2,2	2,2

Wijziging actuariële grondslagen

Overgang op AG-prognosetafels 2012-2062	-	- 50,6
Wijziging correctiefactoren	-	65,8
Levensverwachting	-	15,2
Rekenrente (overgang op ultimate forward rate)	-	176,8
Totaal	-	192,0

In 2012 is overgegaan op nieuwe generatietafels van het Actuarieel Genootschap. Hierop worden correcties toegepast in verband met hogere overlevingskansen van de populatie van het pensioenfonds ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze correctiefactoren zijn in 2012 eveneens opnieuw vastgesteld.

Daarnaast is in dat jaar de door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur gewijzigd. Voor looptijden tot en met 20 jaar is de driemaandsgemiddelde swapcurve gehandhaafd. Voor looptijden langer dan 20 jaar is de rentetermijnstructuur aangepast door de onderliggende éénjaarsforwardrente te extrapoleren naar een vast renteniveau, de UFR van 4,2%.

Actuariële resultaten

Arbeidsongeschiktheid	-	-
Sterfte	3,2	6,4
Flexibele keuzemogelijkheden	- 2,1	0,1
Overig	-	1,4
Totaal	1,1	7,9

Met ingang van 1 januari 2012 wordt een uitloopvoorziening arbeidsongeschiktheidsrisico gevormd vanuit het positieve resultaat op arbeidsongeschiktheid totdat deze voorziening gelijk is aan tweemaal de gevraagde risicopremie.

Op sterfte is een winst geboekt van EUR 3,2 miljoen (2012: winst EUR 6,4 miljoen), bestaande uit een verlies op het kortlevenrisico van EUR 1,8 miljoen (2012: winst EUR 2,7 miljoen) en een winst op het langlevensrisico van EUR 5,0 miljoen (2012: winst EUR 3,7 miljoen).

Resultaat op indexering	2013	2012
Beschikbaar uit premies	-	-
Indexering en algemene salarisontwikkeling	- 11,5	- 22,5
Totaal	- 11,5	- 22,5

De indexering van de pensioenrechten van actieve deelnemers en de indexering van de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten worden gefinancierd uit de reserves. Zij vinden hun oorsprong in het overrendement (resultaat op beleggingen en verplichtingen).

Overige informatie

Verbonden partijen

De aangesloten onderneming KLM N.V. (werkgever), de bestuursleden en de uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group B.V. worden aangemerkt als verbonden partijen.

Tussen het pensioenfonds en de werkgever is een uitvoeringsovereenkomst inzake de financiering en de uitvoering van de pensioenregeling gesloten. Een samenvatting van de uitvoeringsovereenkomst is opgenomen in de paragraaf Financiering en premie van de algemene toelichting op pagina 72 en 73.

Het pensioenfonds heeft geen leningen verstrekt aan bestuursleden en heeft ook anderszins geen vorderingen op bestuursleden. Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de paragraaf Bezoldiging bestuurders hierna.

Het beheer van het pensioenfonds (pensioenuitvoering, bestuursondersteuning en vermogensbeheer) is ondergebracht bij Blue Sky Group B.V. Het pensioenfonds bezit gezamenlijk met Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM en Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel alle aandelen in Blue Sky Group (elk eenderde deel). De dienstverlening aan de aandeelhouders maakt ongeveer 80% (2012: ongeveer 77%) uit van de totale omzet van Blue Sky Group. De overeenkomsten van dienstverlening zijn afgesloten op basis van marktconforme tarieven.

Medewerkers

Het pensioenfonds heeft geen personeel in dienst.

Bezoldiging bestuurders

De bezoldiging van de leden van het bestuur (inclusief de voorzitter) bedraagt totaal EUR 113 duizend (2012: EUR 101 duizend).

Honorarium accountant

De aan het verslagjaar toegerekende accountantshonoraria zoals bedoeld in artikel 382a Titel 9, Boek 2 BW bedragen (bedragen in duizenden euro's):

	2013	2012
Controle van de jaarrekening en de jaarstaten DNB	59	56
Overige controleopdrachten	–	–
Adviesopdrachten	–	–
Totaal	59	56

Belastingen

Het pensioenfonds is op grond van de aard van de activiteiten vrijgesteld van belastingheffing voor de vennootschapsbelasting.

Toezichthouder

Evenals voorgaande jaren is geen sprake van door DNB genomen corrigerende maatregelen ingevolge artikel 96 Pensioenwet, anders dan het vigerende langetermijnherstelplan.

Amstelveen, 24 juni 2014

Bestuur

OVERIGE GEGEVENS

BESTEMMING VAN HET RESULTAAT

In de statuten is geen bepaling opgenomen over de wijze waarop het resultaat moet worden verdeeld. Het resultaat wordt jaarlijks geheel ten gunste dan wel ten laste van de reserves gebracht. Overeenkomstig de in de ABTN vastgelegde regeling wordt een deel van het resultaat toegevoegd of onttrokken aan bestemmingsreserves.

ACTUARIËLE VERKLARING

Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM

Opdracht

Door Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM te Amstelveen is aan Mercer (Nederland) B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2013.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de fondsmiddelen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeelsvorming van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht: heb ik onder meer onderzocht of de technische voorzieningen, het Minimaal Vereist Eigen Vermogen en het Vereist Eigen Vermogen toereikend zijn vastgesteld en heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten. Ik heb mij een oordeel gevormd over de waarschijnlijkheid waarmee het pensioenfonds de tot balansdatum aangegane verplichtingen kan nakomen, mede in aanmerking nemend het financieel beleid van het pensioenfonds.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, in overeenstemming met de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum ten minste gelijk aan het wettelijk Vereist Eigen Vermogen. Gemeten naar de wettelijke maatstaf is ten aanzien van de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, sprake van een toereikende solvabiliteit.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De vermogenspositie van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM is naar mijn mening voldoende. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

Amstelveen, 24 juni 2014

Drs. K. Kusters-van Meurs AAG
verbonden aan Mercer (Nederland) B.V.

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: het Bestuur van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM

Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de in dit rapport opgenomen jaarrekening over 2013 van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM te Amstelveen gecontroleerd. Deze jaarrekening bestaat uit de balans per 31 december 2013, de rekening van baten en lasten en het kasstroomoverzicht over 2013 met de toelichting, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van de stichting is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het bestuursverslag, beide in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW). Het bestuur is tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten. Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan, gericht op het inrichten van controlewerkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting. Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van de door het bestuur van de stichting gemaakte schattingen, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM per 31 december 2013 en van het resultaat en de kasstromen over 2013 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende overige bij of krachtens de wet gestelde eisen

Ingevolge artikel 2:393 lid 5 onder e en f BW vermelden wij dat ons geen tekortkomingen zijn gebleken naar aanleiding van het onderzoek of het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, overeenkomstig Titel 9 Boek 2 BW is opgesteld, en of de in artikel 2:392 lid 1 onder b tot en met h BW vereiste gegevens zijn toegevoegd. Tevens vermelden wij dat het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening zoals vereist in artikel 2:391 lid 4 BW.

Amstelveen, 24 juni 2014

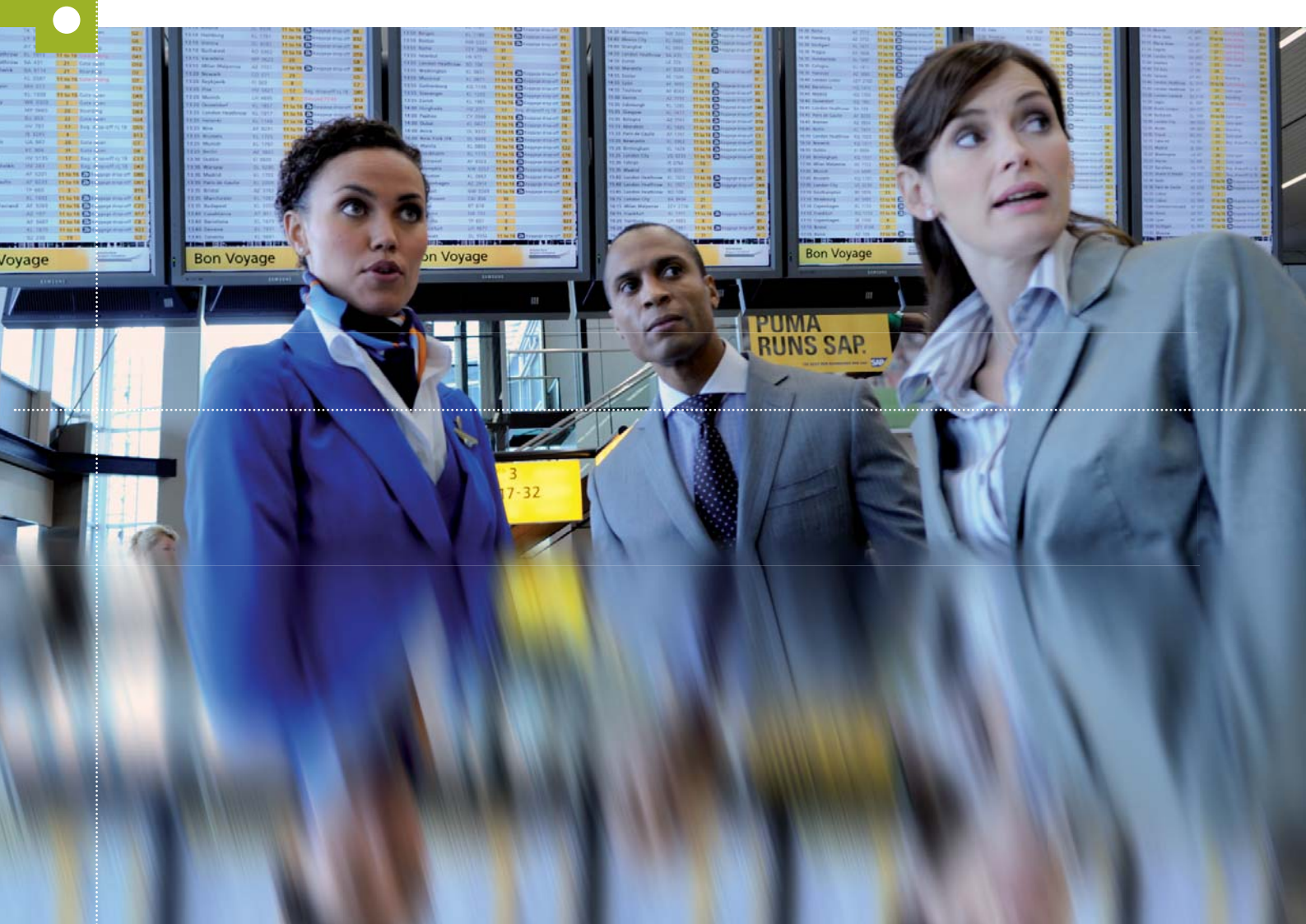
KPMG Accountants N.V.

F. M. van den Wildenberg RA

BIJLAGEN

‘Hoe krijgen we jonge mensen geïnteresseerd in pensioenen? Het is belangrijk dat het pensioenfonds manieren vindt om deze mensen hiervoor te interesseren. Pensioen is immers een belangrijk sluitstuk van je werkende leven!’ (uit Focus maart 2013)

BIJLAGEN

DEELNEMERSBESTAND

Personen met aanspraak op nog niet ingegaan pensioen

	Deelnemers	Gewezen deelnemers
Aantal per einde vorig verslagjaar	14.833	8.368
Bij wegens		
Indiensttreding	147	-
Herindiensttreding	13	
Uitdiensttreding	-	214
Toekennen van een pensioen	-	
Revalidatie	4	1
Overige oorzaken		4
Af wegens		
Invaliditeit	40	1
Overlijden	23	16
Toekennen van een ouderdomspensioen	91	139
Uitdiensttreding	214	
Beeindiging wezenpensioen		
Revalidatie		
Herindiensttreding		13
Emigratie/afkoop/overdracht		116
Overige oorzaken		
Aantal per einde verslagjaar	14.629	8.302

Pensioengerechtigden

Ouderdoms- pensioen	Nabestaanden- pensioen	Wezenpensioen	Arbeids- ongeschiktheids- pensioen	Totaal pensioen- gerechtigden
6.017	2.934	172	681	9.804
				-
				-
				-
255	150	21	41	467
				-
				-
218	198		5	421
			25	25
				0
		31		31
			5	5
				-
3	5	1		9
	3			3
6.051	2.878	161	687	9.777

ONTWIKKELINGEN 2004 – 2013

	2013	2012	2011	2010
Aantal deelnemers	14.629	14.833	15.238	15.064
• Mannen	10.853	11.009	11.327	11.230
• Vrouwen	3.776	3.824	3.911	3.834
Aantal gewezen deelnemers	8.302	8.368	8.425	8.626
• Mannen	4.890	4.943	4.992	5.111
• Vrouwen	3.412	3.425	3.433	3.515
Aantal gepensioneerden	9.777	9.804	9.618	9.528
Ouderdomspensioen	6.051	6.017	5.862	5.724
• Mannen	4.692	4.702	4.619	4.544
• Vrouwen	1.359	1.315	1.243	1.180
Nabestaandenpensioen	2.878	2.934	2.960	2.982
Wezenpensioen	161	172	170	176
Arbeidsongeschiktheidspensioen	687	681	626	646
• Mannen	447	438	401	414
• Vrouwen	240	243	225	232
(bedragen in EUR miljoenen)				
Premies				
Feitelijke premie	170	198	157	156
Kostendeekkende premie	191	205	161	156
Gedempte kostendeekkende premie	162			
Pensioenuitkeringen	146	146	145	139
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (bedragen in euro's)	196	186	198	220
Voorziening pensioenverplichtingen	5.234	5.359	4.922	4.173

2009	2008	2007	2006	2005	2004
15.297	15.858	15.778	16.032	15.858	15.835
11.522	11.911	11.908	12.112	11.995	12.018
3.775	3.947	3.870	3.920	3.863	3.817
8.422	8.328	8.102	7.751	7.425	7.277
5.087	5.014	4.872	4.670	4.480	4.397
3.335	3.314	3.230	3.081	2.945	2.880
9.338	9.207	9.099	8.879	8.913	8.837
5.540	5.344	5.211	4.996	4.987	4.945
4.441	4.316	4.247	4.136	4.151	4.144
1.099	1.028	964	860	836	801
2.951	2.950	2.925	2.897	2.900	2.853
170	174	181	171	164	156
677	739	782	815	862	883
438	488	526	552	590	605
239	251	256	263	272	278
182	96	47	153	138	139
174	135	155			
133	124	118	110	105	105
228	170	169	146	140	213
3.675	3.554	2.723	2.961	2.879	2.648

	2013	2012	2011	2010
Beleggingen				
Vastgoed	494	503	459	462
Aandelen (exclusief aandelen-derivaten)	2.630	2.462	2.240	2.205
Vastrentende waarden (exclusief rentederivaten)	2.993	2.860	2.655	2.317
Overig	267	398	65	167
Totaal	6.384	6.223	5.419	5.151
Rendement				
Vastgoed	6,9%	14,6%	0,1%	16,5%
Aandelen (exclusief aandelen-derivaten)	18,2%	16,5%	- 9,2%	11,9%
Vastrentende waarden (exclusief rentederivaten)	- 7,5%	13,9%	11,8%	9,2%
Totaalrendement	2,0%	14,8%	4,9%	9,9%
Vijfjaarsgemiddeld totaalrendement	9,7%	4,3%	2,1%	3,3%
Tienjaarsgemiddeld totaalrendement	6,4%	7,7%	5,2%	4,4%
Dekkingsgraad				
Nominale dekkingsgraad (op basis van marktrente)	122,3%	116,5%	109,2%	122,0%
Vereiste dekkingsgraad volgens FTK	118,8%	116,5%	117,4%	117,0%
Reële dekkingsgraad	83,3%	74,8%	72,6%	80,3%
Nominale dekkingsgraad (op basis van vaste rekenrente)				
Maatstaf toeslagverlening*				
Loonindex	0,00%	0,00%	3,03%	0,00%
Prijsindex	0,90%	2,00%	2,30%	1,40%
Toekenningspercentage maatstaf	50,0%	50,0%	50,0%	100,0%

* Toeslagen per 1 januari volgend op het verslagjaar.

2009	2008	2007	2006	2005	2004
------	------	------	------	------	------

341	318	397	528	392	305
-----	-----	-----	-----	-----	-----

2.054	1.552	2.155	2.233	2.227	1.556
-------	-------	-------	-------	-------	-------

2.188	2.210	2.321	2.084	1.849	1.732
-------	-------	-------	-------	-------	-------

67	- 182	125	60	- 117	181
----	-------	-----	----	-------	-----

4.650	3.898	4.998	4.905	4.351	3.774
--------------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------

4,9%	- 24,6%	- 11,5%	32,5%	14,9%	19,1%
------	---------	---------	-------	-------	-------

31,7%	- 42,5%	6,7%	17,8%	22,3%	14,1%
-------	---------	------	-------	-------	-------

8,8%	3,8%	2,5%	- 0,7%	7,0%	8,8%
------	------	------	--------	------	------

17,7%	- 20,8%	3,4%	11,0%	15,1%	12,3%
-------	---------	------	-------	-------	-------

4,2%	3,3%	11,1%	8,3%	5,5%	2,9%
------	------	-------	------	------	------

3,6%	3,7%	7,2%	8,2%	8,5%	8,5%
------	------	------	------	------	------

124,8%	107,8%	181,6%
--------	--------	--------

121,6%	120,0%	124,0%
--------	--------	--------

80,4%	82,3%	122,0%
-------	-------	--------

157,9%	145,2%	136,5%
--------	--------	--------

1,25%	3,02%	3,53%	1,76%	1,00%
-------	-------	-------	-------	-------

0,40%	2,50%	1,50%	1,30%	1,50%	0,80%
-------	-------	-------	-------	-------	-------

100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
--------	--------	--------	--------	--------	--------

FUNCTIES EN NEVENFUNCTIES BESTUUR

ir. E.H. Kok

Functie in het bestuur:	Onafhankelijk voorzitter (vanaf 2011)
Relevante nevenfuncties:	Commissaris Acces Holding, bestuurslid Oiko Credit Nederland Fonds

drs. J. van den Brink

Functie in het bestuur:	Lid (vanaf 2001)
Voordragende organisatie:	FNV Bondgenoten
Functie:	Bestuurder FNV Bondgenoten
Relevante nevenfuncties:	

H.K. de Bruijn

Functie in het bestuur:	Lid (vanaf 2012)
Voordragende organisatie:	CNV Vakmensen
Functie:	Gepensioneerd
Laatste functie bij KLM:	Director Airport Changes
Relevante nevenfuncties:	

drs. H. A. Essenberg

Functie in het bestuur:	Lid (vanaf 2011)
Voordragende organisatie:	Vereniging Hoger KLM Personeel
Functie:	Pensioengerechtigd
Laatste functie bij KLM:	Executive Vice President Passenger Business
Relevante nevenfuncties:	Lid Adviescollege VHKP

P.A. van Gent

Functie in het bestuur:	Lid (vanaf 2004)
Voordragende organisatie:	Vereniging van Gepensioneerden der KLM
Functie:	Pensioengerechtigd
Laatste functie bij KLM:	Financieel controller
Relevante nevenfuncties:	

mr. P.J.M. Jansen

Functie in het bestuur:	Lid (2012)
Voordragende organisatie:	KLM
Functie:	Manager pensions & insurable benefits
Relevante nevenfuncties:	

drs. A.R. de Jong RC

Functie in het bestuur:	Vicevoorzitter (vanaf 2009)
Voordragende organisatie:	KLM
Functie:	Senior Vice President Internal Audit & Internal Control Air France KLM
Relevante nevenfuncties:	Lid Curatorium Controllersopleiding Vrije Universiteit

R. Kies

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2007)
Voordragende organisatie: KLM
Functie: Controller Engine Services
Relevante nevenfuncties: Lid van RvC van Woningstichting Stek in Lisse/Hillegom/Teylingen

G.K.R. Lagendaal

Functie in het bestuur: Vicevoorzitter (vanaf 2001)
Voordragende organisatie: Vereniging van Gepensioneerden der KLM
Functie: Pensioengerechtigd
Laatste functie bij KLM: Contractmanager E&M Engine Services
Relevante nevenfuncties:

mw. drs. G. E. van der Landen

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2007)
Voordragende organisatie: KLM
Functie: Vice President Finance & Control E&M
Relevante nevenfuncties:

M. Raaijmakers

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2014)
Voordragende organisatie: De Unie
Functie: Pensioenadviseur De Unie
Relevante nevenfuncties: Bestuurslid Pensioenfonds voor de Woningbouwcorporaties, bestuurslid VUT-fonds voor de Woningcorporaties, bestuurslid Pensioenfonds voor de Groothandel in Levensmiddelen, bestuurslid Pensioenfonds voor Personeelsdiensten

P.M. Schelvis

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2004)
Voordragende organisatie: KLM
Functie: Senior Vice President, Group CPO Air-France-KLM Passenger Business
Relevante nevenfuncties:

M.P.A. Stienen

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2012)
Voordragende organisatie: KLM
Functie: Vice President Industrial Relations & Strategic HR
Relevante nevenfuncties:

BEGRIPPENLIJST

Aandeel Een financiële instrument waarmee wordt deelgenomen in het eigen vermogen van een vennootschap en waarop een variabele vergoeding wordt uitgekeerd in de vorm van dividend.

Aandelenfuture Een op een beurs verhandelbaar termijncontract met verplichte levering van aandelen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde prijs. Naast futures met als onderliggende waarde een specifiek aandeel bestaan ook aandelen-indexfutures. Dit zijn futures met als onderliggende waarde een bepaalde aandelenindex. Het verschil tussen het niveau van de aandelenindex dat is vastgelegd in het futurecontract en het werkelijke niveau van de index wordt afgerekend (cash settlement).

Aandelenputoptie Een contract waarbij de koper het recht heeft om een overeengekomen aantal aandelen te verkopen gedurende een vooraf vastgestelde periode tegen een vooraf vastgestelde prijs. De onderliggende waarde kan ook een aandelenindex zijn. Tegenover het recht van de koper staat een verplichting van de verkoper. Voor het recht betaalt de koper een prijs (optiepremie).

Aandelenrisico Het risico dat de waarde van aandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen.

Actief Een uit gebeurtenissen in het verleden voortgekomen middel waarover het pensioenfonds beschikingsmacht heeft en waaruit in de toekomst naar verwachting economische voordelen naar het pensioenfonds zullen vloeien.

Actief risico Het risico dat het rendement van een beleggingsportefeuille afwijkt van de voor deze beleggingsportefeuille gehanteerde benchmark.

Actieve deelnemer De werknemer die bij een bij het pensioenfonds aangesloten werkgever in dienst is en op grond van een pensioenovereenkomst pensioenaanspraken verwerft jegens het pensioenfonds.

Actuariële analyse De analyse van het resultaat van het pensioenfonds naar technische winst- en verliesbronnen. In de actuariële analyse worden de werkelijke resultaten vergeleken met de op basis van de actuariële grondslagen verwachte resultaten

Actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN)

De Actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN) is bedrijfsplan van een pensioenfonds. Pensioenfonds moeten op basis van de Pensioenwet (PW) een nota opstellen waarin onder andere wordt ingegaan op:

- interne beheersingssysteem;
- administratieve organisatie en interne controle;
- procedures en criteria voor aansluiting bij het fonds;
- aanspraken van deelnemers;
- risico's;
- financiële opzet;
- beleggingsbeleid;
- sturingsinstrumenten.

Verder moeten in de ABTN worden opgenomen het financieel crisisplan, het integriteitsplan en de verklaring inzake de beleggingsbeginselen.

Actuariële grondslagen De uitgangspunten en veronderstellingen waarop de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen en de pensioenpremie is gebaseerd, zoals rekenrente, kansstelsels en kostenopslagen.

Actuariële waarde De huidige waarde van een reeks toekomstige kasstromen gebaseerd op een bepaalde rentevoet (rekenrente) en bepaalde actuariële grondslagen.

Actuaris **Adviserend actuaris** De adviserend actuaris adviseert over financiële en actuariële zaken die de financiële positie van het fonds beïnvloeden, zoals de hoogte van de premie en het verlenen van indexatie. De adviserend actuaris stelt hiervoor onder andere de pensioenvoorziening vast en bepaalt periodiek of de aanwezige middelen voldoende zijn tegenover de aangegane verplichtingen. Verder heeft de adviserend actuaris een actieve rol bij de inrichting en de uitvoering van de ALM-studie en adviseert de adviserend actuaris bij de vaststelling van het premie- en indexatiebeleid.

Certificerend actuaris De certificerend actuaris toetst jaarlijks de toereikendheid van de voorziening pensioenverplichtingen, de kostendeckende premie en de financiële situatie van het fonds. Hij geeft hiervoor een actuariële verklaring af en stelt een actuariële rapport op. De taken van de adviserend en certificerend actuaris zijn gescheiden.

Anw-hiaat Het inkomenstekort dat is ontstaan doordat in 1996 de Algemene Weduwe- en wezenwet is vervangen door Algemene Nabestaandenwet. Deze wet voorziet in een uitkering voor nabestaanden voor een beperktere kring gerechtigden en met een mogelijk verlaagde uitkering ten opzichte van zijn voorganger.

Arbeidsongeschiktheidspensioen Een vastgestelde uitkering wegens arbeidsongeschiktheid van de deelnemer, waarop recht bestaat in geval van volledige en duurzame arbeidsongeschiktheid (meer dan 80%) na afloop van twee jaar arbeidsongeschiktheid (ziekte).

Autoriteit Financiële Markten (AFM) De AFM is toezichthouder op het gedrag van en de informatie-verstrekking door alle partijen op de financiële markten in Nederland.

AG-prognosetafel Periodiek publiceert het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) sterftetafels die zijn gebaseerd op waarnemingen van sterfte in de bevolking. Deze sterftetafels zijn nog niet geschikt voor gebruik door actuarissen: het verloop van de sterftekansen is nog te grillig en bepaalde belangrijke wetmatigheden zijn nog niet opgenomen. Om die sterftetafels geschikt te maken voor actuariel gebruik worden ze aangepast door het Actuariel Genootschap. Deze aangepaste tafels krijgen de naam 'AG-tafels'. Tot 2007 werden tafels gepubliceerd die geen toekomstige sterfte-ontwikkeling bevatten. Met ingang van 2007 wordt de waargenomen ontwikkeling (verbetering) in de sterftekansen als toekomstige sterfte-ontwikkeling in de sterftetafels meegenomen. Dit zijn de AG-prognosetafels. In 2007 werden de eerste AG-prognosetafels 2005-2050 gepubliceerd. In 2010 vond een tweede update plaats: de AG-prognosetafels 2010-2060. Vanaf 2012 is de huidige set geldig: AG-prognosetafels 2012-2062.

Asset Liability Management (ALM) Het afstemmen van het pensioenvermogen op verplichtingen. Het uitvoeren van een ALM-studie kan een pensioenfonds helpen bij het kiezen van de beleggingsmix, de wijze van financieren van de pensioenregelingen/of het financieren van toeslagen. Een ALM-studie kent de volgende aspecten:

- 1) het in kaart brengen van de financiële stromen;
- 2) de simulatie van toekomstige financiële posities;
- 3) de samenhang met de economische omgeving;
- 4) de vergelijking van beleidsvarianten.

Bate De vermeerdering van het economisch potentieel gedurende de verslagperiode in de vorm van instroom van nieuwe activa of waardevermeerdering van bestaande activa, of vermindering van verplichtingen, uitmondend in een toename van het eigen vermogen van het pensioenfonds.

Beleggingsbeleid Een pensioenfonds is verplicht om op prudente wijze te beleggen. Het beleggingsbeleid van een pensioenfonds is enerzijds gericht op het zoveel mogelijk uitsluiten van beleggingsrisico's en anderzijds op het behalen van een zo hoog mogelijk rendement. Bovendien moet de afstemming van beleggingen op de verplichtingen juist zijn: het pensioenfonds moet op het

juiste moment aan haar verplichtingen kunnen voldoen. Om optimaal aan deze uitgangspunten te voldoen is een juiste samenstelling van de beleggingsmix noodzakelijk, die met behulp van een ALM-studie kan worden vastgesteld.

Beleggingsfonds Een instelling die de gezamenlijke inleg van individuele participanten collectief belegt teneinde de participanten in de opbrengst van de beleggingen te doen delen (beleggingsinstelling).

Beleggingsmix De relatieve samenstelling van de beleggingsportefeuille naar de verschillende categorieën beleggingen, zoals vastgoed, aandelen en vastrentende waarden.

Beleggingsportefeuille Het geheel van beleggingen van bijvoorbeeld een particuliere of professionele belegger.

Bestemmingsreserves Het deel van de reserves dat wordt afgezonderd omdat daaraan door het bestuur een beperktere bestedingsmogelijkheid is gegeven dan gezien de doelstelling van het pensioenfonds toegestaan.

Beleggingsrisico's Risico's verbonden aan het beleggen: de verwachte rendementen kunnen in werkelijkheid hoger of lager uitvallen ('Rendementen uit het verleden bieden geen garantie voor de toekomst').

Benchmark(index) Een objectieve maatstaf voor zowel de samenstelling als de performance van het belegde vermogen. Een benchmarkindex is een mandje van bijvoorbeeld een aantal aandelen. In beginsel bepaalt de totale waarde van alle uitstaande aandelen de waarde van een index. Fluctuaties in de waarde van de index worden derhalve veroorzaakt door koersfluctuaties van de in de index opgenomen aandelen. Een bekend voorbeeld van een index die als benchmark wordt gebruikt is, de AEX-index.

Bijdragegrondslag Twaalf maal het vaste maand-salaris van de deelnemer, zoals vastgesteld per 1 januari van ieder jaar, uitgaande van de bij cao afgesproken normale arbeidsduur, vermeerderd met:

- 8% in verband met de vakantietoeslag;
- door KLM opgegeven toeslagen; en
- twaalfmaal het door KLM opgegeven bedrag aan vaste onregelmatigheidstoeslag en/of overbruggingstoeslag en/of fictieve ploegendienstbetaling bij uitzending, naar de stand van 1 januari van het betreffende jaar.

Het bedrag wordt verminderd met:

- de bijdragefranchise zoals vastgesteld per 1 januari van het betreffende jaar.

Bijdragefranchise Dat deel van het inkomen waarover door de deelnemer geen premiebijdrage wordt betaald.

Beursgenoteerd Genoteerd (verhandeld) op een openbare effectenbeurs.

Bronbelasting Een belasting die direct door de uitkerende partij wordt ingehouden en afgedragen, zoals bijvoorbeeld dividendbelasting.

Commodityrisico Het risico dat de waarde van commoditybeleggingen verandert als gevolg van veranderingen in de marktprijzen van desbetreffende (onderliggende) grondstoffen.

Concentratierisico Het risico dat kan optreden als een goede spreiding van beleggingen of pensioenverplichtingen ontbreekt.

Contante waarde De huidige waarde van een reeks toekomstige kasstromen gebaseerd op een gegeven rentevoet (rekenrente).

Converteerbare obligatie Een obligatie die onder bepaalde voorwaarden gedurende een bepaalde periode kan worden omgewisseld in aandelen van de uitgevende onderneming.

Deelnemersjaren De jaren die een werknemer heeft doorgebracht als deelnemer aan een pensioenregeling. Dit zijn de jaren die meetellen voor de opbouw van pensioen.

Deelneming Een rechtspersoon waaraan direct of indirect voor eigen rekening kapitaal wordt verschafft teneinde met die rechtspersoon duurzaam verbonden te zijn ten behoeve van de eigen activiteiten (er is een wettelijk vermoeden van deelneming als sprake is van een direct of indirect kapitaalbelang van ten minste 20% in een rechtspersoon).

Dekkingsgraad De verhouding tussen het aanwezige vermogen en de contante waarde van de op dat moment geldende reglementaire pensioenaanspraken. Het aanwezige vermogen is gelijk aan de waarde van de beleggingen en de liquide middelen, vermeerderd met het saldo van de vorderingen en de schulden. De nominale dekkingsgraad is de dekkingsgraad zonder rekening te houden met de (voorwaardelijke) toekomstige indexatie. De reële dekkingsgraad is de dekkingsgraad waarbij de (voorwaardelijke) toekomstige indexatie wel is meegenomen.

Dekkingstekort De situatie waarbij het eigen vermogen van het pensioenfonds lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

De Nederlandsche Bank (DNB) Bestuursorgaan dat toezicht houdt op de financiële soliditeit en stabiliteit van financiële instellingen zoals banken, pensioenfondsen en verzekeraars. Dit wordt ook wel prudentieel toezicht genoemd. Het gedragstoezicht wordt uitgevoerd door de Autoriteit Financiële Markten (zie AFM). Het toezicht op pensioenfondsen is geregeld in de Pensioenwet. Ook zijn bepalingen over het toezicht terug te vinden in de Wet verplichte deelneming in een bedrijfstakpensioenfonds 2000 en de Wet verplichte beroeps-pensioenregeling. DNB ook toezicht op pensioenregelingen die door een werkgever rechtstreeks bij een verzekeraar worden ondergebracht.

Derivaten Afgeleide financiële instrumenten, dat wil zeggen financiële contracten, waarvan de waarde wordt afgeleid van een onderliggende waarde (zoals een aandeel), een referentieprijs of een index (bijv. de AEX-index). De bekendste vormen van derivaten zijn opties, futures en forwards.

Directe beleggingsopbrengsten Opbrengsten uit beleggingen in de vorm van kasstromen, zoals rente en dividend.

Directe marktnotering Een notering (verhandeling) van effecten op één of meer actieve openbare markten.

Dividend De (variabele) vergoeding op aandelen.

Doorsneepremie Een premiesysteem waarbij de premie, uitgedrukt in een percentage van de premiegrondslag, voor alle deelnemers gelijk is.

Duration Hiermee wordt de koersgevoeligheid van een bepaalde vastrentende waarde voor veranderingen in de rentestand aangegeven. Een (modified) duration van vijf jaar voor vastrentende waarden geeft aan dat bij een stijging (c.q. daling) van de rentestand met een procentpunt, de koers van de vastrentende waarden met vijf procentpunten daalt (c.q. stijgt).

Economisch eigendom Een aanduiding van het bezit van de economische waarde van een object. Het economisch eigendom ligt bij de partij die de economische risico's loopt, dat wil zeggen de toekomstige economische voordelen en nadelen heeft.

Eigen vermogen Het overblijvend belang in de activa van het pensioenfonds na aftrek van de voorziening pensioenverplichtingen, eventuele andere voorzieningen en de schulden.

Eindloonregeling Pensioenregeling waarbij de hoogte van het pensioen afhangt van het laatst verdiende salaris en het aantal deelnemingsjaren van de deelnemer. Bij een gemitigeerde eindloonregeling tellen bepaalde salarisverhogingen in een voorgeschreven periode voor pensionering niet of niet meer volledig mee voor de berekening van het pensioen.

Excassokosten De kosten die direct verbonden zijn aan de uitkering van pensioen.

Emerging markets Vrij vertaald: opkomende markten. Hiermee worden financiële markten aangeduid van ontwikkelingslanden. Deze markten worden vaak gekarakteriseerd door de snelle maar ook onstabiele economische groei. Een belegging in een emerging market wordt vaak gezien als risicovol vanwege (potentiële) politieke problemen en economische instabiliteit. Het risico, maar ook het verwacht rendement van een dergelijke belegging is daarom hoger dan van een belegging in ontwikkelde landen.

Emerging markets debt (EMD) Obligaties uitgegeven door bedrijven of overheden in opkomende markten. Het verwachte rendement op en het risico van dergelijke leningen zijn hoger dan van credits en staatsleningen.

Feitelijke premie De door het pensioenfonds in de verslagperiode werkelijk in rekening gebrachte premie.

Financieel instrument Een overeenkomst die leidt tot een financieel actief van één partij en een financiële verplichting of eigen-vermogensinstrument van een andere partij, zoals obligaties, aandelen en derivaten.

Financieel toetsingskader (FTK) Benaming van het toezichtregime dat per 1 januari 2007 van toepassing is op de financiële positie en het financiële beleid van pensioenfondsen. Dit toezichtregime is verankerd in de Pensioenwet. De bepalingen van het financieel toetsingskader zijn opgenomen in het Besluit Financieel Toetsingskader.

Fiscale eenheid Een groep van rechtspersonen die gezamenlijk als één belastingplichtige worden aangemerkt.

Fonds voor gemene rekening Een overeenkomst tussen een beheerder, een bewaarder en participanten waarbij voor rekening en risico van de participanten collectief gelden worden belegd in effecten. Een fonds voor gemene rekening heeft geen rechtspersoonlijkheid.

Forward Een contract waarbij twee partijen overeenkomen een bepaalde onderliggende waarde te kopen of verkopen op een vooraf vastgestelde toekomstige datum tegen een vooraf vastgestelde prijs (termijncontract).

Forwardrente De verwachte rente in de toekomst, afgeleid van de huidige rente bij verschillende looptijden (rentecurve of yieldcurve).

Franchise Het gedeelte van het pensioengevend salaris (drempelbedrag) waarover geen pensioenopbouw plaatsvindt. Voor dit deel wordt de AOW-uitkering geacht te voorzien in het oudedagsinkomen.

Future Een op een openbare beurs verhandelbaar termijncontract. Een future heeft in tegenstelling tot een forward gestandaardiseerde contractspecificaties.

FVP De bijdrage in de premie van de Stichting Financiering Voortzetting Pensioenverzekering ten behoeve van voortzetting van de pensioenopbouw over de periode van werkloosheid.

Garantiecontract Een verzekeringsovereenkomst waarbij door de verzekeraar levenslange uitkeringen worden gegarandeerd voor de ingekochte pensioenrechten. Alle verzekeringstechnische risico's en beleggingsrisico's zijn overgedragen aan de verzekeraar. De verzekerde pensioenrechten kunnen na afloop van het contract premievrij worden achtergelaten bij de verzekeraar.

Geamortiseerde kostprijs Het bedrag waarvoor een financieel actief of een financiële verplichting bij de eerste verwerking in de balans wordt opgenomen, vermeerderd of verminderd met de via de effectieve-rentemethode bepaalde cumulatieve amortisatie van het verschil tussen dat eerste bedrag en het aflossingsbedrag.

Gedragscodex Document waarin regels en richtlijnen worden gegeven ter voorkoming van belangenconflicten tussen het zakelijk belang en de privé-belangen van betrokkenen en van misbruik van vertrouwelijke informatie. Pensioenfondsen dienen – rekeninghoudend met het bepaalde in de Pensioenwet en de daarop gebaseerde wetgeving – een gedragscodex voor de bestuursleden en medewerkers van het fonds op te stellen en toe te zien op de naleving. De gedragscodex moet als zogenoemd fondsdocument aan De Nederlandsche Bank worden overlegd.

Gewezen deelnemer In de meest eenvoudige definitie is een gewezen deelnemer een persoon voor wie niet langer gelden worden bijeengebracht in een pensioenfonds. De Pensioenwet geeft de volgende definitie: de werknemer of de gewezen werknemer door wie op grond van een pensioenovereenkomst geen pensioen meer wordt verworven en die bij beëindiging van de deelneming een pensioenaanspraak heeft behouden jegens een pensioen uitvoerder.

Herstelplan Plan van aanpak gericht op het herstel van het dekkingstekort of het reservetekort bij een pensioenfonds. Binnen twee maanden na het ontstaan van de situatie van onderdekking dient het bestuur van het pensioenfonds een herstelplan bij De Nederlandsche Bank te hebben ingediend. Het herstelplan dient zodanige maatregelen te omvatten, dat de situatie van onderdekking binnen drie jaar geëindigd is. Dit heet korte termijnherstelplan. In geval van een reservetekort moet een pensioenfonds binnen drie maanden na het ontstaan hiervan een herstelplan bij De Nederlandsche Bank indienen, indien de actuariële- en bedrijfstechnische nota van het pensioenfonds niet voorziet in toereikende maatregelen bij een reservetekort. De termijn die in het herstelplan maximaal mag worden aangehouden voor herstel van het reservetekort bedraagt op grond van de wet vijftien jaar. Dit wordt een langetermijnherstelplan genoemd.

Herverzekering Een vorm van verzekering, waarbij pensioenfondsen bepaalde risico's (risico van overlijden, langlevens of arbeidsongeschiktheid) of verplichtingen die zij verzekeren, geheel of gedeeltelijk onderbrengen bij een verzekeraar.

Index Een financiële indicator, zoals bijvoorbeeld een aandelenindex. Dit is het gewogen gemiddelde van de marktwaarde van een aantal belangrijke aandelen.

Indexering (toeslagverlening) Verhoging van het opgebouwde en ingegane pensioen op basis van de stijging van de lonen of prijzen in de voorafgaande periode. Deze verhoging is meestal voorwaardelijk (afhankelijk van de financiële middelen en besluit van het bestuur hiertoe).

Indexeringsrisico Het risico dat de indexeringsambitie niet wordt gerealiseerd als gevolg van tegenvallend rendement op de beleggingen, tegenvallende inflatie, daling van de marktrente en demografische ontwikkelingen.

Indirecte beleggingsopbrengsten Gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen (inclusief valuta-coersverschillen) van beleggingen.

Inflatie Een stijging van het algemene prijspeil. Hierdoor moeten consumenten meer geld betalen voor eenzelfde hoeveelheid goederen.

Interest rate swap Een contract waarbij wordt overeengekomen om gedurende een vooraf vastgestelde periode rentestromen in dezelfde valuta te ruilen. Bij de meeste renteswaps wordt een variabele rente geruild tegen een vast rente. De variabele rente is gebaseerd op de geldmarktrente, waarbij als referentie Euribor of Eonia wordt gehanteerd. De vaste rente is meestal gebaseerd op de marktrente van staatsobligaties (renteswap).

Intern toezicht Het kritisch beoordelen van het functioneren van het (bestuur van het) pensioenfonds door onafhankelijke deskundigen. Het gaat daarbij vooral om het beoordelen van beleids en bestuursprocedures en -processen, om de checks and balances, om de wijze waarop de uitvoering van de regeling wordt bestuurd en aangestuurd en om de wijze waarop wordt omgegaan met de risico's op de langere termijn voor (de dekkinggraad van) het pensioenfonds. De verplichting tot het hebben van een intern toezicht maakt deel uit van de principes voor goed pensioenfondsbestuur. Het doel van het intern toezicht is het beter functioneren van het pensioenfonds(bestuur).

Intrinsieke waarde De waarde per participatie in een beleggingsfonds, berekend op basis van de marktwaarde van de onderliggende activa en verplichtingen van het beleggingsfonds en het aantal uitstaande participaties (net asset value).

Kortlevenrisico Het risico dat een pensioenfonds loopt dat een verzekerde persoon (actieve deelnemer) korter zal leven dan op basis van de gehanteerde overlevingstafels wordt verwacht.

Kostendekkende premie De voor de inkoop van nieuwe pensioenrechten in de verslagperiode wettelijk benodigde premie. De kostendekkende premie bestaat uit de actuariële benodigde premie voor de inkoop van nieuwe pensioenrechten, een opslag voor toekomstige kosten, een opslag voor de instandhouding van het vereist eigen vermogen en eventueel een opslag voor de financiering van de voorwaardelijke indexering. De kostendekkende premie fungeert als ijkpunt voor de beoordeling van de hoogte van de feitelijke premie.

Kredietrisico Het risico dat tegenpartijen hun contractuele verplichtingen aan het pensioenfonds (of indirect: de beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds participeert) niet nakomen.

Langlevenrisico Het gegeven dat een verzekerde persoon langer kan leven dan op basis van de gehanteerde sterftekansen wordt verwacht. Dit risico is van belang voor o.a. het ouderdomspensioen.

Last De vermindering van het economisch potentieel gedurende de verslagperiode in de vorm van uitstroom of waardedaling van activa, of het ontstaan van nieuwe verplichtingen of waardestijging van bestaande verplichtingen, uitmondend in een afname van het eigen vermogen van het pensioenfonds.

Liquiditeitsrisico Het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen (voornamelijk de pensioenuitkeringen) te kunnen voldoen.

Margin account Een bankrekening waarop geld als onderpand wordt gegeven als zekerheid dat de koper of verkoper van futures of de verkoper van opties aan de contractuele verplichtingen zal voldoen.

Marktprijs De prijs die op een bepaald moment in een bepaalde markt tot stand komt.

Markttrente De rente zoals deze op een bepaald moment op een bepaalde financiële markt geldt.

Marktwaaarde Het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

Middelloonregeling Pensioenregeling waarin de hoogte van het pensioen is gebaseerd op het aantal deelnemersjaren en het salaris dat de deelnemer gemiddeld tijdens de carrière heeft verdiend.

Minimaal vereist eigen vermogen De ondergrens van het eigen vermogen van het pensioenfonds zoals bedoeld in artikel 131 van de Pensioenwet.

Nabestaandenpensioen Een vastgestelde uitkering voor de partner of gewezen partner wegens het overlijden van de deelnemer, gewezen deelnemer of pensioengerechtigde (partnerpensioen).

Nettovermogenswaarde De waarde van het eigen vermogen van een deelneming, waarbij de onderliggende activa, voorzieningen en schulden worden gewaardeerd overeenkomstig de waarderingsgrondslagen van de deelnemende rechtspersoon.

Nominale rente Rente zonder rekening te houden met inflatie.

Nominale waarde De waarde zoals deze staat vermeld op een bankbiljet, obligatie of aandeel.

Obligatie Een op een openbare effectenbeurs verhandelbaar schuldbewijs voor een lening.

Obligatiefuture Een op een openbare beurs verhandelbaar termijncontract met verplichte levering van fictieve staatsobligaties op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde prijs. Veel voorkomende obligatiefutures in de Europese handel zijn Bundfutures. De onderliggende waarde van een Bundfuture is een fictieve Duitse staatsobligatie met een looptijd van 10 jaar. Het verschil tussen de prijs van de obligatie die is vastgelegd in het futurecontract en de werkelijke prijs wordt afgerekend (cash settlement).

Onderhandse lening Een lening die door een geldgever rechtstreeks wordt verstrekt aan één geldnemer. In tegenstelling tot de obligatielening maken de geldnemer en de geldgever bij de onderhandse lening rechtstreeks met elkaar afspraken over de leningvoorwaarden.

Operationeel risico Het risico dat optreedt bij de uitvoering van de activiteiten als gevolg van niet afdoende of falende processen, menselijk gedrag en systemen bij de uitvoeringsorganisaties of als gevolg van externe gebeurtenissen.

Optie Een contract waarbij de koper het recht heeft om een overeengekomen hoeveelheid van een onderliggende waarde te kopen (calloptie) of te verkopen (putoptie) gedurende een vooraf vastgestelde periode tegen een vooraf vastgestelde prijs.

Ouderdomspensioen Pensioen, bestemd voor de levenslange financiële verzorging van de gerechtigde, nadat deze de in de pensioenregeling omschreven pensioenleeftijd heeft bereikt.

Over-the-counter Onderhands, dat wil zeggen afgesloten door direct contact tussen twee partijen.

Overbruggingspensioen Het overbruggingspensioen is een tijdelijk ouderdomspensioen dat dient om het inkomensverschil in de periode tussen (vervroegde) pensioeningang en de AOW-gerechtigde leeftijd te overbruggen. Dit kan bestaan uit enerzijds een extra uitkering die de AOW-uitkering vervangt, en anderzijds een (gebruteerde) compensatie voor nog te betalen premies volksverzekeringen.

Participatie Bewijs van deelneming in een beleggingsfonds.

Passief Een bestaande verplichting van het pensioenfonds die voortkomt uit gebeurtenissen in het verleden, waarvan de afwikkeling naar verwachting resulteert in een uitstroom van middelen die economische voordelen in zich bergen, gewoonlijk door middel van betaling.

Pensioenfonds Een rechtspersoon, waarin ten behoeve van ten minste twee deelnemers, gewezen deelnemers of hun nabestaanden gelden worden of werden bijeengebracht en worden beheerd ter uitvoering van ten minste een basispensioenregeling.

Pensioengerechtigde De persoon voor wie het pensioen is ingegaan (gepensioneerde).

Pensioengrondslag Het gedeelte van het salaris waarover pensioen wordt opgebouwd (pensioengevend salaris), verminderd met de franchise.

Pensioenrecht Het recht op nog niet ingegaan pensioen van actieve deelnemers en gewezen deelnemers en ingegaan pensioen van pensioengerechtigden (pensioenaanspraak).

Pensioenregeling Een regeling op grond waarvan aan het personeel van een bij het pensioenfonds aangesloten rechtspersoon pensioen wordt toegekend.

Pensioenverplichtingen Verplichtingen van het pensioenfonds uit hoofde van bestaande pensioenrechten.

Premie De in geld uitgedrukte periodiek vastgestelde structurele prestatie die door de aangesloten werkgever verschuldigd is aan het pensioenfonds en die bestemd is voor de verzekering van pensioen en de daaraan verbonden kosten.

Premiekortingsgrens De ondergrens van de financiële positie van het pensioenfonds waarboven volgens de uitvoeringsovereenkomst met de werkgever korting op de doorsnee premie wordt verleend.

Premievrije pensioenrechten Pensioenrechten van gewezen deelnemers. Bij premievrije pensioenrechten is geen sprake meer van pensioenopbouw en premiebetaling (premielvrije pensioenaanspraken).

Premiegrondslag De som van 12,96 maal het maand-salaris en de ploegdienstbetalingen over enig jaar.

Prognosetabel Een tabel (overlevingstafel) die afhankelijk van de leeftijd de levens- en sterftekansen van mannen en vrouwen aangeeft, waarbij rekening wordt gehouden met de (verwachte) trend in deze kansen.

Performance De performance van (een deel van) het vermogen is het totale rendement op marktwaarde. Deze performance wordt in de regel vergeleken met de performance van de benchmark (index). Door middel van een zogenoemde performance attributie analyse wordt het verschil tussen deze beiden op een kwantitatieve wijze verklaard.

Private equity Beleggen in private equity betreft het beleggen in aandelen van niet-beursgenoteerde ondernemingen. Een private equity investering varieert van het participeren in jonge bedrijven die nog niet volgroeid zijn om via de beurs te worden verhandeld tot het financieren van de overname van gevestigde bedrijven.

Rating De rating van een belegging of een onderneming geeft een beoordeling weer van het kredietrisico van een bepaalde belegging. De rating wordt vastgesteld door gespecialiseerde bureaus die, afhankelijk van de kredietwaardigheid van een onderneming, een AAA, AA, A, BBB etc. geven. Vastrentende waarden kunnen als hoogste rating AAA krijgen. De investeringsgrens wordt vaak gelegd bij een minimale rating van BBB.

Reële rente De nominale rente verminderd met de geschatte inflatiecomponent.

Reglement Het samenstel van regels waarin de pensioenregeling is beschreven (pensioenreglement).

Rekenrente De disconteringsvoet die wordt gehanteerd voor de berekening van de contante waarde van toekomstige kasstromen, zoals de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen en de vaststelling van de premie.

Rentecurve Een curve (grafische weergave) die de relatie tussen de rentestand en de looptijd van bepaalde rentedragende financiële instrumenten weergeeft (yield curve).

Rentemismatchrisico Het risico dat de totale waarde van de portefeuille vastrentende waarden, de portefeuille rentederivaten en de pensioenverplichtingen verandert als gevolg van veranderingen in de rentestanden. Het rentemismatchrisico wordt veroorzaakt door een verschil in rentegevoeligheid tussen enerzijds de totale portefeuille vastrentende waarden en rentederivaten en anderzijds de pensioenverplichtingen.

Renteschok Een (neerwaartse) verandering in de rentestanden.

Rentevastperiode De tussen partijen overeengekomen periode waarin de rente van een rentedragend financieel instrument (bijvoorbeeld een obligatie) vastligt (rentetypische looptijd).

Rentetermijnstructuur (RTS) Een rentecurve of rentetermijnstructuur (RTS) is een set van (zero) rentes voor iedere looptijd. In de regel zal voor iedere looptijd een andere rente gelden. Voor de waardering van pensioenverplichtingen wordt door DNB een RTS vastgesteld. Voor de vaststelling van de door DNB gepubliceerde RTS wordt de hoogte van geldende zero rentes bepaald door te rekenen met een voorgeschreven UFR Methodiek.

Reserves Het totaal eigen vermogen van het pensioenfonds, anders dan het stichtingskapitaal.

Reservetekort De situatie waarbij het eigen vermogen van het pensioenfonds lager is dan het vereist eigen vermogen.

Solvabiliteit De mate waarin het pensioenfonds op lange termijn aan haar financiële verplichtingen (pensioenverplichtingen) kan voldoen.

Solvabiliteitsrisico Het risico dat het pensioenfonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen.

Strategische beleggingsmix De langetermijnverdeling van de beleggingsportefeuille naar de verschillende categorieën beleggingen, zoals vastgoed, aandelen en vastrentende waarden.

Swap Een contract waarbij twee partijen overeenkomen (het risico van) een waardeverandering van een onderliggende waarde of een toekomstige kasstroom uit te wisselen tegen (het risico van) een waardeverandering van een andere onderliggende waarde of een andere toekomstige kasstroom.

Swaprente Financiële instellingen lenen onderling geld van elkaar. Indien zij een voldoende rating hebben, minimaal A, dan geeft hun onderling ruilgedrag van rentecontracten en andere renteverplichtingen de koers van de werkelijke rente.

Swapcurve Bij iedere looptijd geeft de swapcurve de swaprente aan van dat moment.

Technische voorziening Een voorziening voor alle verplichtingen die voortvloeien uit verzekeringsovereenkomsten.

Tracking error Een statistische maatstaf voor de mogelijke afwijking van het rendement van een beleggingsportefeuille ten opzichte van een benchmarkportefeuille. De benchmarkportefeuille dient dus als referentiekader voor de beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten.

Ultimate forward rate (UFR) Een schatting van de risicovrije rentes op (zeer) lange termijn, vanuit de gedachte dat deze lastig uit financiële markten zijn af te leiden. De DNB heeft vooralsnog als convergentieniveau van de UFR de norm van 4,2% gekozen welke is vastgesteld door de Europese commissie.

Uniform pensioenoverzicht (UPO) Een pensioenoverzicht waarin de uitkeringen bij pensionering, overlijden en arbeidsongeschiktheid eenduidig worden gepresenteerd. De bedoeling is dat alle pensioenuitvoerders eenzelfde format, zoals opgesteld door de pensioenkoepels, hanteren waardoor de pensioenoverzichten eenvoudig naast elkaar te leggen zijn en de (gewezen) deelnemers de bedragen uit de verschillende pensioenoverzichten bij elkaar kunnen optellen en zo een duidelijk beeld van de financiële situatie bij pensionering krijgen. Vanaf 1 januari 2008 is het hanteren van een UPO voor alle pensioenuitvoerders verplicht.

Valutakoersverschil Het verschil dat voortvloeit uit de omrekening van een gegeven aantal eenheden van een vreemde valuta in een andere valuta tegen verschillende valutawisselkoersen.

Valutarisico Het risico dat de waarde van beleggingen verandert als gevolg van veranderingen in valutakoersen.

Valutaswap Een contract waarbij wordt overeengekomen om een bedrag in een bepaalde valuta te ruilen tegen een gelijkwaardig bedrag in een andere valuta met de verplichting om de betrokken valuta weer terug te ruilen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde (termijn)koers. Bij een langlopende valutaswap worden gedurende de looptijd ook rentestromen uitgewisseld. Bij een kortlopende valutaswap worden geen rentestromen uitgewisseld, maar wordt het renteverhaal verrekend in de termijnkoers.

Valutatermijncontract Een contract waarbij de verplichting wordt aangegaan om een bepaalde valuta te verkopen en een andere valuta te kopen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde (termijn)koers.

Vastgoedbelegging Een directe of indirecte (via een beleggingsfonds) belegging in onroerende zaken.

Vastrentende waarden Verzamelnaam voor beleggingen waarop in beginsel een vasterentevergoeding en een vaste looptijd geldt. Voorbeelden van vastrentende waarden zijn obligaties, onderhandse leningen en hypotheekleningen. Deze beleggingen worden ook wel als risicomijdend aangeduid.

Verbonden partij Een natuurlijke persoon of rechtspersoon die verbonden is met de rechtspersoon die haar jaarrekening opstelt (i.c. het pensioenfonds).

Vereist eigen vermogen De ondergrens van het eigen vermogen van het pensioenfonds zoals bedoeld in artikel 132 van de Pensioenwet.

Verzekering op risicobasis Een vorm van verzekering waarbij een premie wordt betaald aan een verzekeraar voor de overdracht van een risico (de risico-premie). Als de verzekerde gebeurtenis zich voordoet, vergoedt de verzekeraar de verzekerde uitkeringen aan het pensioenfonds.

Verzekeringstechnisch risico Het risico dat pensioenuitkeringen niet kunnen worden gefinancierd uit premies en beleggingsopbrengsten als gevolg van onjuiste actuariële grondslagen die zijn gehanteerd bij de premiestelling.

Voorwaardelijke verplichtingen Mogelijke verplichtingen die voortkomen uit gebeurtenissen tot en met balansdatum, en waarvan het bestaan afhankelijk is van het zich in de toekomst al dan niet voordoen van één of meer onzekere gebeurtenissen zonder dat het pensioenfonds daarop doorslaggevende invloed kan uitoefenen.

Voorziening Een onderdeel van het vreemd vermogen (verplichtingen) waarvan de omvang of het moment van afwikkeling onzeker is.

Voorziening pensioenverplichtingen Voorziening voor alle uit de pensioenregeling(en) van het pensioenfonds voortkomende pensioenverplichtingen, verhoogd met een opslag voor excassokosten.

VPL Vut, Prepensioen en Levensloopregeling.

Waardeoverdracht Een transactie waarbij de waarde van de opgebouwde pensioenrechten wordt overgedragen aan een andere pensioenuitvoerder (pensioenfonds of verzekeraar).

Waarderingsgrondslagen Uitgangspunten voor de bepaling van de waarde van activa en verplichtingen.

Wezenpensioen Een vastgestelde uitkering voor een kind van een deelnemer, gewezen deelnemer of pensioengerechtigde, wegens het overlijden van de deelnemer, gewezen deelnemer of pensioengerechtigde.

COLOFON

Uitgegeven door Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM

Coördinatie & tekst Blue Sky Group B.V., Amstelveen

Fotografie Don Wijns, Amsterdam

Ontwerp Frissewind_profs in communicatie en design, Amsterdam

Realisatie Domani B.V., Weesp

Druk Drukkerij Aeroprint, Ouderkerk aan de Amstel

Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM
Postbus 123 | 1180 AC Amstelveen
Prof. E.M. Meijerslaan 1 | 1183 AV Amstelveen
E pensioenservice@klmgrondfonds.nl
T 020 426 62 10

klmgrondfonds.nl